

MOKSLO LIETUVA

2009 m. liepos 9 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 13(413)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 3 Lt

Pizos universiteto Italijoje profesorių Pietrą Umbertą Dinį (Pietro Umberto Dini) Vilniuje sutikti galima ne taip jau retai, todėl galėtume daryti logišką išvadą, kad mūsų sostinė nėra rami lituanistikos ir baltistikos užuovėja. Veikiau priešingai – pakankamai gyvybingos veiklos centras, nes važiuojama paprastai į tas vietas, kur esama tam tikro judėjimo. Birželio 23 d. Lietuvos mokslų akademijoje prof. P. U. Dinis buvo inauguruotas (o išrinktas – 2007 m.) šios Akademijos užsienio nariu, ta proga perskaitė turiningą inauguracinę paskaitą. Birželio 25 d. profesorius dalyvavo tarptautinėje konferencijoje *Danielius Kleinas ir jo epocha*, skirtoje Lietuvos tūkstantmečiui ir 400-osioms Danieliaus Kleino gimimo metinėms. Pirmosios lietuviškos gramatikos autoriui skirtoji konferencija vyko Vilniaus universiteto Filologijos fakultete. Konferencijos dalyvius ir svečius italų kalbininkas sugebėjo sudominti pranešimu *Pastabos apie kai kurias Danieliaus Kleino idėjas*, išskeldamas reikšmingų filologijos mokslui ir kultūros istorijai įžvalgų. Gera proga priminti, kad P. U. Dinis 1983–1984 m. studijavo Vilniaus universitete, o 2005 m. buvo išrinktas šio Universiteto garbės daktaru.

NUO DANIELIAUS KLEINO IKI LIETUVIŲ KILMĖS TEORIJŲ

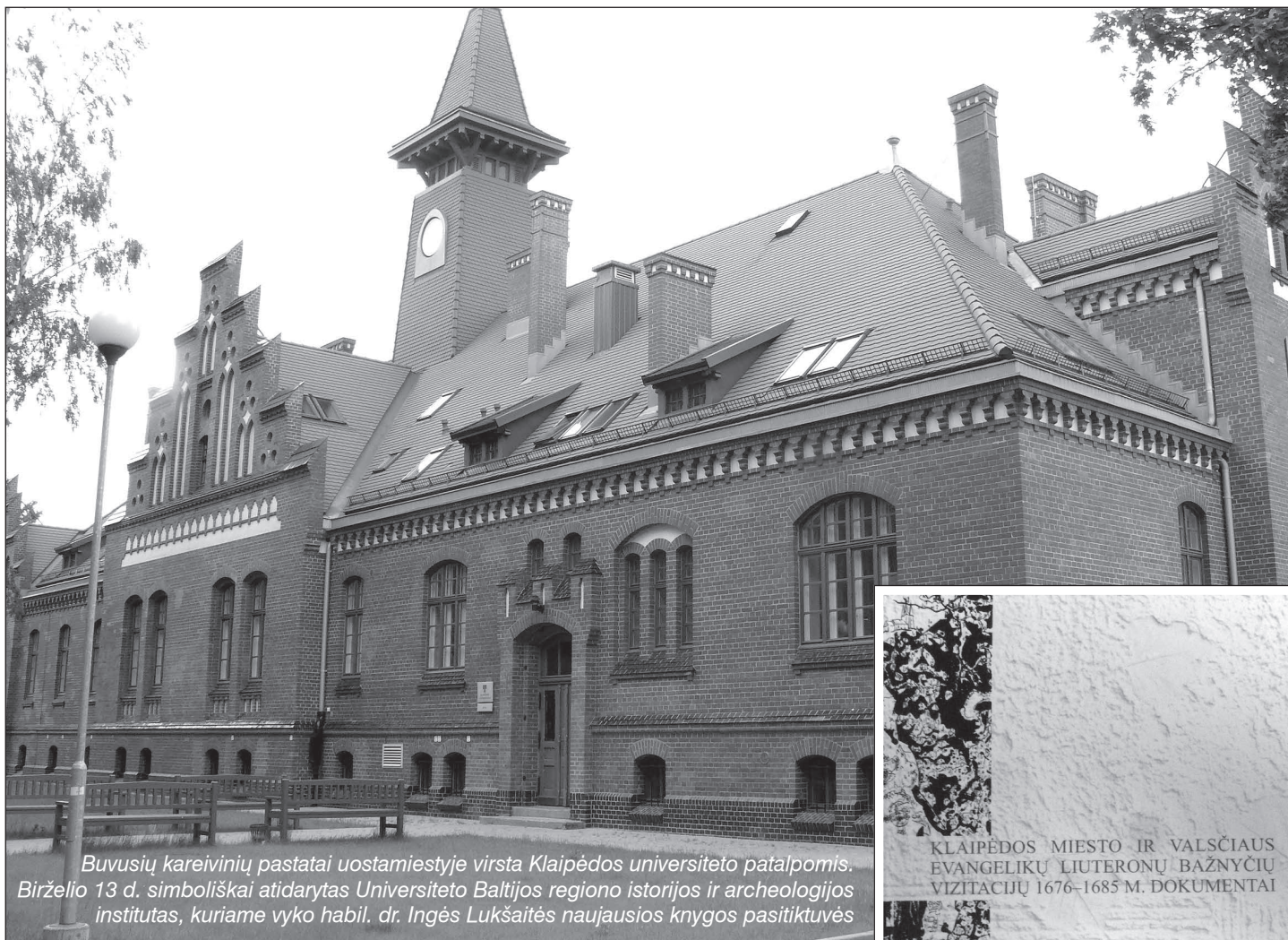
Ne toks jau retas italų baltisto svečiavimasis Lietuvoje dar nereiškia, kad labai paprasta jį pakalbinti, nes visos valandos iš anksto suplanuotos. Išsamesniam pašnekiesiui neliko laiko ir po Danieliui Kleinui skirtos konferencijos – po pranešimų svečias turėjo reikalą Italijos ambasadoje, paskui skubėjo į Venclovų muziejų, kur buvo numatytas renginys su Tomu Venclova. Kitos dienos rytą konferencijos dalyvių laukė išvyka į Karaliaučiaus kraštą, aplankant su Danieliumi Kleinu susijusias vietas.

Žodžiu, ar šauk, ar rėk, bet Pietras Umbertas Dinis Vilniuje tiek pat pasiekiamas, kiek ir Pizoje. Tačiau nebūna to blogo, kas neišeitų į gera: profesorius bičiuliai lietuviai kalbininkai truputį užtruko, ir kol P. U. Dinis lūkurioavo jų prie Vilniaus universiteto bibliotekos meniškų naujų durų, *Mokslo Lietuvos* atstovas su diktofonu akiplėšiškiausiu būdu kaip mat prisistatė. Profesoriumi neliko nieko kito – 15 laukimo minučių teko paaukoti pašnekiesiui.

Šis smulkmeniškasis aiškinimas turėtų būti suprastas ir kaip savotiškas atsiprašymas tų skaitytojų, kurie laukia iš *Mokslo Lietuvos* gilių analizių, procesų ir reiškinių atspindėjimo. Eilinių kartą visų šių geidžiamų dalykų nesulauks, nebent juos galima paguosti, kad ir mažas laimėjimas geriau negu joks.

Nukelta į 4 p.

Įvairiaspalvis XVII amžiaus Klaipėdos miesto ir valsčiaus gyvenimas

Buvusių kareivinių pastatai uostamiestyje virsta Klaipėdos universiteto patalpomis. Birželio 13 d. simboliškai atidarytas Universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas, kuriame vyko habil. dr. Ingės Lukšaitės naujausios knygos pasitiktuvės

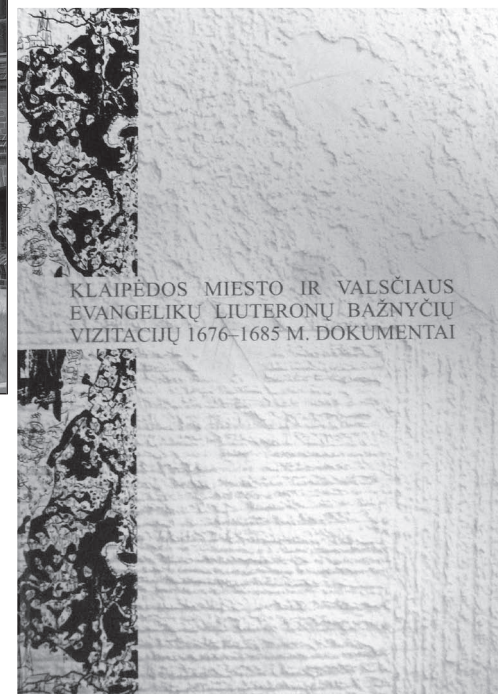
Prasminga, kad naujausios habil dr. Ingės Lukšaitės sudarytos ir spaudai parengtos (bendradarbiaujant su Sabina Drevello) knygos *Klaipėdos miesto ir valsčiaus evangelikų liuteronų bažnyčios vizitacijų 1676–1685 m. dokumentai* (išleido Klaipėdos universiteto leidykla) pasitiktuvės surengtos Klaipėdos universitete, taigi ten, kur ir turėjo vykti – tragiško likimo mieste. 1252-ieji nubrėžė buvusios kuršių pilies ir baltiškojo pajūrio istorinės lenties ribą, kurios trukmė istorijoje tęsėsi iki 1923-ųjų, kai Memelis politiniame gyvenime ir žemėlapiuose vėl atvirto į Klaipėdą.

Vokiečiams, o tiksliau Teutonų ordinui, visa tai, kas buvo kuršiška, taigi baltiška (vokiečių kalbininko F. Neselmano 1845 metais aiščiams duotas vardas), neegzistavo kaip kultūra ir istorija. Lietuvos istorijoje Klaipėda ilgas

šimtmečius buvo tolimas geografinės ir kultūrinės erdvės pakraštys. Ingės Lukšaitės naujoji knyga baltiškosios kultūros erdvę išplečia bent jau į XVII a. dešimties metų (1676–1685) laikotarpį, įsisavina Europos istorijos plėšinius, juos paverdama ir mūsų istorijos, kultūros savastimi.

Žinoma, toks gal kiek drąsokas teiginys tuojau pat kelia ir daugybę papildomų klausimų, kurie reikalauja atsakymo ar bent jau kiek tikslesnio komentaro. Ar kiekvienas gyvenimo įvykis jau savaime tampa istorija? Kodėl vienas įvykis virsta istorija, o kitas – ne? Kas tada apskritai yra istorija, kas jį paverčia istorijos bent jau elementu, iš kurio išauga ir visa kita įvykių tėkmė, raida ir neišvengiamybė, kuriai tampa pavaldūs pavieniai žmonės, gentys ir ištisos tautos.

Tų klausimų kyla daugiau negu galima tikėtis

KLAIPĖDOS MIESTO IR VALSČIAUS
EVANGELIKŲ LIUTERONŲ BAŽNYČIŲ
VIZITACIJŲ 1676–1685 M. DOKUMENTAI

atsakymų, todėl lengvindami sau užduotį atsiremime į patį naujos knygos pristatymo renginį, jo metu išsakytas mintis, kurios ir padės susivokti ne tik pačiame renginyje, bet ir gerokai platesniame istorijos ir gyvenimo verpete.

Nukelta į 2 p.

8–9 p.

VALDOVŲ
RŪMAI -
VALSTYBINGUMO
SIMBOLIS

11 p.

ARKIVYSKUPAS
M. REINYS -
TERMINIJOS
KŪRĖJAS

12 p.

NUO
MOKSLINYČIOS
IKI
KOLEGIJOS

13 p.

PRISIMENANT
ISTORIKĄ
RIMANTĄ
JASĄ

15 p.

UŽSLAPTINTAS
MOKSLAS

Įvairiaspalvis XVII amžiaus Klaipėdos miesto ir valsčiaus gyvenimas

Atkelta iš 1 p.

Taip jau laimingai išpuolė, aišku ne be organizatorių pastangų, kad reikšmingos knygos pristatymas labai vykusiai priderintas ir netgi sudvejintas su kitu itin reikšmingu įvykiu – Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto tegu ir simboliniu įsikraustymu į naujas patalpas po šešerius metus užsitęsusių rekonstrukcijos. Svarbiausias viso vyksmo simbolis – buvusių Memelio kareivinių, vokiškojo militarizmo priminimo virtimas universitetinėmis patalpomis. Ko gero, net ir didžiausias Lietuvos nedraugas, praeities nostalgijos kankinys čia nerastų prie ko prikibti – taikinga ir humaniška Lietuvos valstybės politika būtent per tokius pavyzdžius ir reiškiasi.

Simbolinę įžengimo į naujas universitetinės veiklos patalpas juosta perkirpo Klaipėdos universiteto rektorius, Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto vyriausiasis mokslo darbuotojas prof. Vladas Žulkus ir UAB „Pamario restauratorius“ direktorius Aldas Kliukas. Šios bendrovės darbuotojų pastangomis vienas iš buvusių kareivinių komplekso pastatų virto modernia, tačiau su istorizmo dvelksmu Klaipėdos universiteto dalimi. Atnaujintas patalpas pašventino Lietuvos liuteronų evangelikų bažnyčios vyskupas Mindaugas Sabutis.

Biblijoje apsiareiškęs Dievas yra istorijos Dievas, – šiais žodžiais savo trumpą, bet prasmingą prakalbą pradėjo vyskupas M. Sabutis, priminęs, kad būtent atmintis skiria žmones ir žmonių nuo visos likusios gamtos ir kitų gyvių. Kuo atmintis gyvesnė, tuo esame pajėgesni kurti. Štai tos istorinės atminties kaupimo ir iš to kylančių kūrybinių galių realizavimo

Klaipėdos universiteto rektorius prof. habil. dr. Vladas Žulkus (dešinėje) ir UAB „Pamario restauratorius“ direktorius Aldas Kliukas atidarant naująjį Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto patalpas

Johano Zembrickio darbų jau per maža

Kol Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto direktorė Silva Pocyte (beje, birželio pradžioje paminėjusi savo pirmąjį, tegu ir dar labai kuklų asmeninį jubiliejų) priima sveikinimus įkurtuvių proga, prisiminkime, kaip užgimė naujoji I. Lukšaitės knyga ir kuo ji reikšminga Klaipėdos kraštu.

kultūros veikėjų raštuose (1991), Andriaus Volano *Rinkiniai raštai* (1996), Mato Pretorijaus *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla*, t. 1–3 (1999, 2004, 2006) ir kitos.

Kelias į naująją knygą buvo ilgas, o pirminis užmanymas sietinas su Ingės Lukšaitės susidomėjimu reformacijos istorija Lietuvoje. Pradėjusi rinkti šiai temai medžiagą įsitikino, kad ta reformacijos istorija būtų mažai ko verta be Mažosios Lietuvos. Tačiau kur buvo tie Mažosios Lietuvos vietovių archyvai? Kadaise kaupti Karaliaučiaus archyve, kuris po Antrojo pasaulinio karo saugotas Getingene, dabar yra Berlyne ir vadinamas Slaptuoju valstybiniu Prūsijos kultūros paveldo archyvu (Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz). Laimei, Ingei Lukšaitė išpuolė sėkmė gana ilgą laiką tą buvusiam Karaliaučiaus archyve saugomą medžiagą Berlyne tyrinėti.

Rinkdama medžiagą pastebėjo vieną sau labai neįprastą dalyką: Mažosios Lietuvos tyrinėtojai, o ypač vadinamojo Klaipėdos krašto istorikai priversti tenkintis geriausiu atveju prieš šimtą metų skelbtą šaltinių medžiagą. Per pastarąjį šimtmetį tik vienas toks dokumentų rinkinys pasirodė, o duomenims surinkti apie Klaipėdos XVI–XVII a. praeitį daugiausia remiamasi iš šio miesto vaistininko Johano Zembrickio (Johanes Sembrizki) knygų. 1900 m. jis į pasaulį paleido *Klaipėdos karališkojo Prūsijos jūrų ir prekybos miesto istoriją*, savotišką uostamiesčio enciklopediją, 1902 m. jos tęsinį –

Klaipėda devynioliktoje šimtmečioje. Gera dovana miestui, kuris 1902 m. minėjo 650 metų jubiliejų. Tačiau tai nebuvo pabaiga, nes 1918 m. išleista J. Zembrickio *Klaipėdos apskrities istorija*. Visos knygos pasirodė

Instituto salė laukia lankytojų

vokiečių kalba.

Pasak I. Lukšaitės, ir šiandien, skaitydami J. Zembrickio sudarytas ar parašytas knygas, naudingos informacijos vis dar galima išsunkti, bet tai beveik šimto metų senaties informacija. Nors J. Zembrickis rėmėsi archyvais, gerai pažino žmones, tačiau šiuolaikinis istorijos mokslas kelia naujus reikalavimus, o jų išpildyti su senu bagažu neįmanoma.

Sėkminga medžioklė

Galime tik įsivaizduoti Lietuvos istorikės džiaugsmą, kai atsidadė prie aukso vertės archyvų. Tai buvo

daugiau negu sėkmė, galimybės patekti į tą archyvą atsivėrė Lietuvai atgavus nepriklausomybę, atstačius valstybę ir gavus privačių geradarių paramą. Kaip pati ponija Ingė sako, ji karštligiškai „važiavo“ per 200 metų Mažosios Lietuvos ir Klaipėdos krašto dokumentus. Suvokė, kad nei per mėnesį, nei per tris negalės surinkti net ir svarbiausių šaltinių. Viskas įdomu, bet kiekybė prašoko vieno tyrinėtojo galias, todėl pradėjo žymėtis svarbiausius, įdomiausius raštus. Kai kurių tyrinėjimo laikas atėjo daug vėliau, praėjus dešimtmečiui.

Jau buvo išleisti du M. Pretorijaus *Prūsijos įdomybių* tomai, atėjo metas leisti trečiąjį. Reikėjo daug ką Pretorijaus raštuose patikrinti, patikslinti. Pats Pretorijus buvo klaipėdielis, savo raštams ir žymiausiajam veikalui *Deliciae Prussicae* (*Prūsijos įdomybės*) medžiagą rinko Įsruityje, Gumbinėje ir Mažosios Lietuvos paribuose su Žemaitija, Klaipėdos krašte. Reikšminga ir dar kas: prie minėtojo savo veikalo Mažajoje Lietuvoje Pretorijus intensyviausiai dirbo būtent 1676–1685 metais.

Ingei Lukšaitė rūpėjo išsiaiškinti, kiek teisus Pretorijus, kai rašo apie žmonių papročius, raudas, pateikia savo apibendrinimus ir išvagas. Norint išsiaiškinti ir padaryti savo išvadas reikėjo papildomų šaltinių – vizitacijų dokumentai tapo ta vienintele autentiška medžiaga, kuria galima patikrinti kartais išsismarkavusius pasakotojus. Juos galima suprasti, nes jiems rūpi sudominti, patraukti

Lietuvos liuteronų evangelikų bažnyčios vyskupas Mindaugas Sabutis, trečias iš dešinės – Klaipėdos universiteto rektorius Vladas Žulkus, antroji iš dešinės – Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto direktorė Silva Pocyte

savo veikloje šventės dalyviams ir linkėjo vyskupas M. Sabutis.

Nuo šiol Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutui galima pavydėti naujų patalpų Universiteto miestelyje, bet ne persikraustymo iš Tilžės gatvės rūpesčių. Laimei, jie baigėsi, teisingiau – evakuacinius rūpesčius keičia kūrybiniai, daug malonesni. Įkurtuvės dera prie Ingės Lukšaitės naujos knygos pristatymo – vienu šūviu du zuikiai. Išsiplėtė įvykio geografija, nes iš Vilniaus knygos autorę lydėjo nedidelė istorikų svita, priešakyje – Lietuvos istorijos instituto direktorius dr. Rimantas Miknys ir direktoriaus pavaduotoja mokslo reikalams dr. Zita Medišauskienė. Ir savojo instituto darbuotoją su naująja knyga galėjo pasveikinti, ir kolegas klaipėdiečius pasveikino su įkurtuvėmis. Taigi vėl du zuikiai vienu pykštelėjimu.

Apskritai apie ką ši knyga? Pavadinimas perdėm funkcionalus, revizoriškas, tad masinį skaitytoją gali iškart atgrasyti, juk toli gražu ne kiekvienas mėgsta sausą dokumentų kalbą. Pagaliau ką reiškia tas gan keistas laikotarpis – 1676–1685 metai, į kuriuos knygos sudarytoja telkia dėmesį?

Vis dėlto yra ir kita skaitytojų kategorija, kurios nereikia įtikinėti, kad tai labai reikšminga knyga, kokybės garantas – pati autorės pavardė. I. Lukšaitė parašė labai reikšmingų mūsų istorijai ir kultūrai knygų: *Lietuvių kalba reformaciniame judėjime XVII a.* (1970), *Radikalioji reformacijos kryptis Lietuvoje* (1980), *Lietuvos kultūros istorijos bruožai* (su Juozu Jurginiu, 1981), *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažajoje Lietuvoje* (1999). Svarbios ir jos sudarytosios knygos: straipsnių rinkinys *Lietuvos pedagoginės minties raida XVI–XVII a.*

Pristatoma naujoji Ingės Lukšaitės knyga: Silva Pocyte, Klaipėdos universiteto leidyklos direktorė Lolita Zemlienė, vyskupas Mindaugas Sabutis, rektorius Vladas Žulkus ir knygos autorė

keistybių reabilituoti, ir iš viso to parengti atskirą knygą. Nebloga medžioklė.

Kaip pakliūti į istoriją

Vis dėlto Ingė Lukšaitė, atrodo, dar ir dabar nelabai tiki savo sėkme, nes tai juk išties buvo avantiūra. Pasiteisinti gali tik vienu: peržiūrėjusi vizitacijų dokumentus suprato, kad jau ne jos valioje buvo ta medžiaga palikti nežinomą ir neįprasmintą. Pati medžiaga diktavo savo likimą.

Faktiškai tai knyga apie aštuonias Mažosios Lietuvos bažnyčias, apie jų būklę XVII a. pabaigoje, sprendžiant pagal vizitacijų dokumentus: dviejų Klaipėdos bažnyčių (miesto vokiečių ir lietuvių laukininkų), Rusnės, Verdainės, Karklės, Priekulės, Ventės ir Kretingalės. Vizitacijų poreikis kilo tada, kai iš Prūsijos kunigaikštystės pasitraukė švedų kariuomenė. Kraštas karo metu buvo nepaprastai nuniokotas ir apipilėtas, Klaipėdos priemėsčiai sudeginti, tiesa, ne visa Klaipėda taip smarkiai nukentėjo. Tada ir prireikė aiškintis, kokia krašto bažnyčių padėtis. Jų būklę turėjo nustatyti vizitatoriai, kurių paliktus dokumentus ir tyrinėjo I. Lukšaitė.

Tyrinėtoja džiaugiasi jai daug padėjusiais žmonėmis Berlyne, kurie nuoširdžiai aiškino, kur nereikėtų eikvoti jėgų, ieškant archyve to, ko rasti negalima. Kad ir Klaipėdos vizitacijų visų ataskaitų – jų nėra. Kas geriau tą galėjo žinoti už dr. Iselin Gundermann, kuri ilgą laiką dirbo Getingene su istoriku Valteriu Hubaču (Walther Hubatsch), tvarkydama buvusį Karaliaučiaus archyvą, ištrauktą iš kasyklų ir jo duomenimis remdamasi apsigynė daktaro disertaciją. Tą archyvą buvo paslėpę naciai, kai sąjungininkų armijos Antrojo pasaulinio karo metais artėjo prie Vokietijos sienų. Konsultacijomis padėjo prof. B. Jähnigas, prof. S. Ekdahlis. Taigi I. Lukšaitė neįtikojamo laiko nevaisingoms paieškom.

Kadangi archyve nebuvo sukomplektuota baigiamųjų protokolų, kilo mintis sudaryti savotišką rinkinį. Sumanaus tyrinėtojo rankose visai kitaip gali sušvytėti kartais, atrodytų, rutininė informacija iš parapijų. Kad ir kunigų skundai vienas kitu arba sielos ganytojų, įpykusių ant savo

nusidėdavo? Pora ar trejus metus nebuvo Šv. Sakramento, o kitas ir daugiau. Ištisa galerija nusidėjęlių, kone kiekviename ūkyje: Anikė, Petriukas, Anužis, Tėvužis – ir taip be galo, sąrašas veja sąrašą. Po kelerių metų uolusis kunigas iš naujo kartoją sąrašą ir vardijo per tą laiką nepasitaisiusius arba iš naujo puolusius į nuodėmę. Kad tie nusidėjęliai būtų žinoję, kad taip pateks į istoriją ir išliks ilgiems

Rekonstruotos kareivinių patalpos pritaikytos Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto reikmėms

laikams, tikriausiai tuos prasižengimus būtų kartoję dar dažniau.

Įdomu, kad tarp nusidėjęlių ir užsispyrusių prasižengėlių I. Lukšaitė aptiko nemažai žinomų pavardžių, taip pat ir savo kolegų istorikų, galimas dalykas, protėvių pavardžių. Nieko nepadarysi, dorų žmonių sąrašą niekas nesudarinėjo, nelabai kam jie buvo įdomūs.

Pravers vietovardžių žodynui

Juokas juokais, bet Priekulės klebonas, Rusnės kunigas, valsčiaus skolininkus registravusieji sukaupe mūsų tyrinėtojam tokios informacijos, apie kurią galima tik svajoti, ir svarbiausia, kad tai

Pasitelkus V. Peteraičio Mažosios Lietuvos vietovardžiams skirtus toms būtų galima atsakyti į daugelį kylančių klausimų.

Įdomius dalykus pavyko išsiaiškinti, nagrinėjant dešimtnių skolininkų pavardes. Prieš vizitaciją paprastai būdavo surašomi bažnyčios skolininkai. Pasirodo, bažnyčios buvo formuojamos tautiniu principu. Štai Klaipėdos miesto Vokiečių bažnyčia – oficialus pavadinimas. Įsivaizduokime už Klaipėdos miesto ribų gyvenantį vokiečių ūkininką ar palivarko valdytoją, kuris jokiai bažnyčiai nemoka dešimtinės. To negalėjo būti ten, kur galiojo vokiška ar prūsiška tvarka. Skolininkas be mat būdavo priskiriamas Vokiečių bažnyčiai Klaipėdoje. Jeigu tame pačiame ūkyje gyvena koks nors lietuvis valstietis Anužis, jis būdavo priskiriamas lietuvių Laukininkų bažnyčiai, mokėdavo mažesnę dešimtinę. Bet tvarka turi būti.

Taigi ne teritoriniu, bet tautiniu principu buvo skirstoma – tai šio krašto išskirtinybė. Tuo ir skyrėsi nuo Didžiosios Lietuvos, kur per šimtmečius pamažu įsitvirtino principas: jeigu katalikas – tai lenkas. Mažosioje Lietuvoje galiojo kita tvarka ir kiti principai. Labai pravartu tuos skirtumus suvokti.

Tarsi gyvenimo romanas

Tų subtilių ir tyrinėtojam reikšmingų niuansų aiškėjo ir daugiau. Prasižengėlių ir į nuodėmę kritusių sąrašus, matyt, bent taip spėja Ingė Lukšaitė, sudarinėjo ne patys kunigai, kurie veikiausiai turėjo kam diktuoti parodymus. Štai kad ir nusidėjęliai Grigužis, Tėvužis. Aiškiai lietuviškos pavardės, tą suvokia ir tos pavardės užrašytojas – parašyta lotyniškais raidėmis. Toliau – tekstas, skirtas prasižengėlių blogų darbų ar poelgių aprašymui, jau gotikiniu kursyvu. Rašantis aiškiai skiria asmens tautybę ir pagal tai parenka šriftą.

Kai ką naujo tie vizitacijų dokumentai mums pasako ir apie Klaipėdos dviejų religinių bendruomenių – vokiečių ir lietuvių – skirtumus.

Skirtingi rūpesčiai slegia vokiečių miestiečius ir lietuvių laukininkų bendruomenę. Miestiečių vokiečių bendruomenei svarbu suskaičiuoti, kas sumokėjo ar nesumokėjo už vietas bažnyčios suoluose. Taigi kas sudėtinga? Tos vietos buvo skolinamos kitiems asmenims, perimamos, išnuomojamos ir pan. Susigaudyti toje santykių marmalynėje ne taip paprasta, o juk tai piniginiai reikalai.

Svarbiausia surinkti pinigus, o tam reikalinga tvarka.

O kaip laukininkai lietuviai? Didžiausia bėda su skolininkais: jie nelanko bažnyčios, nemoka baudų, visur ir už viską skolingi. Nieko stebėtino, kad lietuvių bažnyčia jau griūva, tenka ją paramstyti.

Visai nauja tema, verta romano – Rusnės bažnyčios gyvenimas. Bent jau pati I. Lukšaitė sakosi skaičiusi tuos aprašymus kaip romaną. Kunigas prašo sau papildomo išlaikymo, nes pievos jam neskirta, gyvulių neturi, o rusniečiai mokesčius moka žuvimis – keptomis arba rūkytomis. Unguriais ir karšiais bažnyčios neparamstys, tuo labiau, kad Rusnės bažnyčiai valstybė išskyrusi ne pinigų, o tam tikrą pakrantės ruožą, kur kunigui leidžiama žvejoti arba tą ruožą išnuomoti. Bet štai bėda: pakrantę, kur buvo nerštavietė, bangos užnešė smėliu, žuvis nebeneršia ir niekam nepavyksta tos pakrantės išnuomoti. Kunigas sėdi be pinigų, tik su keptomis rusniečių

kunigui, bet ir tikinčiųjų vokiečių bendruomenėms. Vienoje bažnyčioje buvo dvi bendruomenės – lietuvių ir vokiečių. Pastaroji ėmė nebeleisti savo vaikų į mokyklą, nors mokyklos lankymas privalomas. Tačiau bendruomenei neįtinka mokytojas, nepatinka ir mokykla. Kunigas skundžiasi vizitatoriams. Nuspręsta „gerinti“ mokytoją, bet tvarka privaloma visiems – vokiečiai turi eiti į bendrą mokyklą.

Negeresnė buvo ir Ventės bažnyčios kunigo padėtis. Bažnyčia stovi prie tvirtovės Ventės rage, iš visų pusių perpučiama vėjų. Stogas nuplėštas, įlanko lubos, lietaus vandenys merkia sienas, kurios jau spėjo išsiklaipyti. Galima sulaukti, kad lubos vieną dieną nusileis ant parapijiečių galvų. Parapijiečiai nenori rinkti pinigų bažnyčios remontui, nes nori statyti naują bažnyčią toliau į žemyno pusę, ne vėjų pagairėje. O tradicinė vieta bažnyčiai visada buvo ir turi būti prie tvirtovės. Tiesa, XVII amžiu riedant į pabaigą tvirtovė jau prarado savo reikšmę. Kaip visus prieštaravimus išspręsti?

Teko ne vieną rebusą spręsti ir pačiai I. Lukšaitėi. Kad ir nagrinėjant Ventės ir Rusnės kapinių sąrašą. Rašoma, kad gyvuliai vaikšto po kapines, tvora sugriuvusi, nors stovi (neaiškiai parašytas žodis) „porten“ ar „pforten“. Kas tai per prajovas – jokiame žodyne nerasi. Ilgai sukant galvą I. Lukšaitė apsisusto ties tokiu paaiškinimu, kad tai lotyniško žodžio „portus“ perdirbinys. Kitokį paaiškinimą būtų sunku rasti. Ir tada visas tekstas skambėtų taip: kapinės liko be tvoros, tik vartai stovi, bangos skalauja ir griaua krantą – išmeta iš žemės palaidotus žmonių kūnus... Štai toks makabriškas vaizdelis.

Aišku, valdžios ausis ir akis pasiekęs skundas neliko be atgarsio. Seka rūstus parodymas: tas ir anas gyventojas turi aptverti kapines, sutvarkyti kapus ir juos prižiūrėti. Nieko kito nelieka, tik vykdyti valdžios paliepimą.

XVII a. pabaigoje tokia ir buvo krašto kasdienybė: su žmonių rūpesčiais, vietovardžių formavimusi, vardais ir pavardėmis. Dar pastebėta, kad valstietės, kumetės, samdinės moterys dokumentuose užrašytos be pavardžių, tik vardais. Ar tai reiškia, kad jos ir pavardžių neturėjo? Aki-vaizdu, kad tas sluoksnius jų dar neturėjo. Asmenų rodyklės knygoje sudarytojams teko tenkintis tik moterų vardais. Taip ir užrašė: Anikė, to ir to

Rektorius Vladas Žulkus ne juokais susidomėjęs Ingės Lukšaitės naująja knyga

parapijiečių, užrašai. Pagaliau maža ant ko gali pykti kunigas, jeigu tam nusiteikęs. Priekulės klebonas Vilhelmas Martinis pyko ant vizitatorių, savo nedorų parapijiečių, kurie niekaip nenori pasitaisyti, ant vyriausiojo kunigo Šulco Klaipėdoje, niršo ant viso jį supusio pasaulio. O svarbiausia, to savo pykčio nepaleido vėjais, viską skrupulingai užrašydavo, paversdamas skundais ar kito pobūdžio raštais. Tam niurzgliajam Priekulės kunigui Ingė Lukšaitė ypač dėkinga už paliktą rašytinę medžiagą: Priekulės bažnyčios byla pati storiausia, išsamiausiai atspindinti XVII a. pab. parapijos gyvenimą.

Sudaryti net du nusidėjęlių parapijiečių sąrašai, kiekviename po porą šimtų pavardžių. Kuo dažniausiai

neįkainojama medžiaga vietovardžių ir asmenvardžių raidai. Kaimų ir ūkių pavadinimai, savininkų ir kumečių vardai, nepamirštas paminėti net koks nors kumečio sesers vaiko vardas – kunigo skrupulingumu ir pedantizmu lieka tik stebėtis. Su tokiu dvasios ganytoju tikriausiai buvo nelengva, užtat pats to neįtardamas didžiai nusipelnė krašto ir žmonių, jų įpročių, papročių, gyvenimo būdo pažinimui. Sumanaus tyrinėtojo rankose tai neįkainojama medžiaga vietovardžių ir asmenvardžių istorijai. Todėl I. Lukšaitė ir kreipiasi į kalbininkus: imkitės sudarinėti Klaipėdos valsčiaus sisteminių vietovardžių žodyną. Tokio darbo – veikalo apie Mažosios Lietuvos vietovardžius – buvo ėmėsis Vilius Peteraitis ir kruopščiai jį atliko. Jis

Prie Instituto išleistų knygų parodėlės

atneštomis žuvimis. Nelinksma.

Verdainės kunigo kitos bėdos. Jis turi galvų, bet parapijiečiai kunigo gyvulių neleidžia ginti per savo žemės į tolimą ganyklą. Kaip su galvijais pasiekti ganyklą? Vizitatoriai sprendžia ir nusprendžia: leisti Priekulės kunigui praginti gyvulius per parapijiečių žemę į ganyklą.

Verdainėje problemų kilo ne vien

žmona. Toks tad įvardijimas.

Tiesa, Ingė Lukšaitė rado pavardę „Lukšenė“. Taip ir nepavyko išsiaiškinti, kur čia šuo pakastas. Gal paties Dangaus skirtas paslaptingas ženklas tyrinėtojai.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Atkelta iš 1 p.

Garbusis Profesoriau Dini, kiek šiandien aktualus Danielius Kleinas, pirmosios lietuvių kalbos gramatikos autorius, lietuviškų giesmių knygų sudarytojas? Kiek aktualus kalbininkams, filologams, apskritai humanitarams?

Toks klausimas... Baltistams Danielius Kleinas svarbus ir žinomas. Už baltistikos ribų turbūt dar per mažai apie jį girdėta. Todėl mūsų – mintyje turiu užsienio baltistus – užduotis padaryti viską, kad ir užsienyje būtų kuo plačiau ir geriau žinomas.

Kiek Danieliaus Kleino veikla verta, kad būtų geriau žinoma ir užsienyje? Suprantu, kad jis buvo didelis XVII a. eruditas ir intelektualas, bet dabar XXI amžius. Ar ne per tolima praeitis to meto kalbininko darbai, kurie šiandien gal labiau rūpi mokslo istorikams, o ne XXI a. intelektualams?

Praeitis – ne praeitis... Ir dabarties nebūtų, jeigu nebūtų praeities. Todėl visai nepritariu tiems, kurie ragina greičiau pamiršti praeitį. Danielius Kleinas ir kai kurie kiti praeities kalbos mokslo atstovai mums labai aktualūs ir šiandien.

Kiek verta studijuoti jo palikimą? Manau, verta. Šiandien konferencijoje skaičiau pranešimą *Pastabos apie kai kurias Danieliaus Kleino idėjas*, mėginau gvildinti galimus Danieliaus Kleino ryšius su to meto Vokietijos autoriais, taip pat Italijos humanistais. Beje, ne vien Italijos. Prof. Akselis E. Valteris (Axel E. Walter, Universitāt Osnabrück) iš Vokietijos irgi pabrėžė Danieliaus Kleino itin glaudžius ryšius su vokiečių humanistais.

Tais laikais kultūrai reikšmingi tekstai buvo skelbiami lotynų kalba, tad visi humanistai jautėsi labai artimi, nors kartais ir gyveno toli vieni nuo kitų. Jie puikiai galėjo skaityti vieni kitų knygas, tad juos siejo dvasinės giminytės ryšiai.

Prof. Akselis E. Valteris yra Vokietijos, vadinasi, protestantiškojo krašto atstovas. Jūs – iš katalikiškosios Italijos. Ar tai turi įtakos tyrinėjant kad ir Danieliaus Kleino laikų aplinką, siekius ir t. t. Kitaip tariant, kiek tu tyrinėjimų objektas pavaldus paties mokslininko religiniams, pasaulėžiūrinėms ir kitokiems įsitikinimams?

Negalėčiau teigti, kad tokios priklausomybės visiškai nėra, bet galiu užtikrinti, kad tai tikrai nėra mano paties kaip tyrinėtojo atvejis. Visai ne dėl to domiuosi Danieliumi Kleinu ir kitais lietuvių raštijos autoriais. Taip jau susiklostė mano mokslinis gyvenimas, kad pirmiausia teko gilintis į Martyno Mažvydo veiklą ir XVI a. laikus, paskui perėjau prie Danieliaus Kleino ir Heinricho Johano Lyzijaus (Heinrich Johann Lysius)*. Iš tiesų visi trys – liuteronai, tad Jūs mane galėtumėte kažkuo įtarti. (Juokiasi).

Jeigu ką ir įtarti, tai tu, kad italų kalbininkui, humanitarui studijuoti Danielių Kleino ir XVII a. lietuvių raštijos dalykus turėtų būti labai nedėkingas užsiėmimas. Matyt, esate iš tų Antikos palikuonių, kuriems tiktų stoiko epitetas.

Šiuo metu Italijoje filologija ir apskritai kalbotyra – nedėkingas

* (1994 m. P. U. Dinis išleido monografiją *Martyno Mažvydo Šv. Ambraziejaus giesmė*, parengė leidybai 1719 m. lietuvių raštijos paminklą H. J. Lyzijaus *Mažąjį katekizmą*, kurį 1993 m. išleido Mokslo ir enciklopedijų leidykla Vilniuje – G. Z. pastaba).

NUO DANIELIAUS KLEINO IKI LIETUVIŲ KILMĖS TEORIJŲ

Pizos universiteto Italijoje prof. Pietras Umbertas Dinis priima Lietuvos MA užsienio nario diplomą iš prezidento Valdemaro Razumo rankų

užsiėmimas. Visame pasaulyje dabar išgyvename tokią epochą, kai domėtis praeitimi, senove, istorija – kai kam nieko vertas dalykas. Tokie nuostatai visiškai nepritariu. Tačiau jeigu manęs klausiate, atsakau: taip, filologijos mokslai, lingvistika, ypač istorinės lingvistikos mokslai, šiuo metu pasaulyje išgyvena didelę krizę. Priežastis ta, kad žmonės, ypač jaunoji karta, nelabai domisi visais šiais dalykais.

Žmonės, o ypač jaunoji karta labai keistai orientuojami – į greitą sėkmę, pelningą darbą (tarsi kitokio darbo ir nebūtų). Jeigu net universitetai iš mokslo šventovių tampa viešosiomis įstaigomis, verslo įmonėmis, apie kokią akademinę dvasią ar kultūrą, atsakomybę už mokslą ir tautos reikalus galima kalbėti?

Štai čia ir pakliūname į užburta ratą: jaunimas neįgyja teisingų nuostatų, yra orientuojamas ne į tikrąsias ir amžinąsias vertybes, nes tokie šiandien yra mūsų universitetai. O kitokie ir nebus, jeigu į juos ateis ir jiems vadovaus būtent tokių nuostatų dėstytojai, būsimieji profesoriai.

Išsiseima senaisiais laikais universitetuose puoselėtos kultūrinės nuostatos, vertybės, principai. Vilniaus universiteto filomatui į Belmonto kalvas rinkdavosi ne į vakaruškas, bet skaityti savo eilių, dainuoti dainų, tardavosi, kaip galėtų pasitarnauti savo laisvę praradusiai tėvynei. Ne kaip turtus susikrauti ar gauti pelningą vietą svajotojo, bet kaip būti naudingais savo šaliai, žmonėms. Ir niekas varu jų į tuos susibūrimus nevarė.

Dabar ateina versliųjų ir energingųjų, mokačių nugalėti konkurencijoje karta. O kartu matome kultūros, dorovės, etikos praradimus. Gal laikas pasipriešinti peršamam dekultūrinimui ir sugrąžinti kai kurias buvusias akademinę šventovių vertybes?

Manau, daug ką išties reikėtų keisti mūsų visuomenėse, taip pat ir universitetuose. Iš vieno kraštutinumo į kitą blaškytis neverta, bet prarasti senąsias vertybes nežinia dėl kokios ateities, dažnai efemeriškos ir neįgyvendinamos tikrai nereikėtų.

Šiandien klausėmės mokslininkų iš Italijos, Vokietijos, Čekijos, Lietuvos, kurie citavo Danielių Kleino ir jo „Lietuviškai gramatikai“ pratarinę parašiusį poetą Simoną Dachą. Jie buvo baroko epochos žmonės, bet savo darbuose ir gyvenime rėmėsi Antikos išminčių idėjomis, skleidė pasaulinę didžios kultūros patirtį tiek mokslo žmonių aplinkoje, tiek visuomenėje. Dabar mažai kam tos pasaulio išminties reikia. Sukamės kaip voverės rate. Kas gali mus išvesti iš to, kaip Jūs sakote, užburto rato?

Kam tos išminties, žmonijos patirties, kuri reiškiasi per kultūrą, nereikia? Tik nekultūringam žmogui, kuriam tereikia vos kelių labai primityvių dalykų. Ar apie juos kalbame? Susitarkime, kad ne apie juos.

Visa bėda, kad ir mąstančių, kultūringų žmonių jau nelabai reikia.

Problema ta, kad kultūringųjų vis mažiau reikia. Gal buvo laikų, kai jų reikėjo ir buvo dar mažiau. Dėl to, aišku, išgyvenu, bet kompleksu nejaučiu.

Nesu iš tų, kurie įstengtų keisti pasaulį ar bent artimą aplinką. Nesugebėčiau, nesu supermenas. Galime paveikti vieną kitą žmogų, jeigu gerai sekasi. Pagaliau kiekvienas turi rasti savo kelią – to principo laikausi. Kiek galima auklėti, ugdyti savo mokinius, studentus, tiek stengiuosi tą daryti. Svarbiausia, ką noriu jiems įdiegti – kritiškumo jausmą. Kad nesikliautų laikraščiais, televizija ar tariamais autoritetais. Universitetuose profesūra ir turi ugdyti studentų kritinį mąstymą, nes nieko daugiau ir negalime daryti. Jeigu jaunas žmogus sugebės kritiškai mąstyti, jam paprasčiau bus rasti savo kelią.

Kaip įvertintumėte Vilniaus universitete vykusią Danieliui Kleinui skirtą konferenciją?

Ši konferencija man patiko. Dėl įvairių priežasčių viskas pateikta gan glaustai, truputį skubant, neliko laiko diskusijoms. Labai gaila, nes ne kartą norėjau pasisakyti, gal ir pasiginčyti su pranešėjais. Tačiau pranešimai – gero lygio, verta buvo dalyvauti. Jeigu tuos

pranešimus bus galima vėliau perskaityti išspausdintus, jie turės išliekamąją vertę. Buvo daug naujų pranešimų, išsakyta naujų idėjų, pateikta naujų rakursų į senas problemas. Manau, užsimezgė nauji ryšiai tarp tyrinėtojų, o tai labai gerai. Tokiu lygiu ligi šiol, rodos, dar nebuvo nagrinėta Danieliaus Kleino veikla.

Kaip vertinate jaunų mokslininkų, visų pirma Lietuvos, pranešimų lygį? Ar jie sugeba integruotis į pasaulinių tyrimų lygį?

Pasakyčiau, net ir labai sėkmingai sugeba. Dabar jaunimas gali lengviau pasitobulinti užsienio universitetuose, moka užsienio kalbų. Pagaliau ir išvykimas į kitas šalis jau nesudaro sunkumų, su kuriais tekdavo susidurti anksčiau. Todėl jauni tyrinėtojai yra gerai pasirengę, apsiskaite.

Žinoma, toks mano vertinimas iš dalies sąlyginis, nes kalbu apie tą jaunimo dalį, kuri išties domisi mokslu. Gal didžioji jaunimo dalis daug ko nežino, nes ir nenori žinoti, nenori domėtis. Lemia tik jų pačių noras.

Klausiu todėl, kad Lietuvoje netyla diskusijos dėl mūsų universitetų – geri ar blogi. Daug yra tekę išklausti priekaištų dėl prasto humanitarinių darbų lygio (esą juose ne visada daug mokslo, nepaaiškinant, koks mokslas turimas galvoje ir kokio mokslo reikėtų).

Galiu Jus užtikrinti, kad tokia humanitarinė mokslų vertinimo tendencija yra ne vien Lietuvoje. Pasakyčiau, kad su tokiais vertinimo nuostatomis tenka susidurti ir kitose šalyse, taip pat ir Italijoje. Tada galima sakyti, kad nėra pinigų, nėra fondų ir būtina reikia mokslo reformos. Italijoje jau vyksta reformos reforma. Gal tai lietuvius paguos? Todėl prieš imantis reformos reikėtų gerai apgalvoti, kokia ta reforma turėtų būti, kad netektų reformuotis dar kartą.

Profesoriau Pietrai Umbertai, Jūs gi žinote, kad reformas daro ne tie, kurie linkę galvoti, bet kurie gimę veikti. Arba įsivaizduoja, kad būtintam tinka.

Tai amžina problema. Deja, mąstymas ir veikimas dažnai nėra kartu derančios savybės. Tie, kurie išties mąsto, paprastai neveiklūs, o sugebantys veikti dažnai nepakankamai mąsto. Reikėtų rasti aukso vidurį, tačiau žmonija to aukso vidurio ieško nuo Antikos laikų ir, deja, nelabai sėkmingai.

Kai prieš keletą metų maloniai per kavos pertraukėlę kalbėjomės Lietuvių kalbos institute vienos konferencijos metu, žadėjote parašyti

Renginio dalyviai su inauguruotuoju Lietuvos MA užsienio nariu prof. Pietru Umberto Diniu

Lietuvos tūkstantmečiui ir Danieliaus Kleino 400-osioms gimimo metinėms Vilniaus universitete skirtoje konferencijoje; pranešimo autorių papildo prof. Domas Kaunas, jo mintis pasižymi prof. Pietras Umbertas Dinis

Knyga apie lietuvių kilmės teorijas.

Knyga parašyta, jos mašinraštį parodžiau Lietuvos mokslų akademijoje per mano inauguraciją šios Akademijos užsienio nariu. Reikia truputį pašlifuoti paskutinį skyrių, bet iš esmės knyga baigta. Ji parašyta italų kalba. Atspėkite, su kokia problema susiduriu jau parašęs knygą?

Finansų leidybai?

Būtent – reikia gauti lėšų ir sudominti leidyklą. Kada nors, jeigu būtų susidomėta, galima išversti ir išleisti lietuvių kalba. Visa blogybė, kad nėra pinigų leidybai.

Jums atrodo, kad išleista itališkai ta knyga galėtų sukelti didesnę susidomėjimą?

Ne, taip negalvoju. Rašiau itališkai, nes tai mano gimtoji kalba, todėl sekasi „stichiškiau“ rašyti, reikia mažiau pastangų. Šiais laikais gal svarbiau tokią knygą parašyti anglų kalba ir nesukti sau galvos. Nors anglomanijos nemėgstu, taip būtų lengviau. Tačiau ji parašyta itališkai, norėčiau ir išspausdinti Italijoje. Reikia turėti

pakankamai pinigų, nes tai 600–700 puslapių knyga. Leidyba brangiai kainuoja, o krizė jaučiama visur. Taigi knyga yra, tačiau nežinia kada pasirodys.

Kiek teko bendrauti su mąstančiais italais arba Italijoje gyvenančiais lietuviams, jie gana kritiškai atžvilgiu. Girdi, italai gana tingūs, mažai kuo domisi, nebent patys savimi, kitkuo juos sudominti sunku, nes jie apie save labai geros nuomonės, o visa kita jiems nereikalinga. Atsiprašau, kad ėmiausi papūgos vaidmens ir perpasakojau, ką esu girdėjęs. Blogai pasakiau?

Sunku paneigti, nes tai tiesa. Ir šito Italijoje esama.

Kaip ir Lietuvoje, ir bet kurioje kitoje šalyje.

Galimas dalykas, Lietuva prisidės prie šios knygos išspausdinimo Italijoje. Amerikos lietuviai susidomėjo ir iš dalies remia. Įsivaizduokite, kokia mūsų padėtis Italijos universitetuose. Neturime pakankamai lėšų, kad galėtume spausdinti savo tyrimų rezultatus.

Nes tai su baltistika ar lituanistika susiję darbai. Veikiausiai ir Lietuvoje būtų striuka, jeigu tektų rūpintis, kaip išleisti apie Italiją, italų kultūriniais ar istorijos tyrimams skirtą knygą. Vis dėlto įdomu išgirsti, kas Jus patį taip patraukė, sudomino imtis lietuvių kilmės teorijų nagrinėjimo? Patys lietuviai į tą romėniškąją lietuvių kilmės teoriją, Palemoną ir jo sūnus neva davusius svarbiausiems Lietuvos miestams vardus, žiūri šiek tiek atlaidžiai, kaip į Renesanso epochos gražių legendą, mąstančios Lietuvos bajorijos išmonę, siekiant atsispirti lietuvių lenkinimui ir iš to kylančio tautinio žeminimo. Imdamasis šios temos randate įdomių dalykų. Kas Jus kaip tyrinėtoją, baltistą šiuo atveju labiausiai domino ir teikė motyvacijos?

Pirmiausia buvo įdomu pasimokyti, nes visas savo knygas rašau sau – kam gi daugiau?

Todėl ir nenusiviliate skaitytojais?

Nenusiviliu, nes rašydamas daug

ko ir pats išmokstu. Jeigu vėliau tas rezultatas pasirodo įdomus ir kitiems žmonėms, tai dar geriau. Paprastai rašome tai, ką patys norime sužinoti, giliau patirti, išgyventi. Juk ar gali kita sudominti tu, ko pats nežinai.

Ko dabar esate pasiryžęs imtis?

Norėčiau imtis dviejų dalykų. Toliau tyrinėti senovės prūsų kalbą, tam tikslui naudodamasis senaisiais išlikusiais tekstais. Sąlyginai kalbant, iki 1561 m., kai išėjo *Enchiridionas*, arba Martyno Liuterio *Mažasis katekizmas*, išleistas 1561 m. Karaliaučiuje ir dar vadinamas trečiuoju prūsų katekizmu. Jį išvertė Pabėčių (dabar Romanovo Karaliaučiaus krašte) klebonas Abelis Vilis, šiek tiek mokėjęs prūsiškai. Štai tame katekizme iš 134 puslapių prūsiškas tekstas sudaro 54 puslapius. Tai didžiausias ir vertingiausias prūsų kalbos paminklas.

Mano galva, prūsų kalbos korpusą būtų galima plėsti, įtraukti ir tuos tekstus, kurie prūsiškai buvo spausdinti vėliau, turiu omenyje *Orationes Dominicæ* – Tėve mūsų kolekcijos, kurios išėjo neseniai iki vėlyvojo laikotarpio. Aišku, tie tekstai gali pasirodyti įdomūs, nors gali pasikartoti tai, kas jau žinoma tyrinėtojams, tačiau jie dar nesurinkti, o tai reikia padaryti. Be to, dar yra nemažai glosų, mikrotekstų, todėl būtų svarbu šį tyrimą atlikti. Gal tą darbą spėsiu atlikti šią vasarą viešėdamas Vokietijoje.

Kitas darbas, kurio norėčiau imtis – parengti savo knygos *Baltų kalbos* antrąjį leidimą. Italų kalba ši knyga pasirodė 1997 m., lietuvių ir latvių kalba 2000 m., rusų – 2001 metais. Kai ką toje knygoje reikėtų patobulinti, atnaujinti, nes per tą laiką buvo nemažai tyrinėta ir atrasta svarbių dalykų. Žodžiu, laukia darbas. Patrauklus, bet ir gana sudėtingas. Be to, vėl kils finansavimo problema.

Lankydamasis akademiko Janio Stradinio darbo kabinete Latvijos mokslų ir menų akademijoje Rygoje, mačiau Jūsų J. Stradiniui padovanotą knygą – Livonijos metraštininko Henriko Latvijo „Livonijos kroniką“ italų kalba.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Mokslo Lietuva 2009 m. vykdo Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo remiamą projektą Mokslui. Kultūrai ir visuomenei.

MOKSLO LIETUVA

Gerbiami skaitytojai, nuo šiol laikraštį *Mokslo Lietuva* galite prenumeruoti internetu, tinklalapyje www.prenumerata.lt

Tai darbas, kuriame mano nuopelnas baltistikai mažesnis. Parašiau pratarmę italų kalba, globojau vertimo reikalus, tačiau knygą išvertė Pizos universiteto doktorantas Pjeras Budžani (Piero Bugiani). Beje, jis ne tik išvertė, bet ir parašė komentarus *Livonijos kronikai*.

Beje, P. Budžani dabar baigė versti *Chronica Slavorum* ir pradėjo versti Petro Dusburgiečio *Prūsijos žemės kroniką*. Tačiau kaip ir visada su šiuo reikšmingu veikalų išleidimu italų kalba kils didelių problemų. Tada gal bent lotyniškai ir itališkai išspausdinsime P. Dusburgiečio *Prūsijos žemės kroniką*. Ligi šiol tokio viduramžių šaltinio italų kalba nebuvo, išspausdinus daugiau žmonių galėtų susipažinti.

Kiekvienas Jūsų naujas žingsnis – tai ir nauja problema. Atrodo, kad Jums patinka tas problemas kurti ir jas spręsti.

(Juokiasi.) Galbūt. Pats nežinau, bet taip susiklosto.

Ką gi, leiskite palinkėti kylančias problemas ir ateityje spręsti ne mažiau sėkmingai. Ačiū už pokalbį, tegu ir trumpą.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Prie Danieliaus Kleino knygų

Pradžia Nr. 12

Balandžio 27 d. JAV prezidento Barako Obamos JAV Nacionalinėje mokslų akademijoje pasakotoji kalba sukėlė ir Lietuvos mokslininkų susidomėjimą. Prezidento B. Obamos išsakytos mintys, pasirodo, ne mažiau aktualios ir mums. Apie tai kalbamės su Lietuvos mokslų akademijos tikruoju nariu prof. Juru Požela, kuris yra ir Tarptautinio mokslinės kultūros centro Pasaulinės laboratorijos Lietuvos skyriaus vadovas. Pirmojoje pokalbio dalyje pristatydami pašnekovą nepasakėme, kad Juras Požela – 2008 m. Lietuvos nacionalinės pažangos mokslo premijos laureatas (kartu su Artūru Žukausku), taip pat 2005 m. Lietuvos mokslo premijos laureatas. Jis yra 100 išradimų, 400 mokslinių straipsnių, 9 monografijų autorius ir bendraautoris, parengęs 48 mokslo daktarus, iš kurių 9 apsigynė habilitacijos darbus.

Mokslinės kultūros raidos svarba

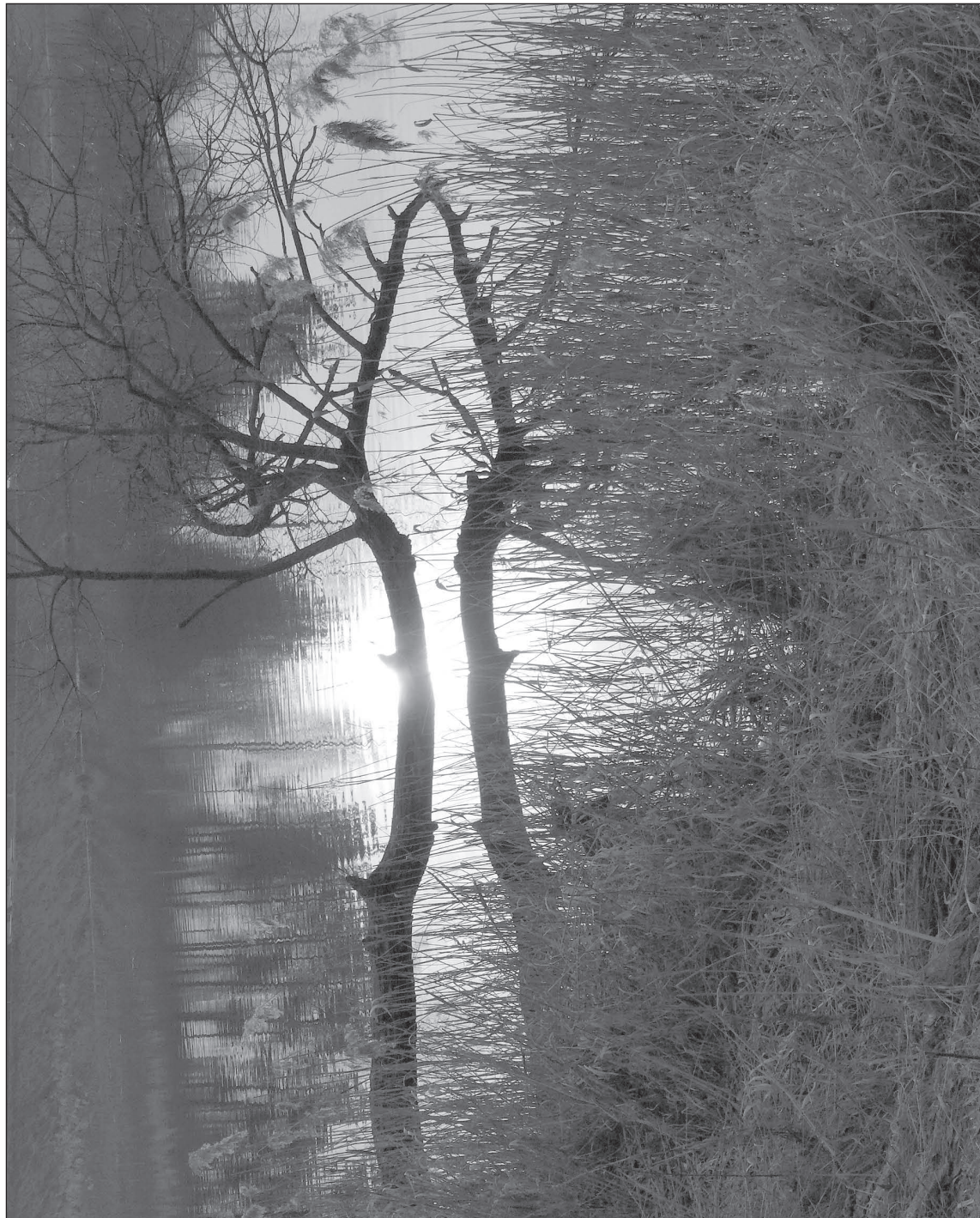
Naujojo Mokslo ir studijų įstatymo inicijuotojai juk visai kitaip aiškina įstatymo esmę, rodo mums jo privalumus. Visuomenei aiškinama, kad naujasis įstatymas kaip tik ir pašalina kliūtis tolesnei mokslo ir aukštųjų studijų sistemos pažangai. Žodžiu, atveriamos visos galimybės mokslo lygį pakelti, išlaisvintas verslas atsigręš į universitetus ir pradės investuoti į mokslą ir studijas. Tap-sime konkurentiški, studentai nebėgs iš Lietuvos ir užsienį, ateityje gal net klestėsime.

Tai netoliaregiškas požiūris. Išeinant į rinką, tam tikram klestėjimui kelias atveriamas, tačiau mokslo ir švietimo kokybės sąskaita. Fundamentinio mokslo sunaikinimo sąskaita. Būtent to išsigando Amerika, apie tai savo kalboje Amerikos Nacionalinėje mokslų akademijoje balandžio 27 d. ir kalbėjo prezidentas Barakas Obama. Todėl mąstantys amerikiečiai susirūpino, kaip galima normaliai finansuoti mokslą.

Liberalų lyderių gabumų pasireiškimas – bet kuriomis aplinkybėmis gauti ekonominės naudos. O mokslas, kuris neduoda pelno, jiems paprasčiausiai nereikalingas, nereikia ir tokios švietimo sistemos, kuri nerengia žmonių, mokančių gauti pelno. Štai čia ir glūdi liberalų ideologijoje užprogramuotas kultūrinis praradimas. Kad savo kultūroje prarasime Lietuvos fundamentinį mokslą, jiems galvos neskauda.

Kokius kaltinimus nuolat girdime Lietuvos mokslui: nėra tikrų prioritetų, bandoma aprėpti kone visas sritis, o pajėgų ir lėšų nepakanka. Taikomas mokslas silpnas, praktinės naudos verslui ir pramonei duoda labai mažai, todėl pramonė naudoja daugiausia užsienio technologijas. Gal dalies

EKSPERIMENTAS, KURIO VARDAS – LIETUVA (2)

Gedimino Žemlicko nuotraukos

tiesos esama?

Taikomąjį mokslą reikia vystyti. Tai yra aštriausia problema Lietuvoje. Bet negalima naikinti fundamentinio (neduodančio pelno) mokslo. Taikomasis mokslas neklostės panaikinus fundamentinį mokslą. Prezidentas Barakas Obama panašiai kalba ir apie JAV mokslą: tokie fundamentiniai mokslai kaip matematika, chemija, net biochemija neduoda greitos praktinės

naudos. Tas pelnas gali pasirodyti (ir tai ne visada) po 20 ar net 50 metų. Tačiau civilizacijos ir kultūros pagrindus būtent tie fundamentiniai mokslai ir teikia. Pasaulio pažinimui tai būtini mokslai.

Biologijos, biotechnologijos, genų inžinerijos, DNR pokyčių tyrimams taip pat neduoda labai greito pelno, o kainuoja labai daug. Planetoje gyvena daugiau kaip 6 mlrd. gyventojų, o genomą pavyko apskaičiuoti gal tik

penkiems žmonėms. Milžiniškų lėšų kainuojančios programos gretinamos su žmogaus išsilaipinimo Mėnulyje programa.

Įdomiausia, kad žmogaus genomą jau sugebama užrašyti, bet nelabai sugebama perskaityti, suvokti to užrašymo logiką. Genų inžinieriai sugeba manipuliuoti genais, bet nelabai sugebėtų atsakyti į naujai iškilusius klausimus. Tai žinojimas, kuris greitos naudos nežada, tačiau yra būtinas kaip

Šiandien joms šventė – jos tapo Vilniaus kolegijos Ekonomikos fakulteto absolventėmis

dar vienas pažinimo laiptelis.

Kad ir brangiai kainuoja, pasaulyje yra kas tuos tyrimus remia, supranta jų reikšmę tolesnei mokslo raidai ir žmonijos pažangai. Bent jau biochemikų tyrimėjimus remia vaistų gamybos kompanijos. Faktiškai beveik visi nauji vaistai sukuriama biochemikų. Nekalbėsiu apie tuos pavojus, kurie kyla dėl daugybės sukurtų vaistų, kuriuos žmonija vartoja kartais be saiko, tačiau biochemija yra ta sritis, kurią noriai remia turtingiausios pasaulio vaistų gamybos kompanijos. Išties tą mokslą reikia palaikyti, kad nenunyktų, nežūtų ta „nepelningoji“ jo dalis. Tačiau jeigu ta „nepelningoji“ dalis nebus plėtojama, neduos naujovių, tai ir mokslo plėtra sustos. Mokslinės kultūros raida ir yra radimas tų naujų dalykų, kurie padeda toliau plėtoti mokslą.

Kadangi biochemijos darbams skiriamas ypač didelis dėmesys, pasaulyje kasmet sukuriama apie milijonas naujovių. Blogiausia, kad šio mokslo atstovai nelabai suvokia ryšius tarp šių atradimų, jų logiką. Visi dirba kas sau, kaip tikri individualistai, todėl kyla informacijos problema. Nemažai tų darbų kartojami kitose pasaulio laboratorijose, viena tyrinėtojų grupė nelabai nuvokia, kas kitos grupės padaryta. Reikia įsigyti galingų kompiuterių ir sisteminti visa, kas pasaulyje tame moksle kuriama.

Mokslinis „pelnas“ ne pinigais matuojamas

Kalbame apie pasaulinį mokslą, tačiau yra ir Lietuvos mokslas, kuriuo mūsų valstybė privalo rūpintis. Juk kad ir kaip norėtume, vargu ar pavyktų Lietuvoje įgyvendinti Barako Obamos užmojus, kaip tą gali padaryti didelė valstybė. Vargu ar Lietuvoje vienodai sėkmingai pavyks plėtoti fizikos, chemijos, matematikos ar biotechnologijos fundamentinius darbus. Viso tikriausiai neaprepsime, nes ir protų neužteks (jie išsilaksto), ir lėšų nepakaks, todėl turime pasieškoti savo specifikos ir plėtoti prioritetines sritis. Kaip veikti, į ką orientotis, kad Lietuva galėtų būti moderni valstybė?

Šią mintį galiu dar toliau pratęsti: kam mums iš viso ruošti fizikus, kai pasaulyje jų ir taip pakanka? Kam reikia kompozitorių, kai pasaulyje yra daug geresnių? Panašių klausimų galima užduoti ne vieną. Jeigu norime būti kultūringa tauta, turime dirbti ne šiaip „visose srityse“, bet tose, kurios veda, verčia skverbtis mūsų mokslininkų mintis. Reikia ne drausti jiems tose juos dominančiose srityse dirbti, bet palaikyti norą gilintis į vieną ar kitą reikšmingą mokslo problemą.

Ką reikšė habilituoto daktaro laipsnis, kurio Lietuvoje lengva ranka atsisakyta? Reikšė, kad nebuvo draudžiama ieškoti savo krypties, gilintis į tam tikros krypties darbus. Kad ir gydytojas. Jeigu nori būti tarptautinės klasės mokslininkas, turi siekti to aukšto lygio plėtodamas savo krypties darbus. Panašiai galiu pasakyti apie kitų mokslų atstovus: nereikia jiems trukdyti atlikti jų krypties – fizikos, matematikos ar chemijos – darbus, kurie lyg ir neduoda jokio pelno. Tie darbai gali duoti gal ir ne iškart užčiuopiamą daug didesnę mokslinį „pelną“, kuris ne vien pinigais matuojamas. Negalima pamiršti vadinamojo grynojo mokslo.

Bet tada viskas susiveda į vertinimą – ką vadinti geru, ne visai geru, o gal prastoku ar net blogu mokslu? Viskas vertintojo valioje? Straipsnis pasirodo ISI žurnale, vadinasi, geras mokslas, o Lietuvos žurnale – jau prastesnis mokslas? Juk

Fizikas prof. habil. dr. Ričardas Rotomskis Vilniaus universiteto Onkologijos instituto direktoriaus pavaduotojas, rūpinasi mokslu ir plėtra

ir vertinamas kaip prastesnis.

Mokslas yra naujų žinių atskleidimas ir supratimas, net pavadinčiau – pasaulio supratimas. Mokslininkai pasaulį supranta kurdami teorijas, atskleidami fizikinius ar kitokius reiškinius. Bandydami suprasti randa ir visai naujų dalykų – tai ir yra mokslas. Jeigu tas mokslas duoda rezultatų ir praktikai – labai gerai. Jeigu neduoda jokio rezultato – nelabai gerai. Bet tokie naudos neduodantys dalykai savaime nnyksta.

Mokslinio darbo vertinimą turi atlikti tikrai sąžiningi, turintys mokslą žinių bagažą mokslininkai. Lietuvoje tai yra Mokslų akademijos nariai.

Per kultūrinę inteligentiją reiškiasi tautos dvasia

Susidaro išpūdis, kad Mokslų ir studijų įstatymo kūrėjams Lietuvos mokslų akademija tarsi nelabai ir rūpi. Buvo nebuvo.

Lietuvos mokslų akademija telkia geriausias Lietuvos mokslininkus – man dėl to nekyla jokių abejonių. Nuo pat Lietuvos MA susikūrimo 1941 m. ši institucija buvo mokslų ir kultūros centras, kuris būrė asmenis, galinčius šalies mokslų problemas kelti, svarstyti ir spręsti. Akademija jungia ne mėgėjus, o žmones, kuriems rūpi, kad Lietuvoje egzistuotų tarptautinio lygio mokslas ir kultūra. Ne apskritai pasaulyje, bet būtent Lietuvoje. Akademijos nariai išsipareigoję, kad mokslas Lietuvoje būtų plėtojamas ir liktų lietuviškas. Aišku, MA veikia nukreipta ir į tai, kad jos nariai kuo aktyviau ir plačiau dalyvautų ir pasaulinio mokslų veikloje. Iš maistančių žmonių mažai kas abejoja, kad Lietuvos MA yra Lietuvos nacionalinės kultūros centras.

Tačiau Akademijos problema ta, kad visi geriausieji sensta. 20 metų negalima priimti naujo nario į priimtojo vietą, net ir pačių geriausių, kurie „priauga“, nes vietų skaičius reglamentuotas. Tuos priekiaštus – kad Akademijoje labai mažai naujų jaunų narių – girdėjome ir Nepriklausomybės pradžioje. Tada buvo įvesta Lietuvos MA ekspertų narystė, MA buvo papildyta 50 naujų narių ekspertų. Vietoj 100 narių Lietuvos MA atsirado 150. Tuo metu MA gerokai atsijaunino, tačiau laikas bėga ir šiandien vėl MA narių amžius jau yra pernelyg solidus. Visa bėda, kad nariai blogai miršta... (Juokiasi.) Būtų daugiau vakansijų ir ši problema savaime išsispresytų. Į dabartinę Lietuvos MA reikėtų 30–40 naujų narių priimti. Tą būtina daryti neatidėliojant. Tai vidinis MA klausimas, kurį ji pati turėtų kuo greičiau išspręsti.

Lietuvos MA veikia ypač svarbi liberalios ekonomikos sąlygomis kaip reguliuojantis veiksnys siekiant

išsaugoti mokslą. Labai taikliai pasakė JAV prezidentas Barakas Obama, kalbėdamas apie JAV Nacionalinę mokslų akademiją:

„Nacionalinė mokslų akademija reikalinga ne tik mokslininkams projektams vykdyti, bet ir mūsų eksperimentui, vadintam Amerika.“

Toliau prezidentas pateikė pavyzdį iš JAV istorijos. Abraomas Linkolnas valdė šalį pilietinio karo metu, kai pietinė dalis (Konfederacija) siekė atsiskirti nuo šiaurinės dalies (Sąjungos). Per patį kovų įkarštį Linkolnas įkūrė Nacionalinę mokslų akademiją, atrodytų, lemtingu Amerikai metu. Kodėl jis tai padarė? Todėl, kad Akademijoje matė tautos dvasiniam gyvenimui reikšmingą kultūrinio ir dvasinio šalies gyvenimo dalį. Akademijos narių smegenyse toji dalis sukaupta, per Akademiją ir reiškesi.

Lietuvoje tautos dvasios pasireiškimas matomas, deja, tik per politinę veiklą. Jeigu dirbai sovietinės santvarkos metais, vadinas, buvai kolaborantas, o tai jau nieko bendro neturi su tautos dvasia.

Kur matote tokio požiūrio pavojų?

Apie pavojų nekalbu, šį pavyzdį pateikiau tam, kad mano mintis būtų teisingai suprasta. Pavojus nebent tas, kad stinga supratimo, jog tautos dvasia slypi kaip tik mokslinėje ir kultūrinėje veikloje – per kultūrinę inteligentiją reiškiasi dvasinis tautos gyvenimas. Štai šį dvasinį lietuvių tautos gyvenimą ir reikia vertinti, vienu rankos mostu jo neatsisakyti. Inteligentija ir yra tikroji tautos dvasinio gyvenimo atstovė. Tauta, neturinti savo mokslų akademijos, nėra visavertė. Matyt, ne be reikalo amerikiečiai savo Nacionalinę mokslų akademiją vadina nacionaline vertybe. Tai kodėl mes gėdijamės vadinti?

Akademija nemylima, o gal jos bijoma?

Tam tikrų jėgų nemeilė Lietuvos MA sietina gal ir su tuo, kad ji buvo įkurta 1941 m. sausio 16 d., t. y. Lietuvoje įsitvirtinus okupantui?

Sumanyta tarpukaryje, kai dar jokios okupacijos nebuvo. Lituaniškos institutas Kaune prezidento Antano Smetonos buvo atidarytas 1939 m. kovo 9 d., nors oficialiai kaip Lietuvos MA įteisinta 1941 m. pradžioje, kai Lietuva jau buvo praradusi valstybingumą. Akademija apdairiai buvo įkurta Lituaniškos instituto viso turto, įstaigų ir sąmatos pagrindu, vėliau į MA veiklą pasistengta įtraukti ir Lituaniškos instituto narius.

Net ir okupacijos laikais Mokslų akademija buvo lietuvių oazė

Lietuvoje. Tebegyvuoja Akademijos įsteigtų lietuviškų mokslų institutų sistema. Taikomieji žinybiniai institutai, kurie nebuvo Akademijos sudėtyje, kaip žinome, nebuvo ir lietuviški. Nesunku išivaizduoti, koks būtų Lietuvos mokslas, jei nebūtų buvę Mokslų akademijos. Akademiniams institutams ir šiandien tenka reikšmingas vaidmuo Lietuvos mokslu.

MA iki šiol sudaro Lietuvos mokslų stuburą. Akademijos dėka Lietuvos mokslas išlaikė savo gerą lietuvišką „veidą“, yra atpažįstamas. Lietuvos žmonės pripažįsta Lietuvos MA kaip nacionalinę vertybę ir tuo didžiuojasi, nes globaliajame pasaulyje rinkos sąlygomis nėra poreikio plėsti mokslą mažose valstybėse.

Pasikeitus santvarkai kokių tik kaltinimų neišgirdome Lietuvos MA nariams: tai labiausiai svetimai santvarkai atsidavę asmenys, kolaborantai, jų mokslas buvo politizuotas, o pati Akademija tėra ne pirmos jaunystės mokslų žmonių „klubas“, kuriam nėra ko pretenduoti į svarbesnį vaidmenį valstybės gyvenime...

Kaltino, kad čia sėdi Maskvos

Tas mūsų eksperimentas be dvasinę kultūrą nešančių žmonių būtų lygus nuliui. Per Lietuvos MA narių mokslu darbus ir veiklą visas pasaulis mato, kad Lietuvoje mokslinis gyvenimas vyksta. Moksle, kultūroje, technikoje ir kitose veikimo srityse turime ką parodyti. Be MA šalyje mokslu lygis labai smuktų, mokslu autoritetais taptų vien iš užsienio samdomi ekspertai, o mokslu publikacijos iš Lietuvos, lietuviškos pavardės ir institucijų pavadinimai rodytų tik provincijos lygį. Man Lietuvos MA – mūsų valstybės autonomiškas mokslu parlamentas, kurio narių aukštoji misija – išlaikyti mūsų mokslininkų kūrybingumą, neleisti plėtotis pseudomokslu ir šarlatanizmui. Štai kodėl labai gerbiu man suteiktą Lietuvos MA akademiko vardą ir juo didžiuojuosi.

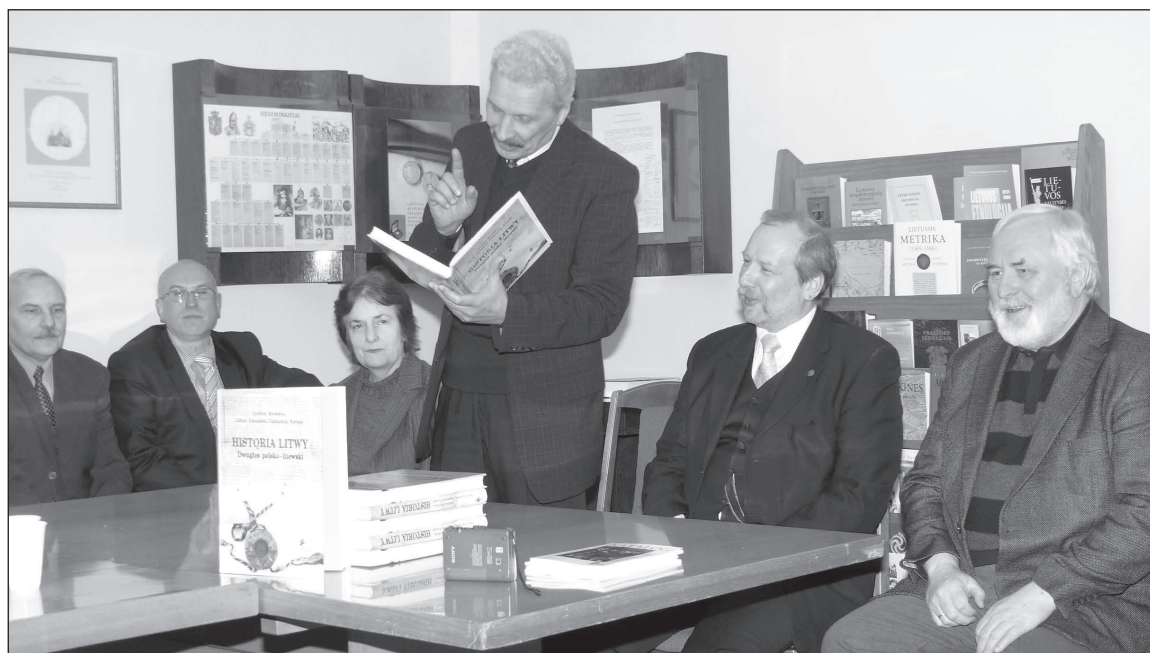
Mūsų nariai dalyvauja šalies mokslu ir aukštųjų mokyklų veikloje, organizuoja tarptautines konferencijas, kuruoja mokslines draugijas, jų autoritetas daro didelį poveikį jaunimui, jų žodis ir nuomonė reikšminga Lietuvos mokslu. MA turi biblioteką, Ekonomikos institutą, Tarptautinio mokslinės kultūros centro Pasaulinės laboratorijos Lietuvos skyrių. Tačiau ką dabar girdime? Ešą MA bibliotekos, Pasaulinės laboratorijos Lietuvos skyriaus ir kai kurių kitų institucijų priklausomybę Mokslų akademijai, girdi, prieštarauja Mokslu ir studijų įstatymui... Kokio tikslo tada siekiama? Norima MA bibliotekos pastatus ir kitą turtą „realizuoti“? Tai būtų nusikaltimas prieš Lietuvos mokslu ir kultūrą.

Kodėl Mokslų akademija negali steigti savo laboratorijų, bibliotekų, kurti savo padalinių ar institucijų, jeigu tai reikalinga mokslininkui ir kūrybiniam darbui? Tokios „naujovės“ man visiškai nesuprantamos. Pagaliau dalyvauti pasaulio mokslininkame gyvenime taip pat būtina tik pagal Mokslu ir studijų įstatymą? Gal išvis Lietuvoje norima pamiršti, kas yra mokslu demokratija, akademinė laisvė ir panašiai? Atleiskite, į kokią

Mokslu Lietuvos (Nr. 12, birželio 25 d.) pokalbyje su Juru Požela Gal išties verta pasekti „didžiuoju broliu“ 5 p. esančios nuotraukos (apačioje) apraše išivėlė klaida. Turėtų būti taip: Po Lietuvos mokslu akademijos užsienio narių inauguracijos; pirmoje eilėje – 2008 m. Lietuvos mokslu premijos laureatas habil. dr. Gintautas Tamulaitis, akad. prof. Juras Požela, inauguruotasis Michailas Šuras (Michael S. Shur), prof. Artūras Žukauskas ir 2008 m. Lietuvos mokslu premijos laureatas prof. habil. dr. Saulius Juršėnas

namas ir jo nueitas kelias iki Lietuvos MA nario vardo. Tie, kurie neįstengė prasimušti į habilituotus daktarus, pasiekė, kad Lietuvoje apskritai būtų panaikintas šis mokslu laipsnis. Panašiai ir tie mokslininkai, kurie neįstengia prasimušti į Lietuvos MA narius, daro viską, kad nebūtų MA. Žodžiu, habilituoti daktarai nereikalingi, o tuo labiau – akademikai. Paradoksas, bet aukštesnius mokslu laipsnius trintys asmenys tampa nereikalingi savo valstybėje – tai jau pavyko įgyvendinti naujuoju Mokslu ir studijų įstatymu. Lietuvos MA pavadinčiau lietuviškos sargu Lietuvos mokslu ir kultūroje. Tai nacionalinė vertybė, kuri reikalinga, būtina mūsų eksperimentui, kurio vardas – Lietuva. Tai Lietuvos mokslu ir kultūros atstovė pasaulyje, nes niekas geriau užsienyje mūsų šaliai už Lietuvos MA neatstovauja. Pats šios Akademijos buvimas rodo egzistuojantį valstybės mokslu ir kultūrą. Štai kodėl Lietuvos MA yra ne šiaip klubas, kurios nariai rūpinasi savo vidiniais reikalais, nes MA siekis ir misija – rūpintis visu Lietuvos mokslu. Bet kadangi kalbama, kad Lietuvoje apskritai nėra mokslu, ir Akademijos misija atrodo be turinio.

Sunku būtų rasti dabartiniame pasaulyje valstybę, kuri neturėtų savo nacionalinės ar kitokios statusą turinčios mokslu akademijos. Pagaliau Lietuvos MA nariai – ne vien

Lietuvos istorijos institute pristatoma bendra Lietuvos ir Lenkijos istorikų Andžejaus Rachubos (Andrzej Rachuba), Jūrėtės Kiaupienės ir Zigmanto Kiaupos knyga „Historia Litwy Dwuglos polsko-litewski“

parankiniai? Nesąmonė. MA nariai buvo aktyvūs dalyviai Lietuvos nepriklausomybės kelyje. Žinoma, Akademijoje buvo įvairiai maistančių žmonių, jų požiūriai skyrėsi, bet labai neteisinga būtų juos vadinti mokslu nomenklatūrininkais. Pirmiausia tai inteligentai, gal ne visi maštė taip, kaip kažkam reikėjo, bet jie buvo ir lieka mokslinės kultūros reiškesjai ir nešėjai šalyje.

Jeigu prezidentas B. Obama kalbėtų apie didįjį eksperimentą, kurio vardas Amerika, lygiai tokią pat teisę turime pasakyti apie savo eksperimentą, kurio vardas – Lietuva.

santvarką esame vedami? JAV prezidentas Barakas Obama sako:

„Pakirsti mokslinę etiką – reiškia pakirsti demokratiją. Tai prieštarauja mūsų gyvenimo būdui.“

Išeitų, kad demokratijos ir mokslinės laisvės pakirtimas Lietuvoje peršamam gyvenimo būdui neprieštarauja? Sunku sutikti.

Koki pavojų matau šiandienėje Lietuvoje? Žmogus, kurio veikla nukreipta į šalies mokslu, kultūros darbus, lyg ir nevertinamas. Neverti-

Lietuvos mokslininkai, bet ir užsienio nariai, žymūs kitų šalių mokslininkai. Keistai atrodytų valstybė be savo mokslu akademijos.

Sakoma, kad Lietuvos MA niekas nenaikina, tačiau šiems metams finansavimas sumažintas beveik perpus. Akademijos bijoma, kad ji gali trukdyti verslui daryti įtaką šalies mokslu. O kaip verslui galima trukdyti? Tik skatinant žmones dirbti mokslininkų darbą, dirbti ne tik verslui, bet ir mokslu.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

VALDOVŲ RŪMAI – LIETUVOS VALSTYBINGUMO SIMBOLIS (6)

Pradžia Nr. 7

Kitamet sukaks 50 metų, kai humanitarinių mokslų daktaras Napalys KITKAUSKAS darbuojasi natūrinių mūro tyrinėjimų ir restauracijos darbų srityje. Išties epocha, per kurią formavosi Lietuvos restauratorių savita mokykla, kurios ryškus atstovas ir yra Napalys Kitkauskas. Savo vos ne pusės šimto metų darbų patirtį tyrinėjant Vilniaus Žemutinės pilies teritoriją, joje rastus seniausius mūsų šalyje mūrus ir kitų kultūrinių sluoksnių paveldą aptariame su bene labiausiai į šiuos dalykus įsigilinusiu asmeniu. Tai, apie ką taip mėgstama filosofuoti, dėstyti kaip visažinystės atradimus, mūsų pašnekovas yra iščiupinėjęs savo rankomis, dažniausiai pirmasis po šimtų metų prisilietęs prie tų mūrų. Todėl Napalio Kitkausko nuomonė yra autentiška, tikra, beje, kaip ir pats šis žmogus, prie kurio net didžiosios purvasklaidos laikais nelimpa joks kitas kaltinimas, kaip tik vienas: Napalys labai įsimylėjęs savo darbą, savo mūrus, o tai jau tik žingsnis iki romantiko epiteto... Pakalbėsime šioje pokalbio dalyje ir apie romantikus, bet svarbiausia tema bus Valdovų rūmų atkūrimo kai kurie reikalai – nuo koncepcijų iki jų įgyvendinimo. Lieka priminti, kad pašnekovas yra ilgametis Valdovų rūmų atstatymo projekto mokslinis vadovas, savo profesinį patyrimą ir sukauptas žinias įkūnijęs išskirtiniame veikale *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai*.

Gedimino Žemlicko nuotraukos

Valstybės dieną, liepos 6-ąją, vilniečiams ir miesto svečiams atsivėrė Valdovų rūmų pietų korpuso pietinis fasadas

Vytauto nuopelnų nederėtų pamiršti

Nejučia priėjome ir prie dabartinės Vilniaus Katedros, o jei būsim tikslūs, tai Arkikatedros bazilikos architektūros. Tai neišvengiama, nes šiandien yra ryškiausiai buvusios Žemutinės pilies teritorijos architektūrinis akcentas. Ar tai tą matome „apvilktą“ klasicizmo architektūros mūru, be jokių išlygų laikytina architekto Lauryno Gucevičiaus kūrinys? Ar tokiu būdu nepamirštame ir nenuvertiname Vytauto indėlio į šios Katedros statybą?

Kai kuriuos idėjinius ir meninius akcentus, kurie padeda atsakyti į šį klausimą, galima išvysti tik įėjus į Katedrą. Baigiantis komunistų viešpatavimui Lietuvoje, kai Katedros pastatą buvo rengiamasi gražinti tikintiesiems (ligi tol buvo Paveikslų gale-

rija), Katedroje atsirado du skulptoriaus Vytauto Kašubos sukurti Mindaugo ir Vytauto stilizuoti skulptūriniai portretai. Ir atitinkami užrašai. Iš kairės pusės – Mindaugo portretas ir užrašas: „Mindaugas – Lietuvos karalius, jo pastangomis Lietuva buvo apkrikštyta 1251 m. – pirmosios Katedros statytojas.“ Dešinėje pusėje ant kolonos užrašas: „Vytautas – dabartinės Katedros statytojas.“

Vadinasi, L. Gucevičiaus darbas traktuojamas kaip Vytauto laikų maždaug tokios pat apimties gotikinės raudonplytės Katedros (XV a. pr.) perstatytojo?

Katedrą rekonstravo ne vien L. Gucevičius. Ji buvo remontuojama, šiek tiek perstatoma po 1530 m. ir 1610 m. gaisrų. Greičiausiai jau XVI a. Katedros sienos iš išorės buvo nutinkuotos. 1624–1636 m. Katedros pietryčių kampe pastatyta ištaiginga barokinė Šv. Kazimiero koplyčia.

Tačiau Katedros pagrindinės centrinės trinavės halinės dalies tūris ir po šių remontų likdavo tas pats, suformuotas dar gotikos laikais. Dar svarbu pastebėti, kad iki L. Gucevičiaus XVIII a. pabaigoje padarytos rekonstrukcijos Katedros centrinės dalies stogo kraigas buvo 10–11 metrų aukščiau, negu dabartinis. Katedra tuo metu iš tiesų atrodė gerokai aukštesnė už greta stovinčius rūmus. Architektas L. Gucevičius, formuodamas fasadus pagal tuo metu naujo populiarus klasicizmo stiliaus dėsnius, kraigą gerokai pažemino, stogą dengdamas vario skarda padarė lėkštesnį.

Platesniems apibendrinimams brestame iš lėto

Penkiuose ligi šiol vykusiuose pokalbiuose stengėmės parodyti, ko-

kia svarbi Žemutinės pilies teritorijoje glūdinti po žeme „lietuviškoji Troja“. Tie kultūriniai sluoksniai, seniausiai dabartinėje Lietuvos teritorijoje slypintys baltiškosios plytų perrišos mūrai yra pats didžiausias mūsų praeities turtas. Jis padeda visiškai naujai įvertinti lietuviškosios mūrinės architektūros pradžių Lietuvoje. Iš to gali kilti ne tik naujų klausimų, bet ir atsirasti naujų atsakymų.

Galima tik apgailestauti, kad visi šie radiniai gerokai vėluodami atsispaudė mūsų istorikų darbuose, labai lėtai tampa Lietuvos kultūros savatimi. Natūriniai tyrimų rezultatai kartais paminimi istorikų darbuose, bet platesnių apibendrinimų nesukabama, gal dar nesugebama padaryti. Ir toliau niūkiama senas istorijos kuinas, tempiantis vis tą patį bėdiną mūsų praeities pažinimo skarbą, kuri mums įsūdė kitataučiai, ne visada geranoriški tyrinėtojai. Išvada iš viso, kas pasakyta, atsiranda savaime: natūrinių tyrimų rezultatai istorikams neturėtų būti menčiau patikimi už istorijos šaltinius. Gal net ir svarbesni, nes parašytas žodis gali būti tendencingas, suprastas vienaip ir kitaip, ko dažniausiai nepasakys apie mūrą ar kultūrinį sluoksnį. Tai materialiai konkretika, tiesa, irgi pavaldi interpretacijoms.

Esamą situaciją galima suprasti. Mūsų natūriniai architektūriniai tyrinėjimai buvo glaudžiai persipynę su archeologiniais tyrinėjimais. Architektai ir archeologai tyrinėdami Žemutinės pilies teritoriją vieni kitus papildydavo ir stimuliuodavo tolesnius naujus tyrinėjimus. Šiame 10 ha plote surasdavome vieną ankstyvojo mūro fragmentą ir jis jau teikdavo užuominą, kad kažkas toje vietoje turi būti daugiau. Tačiau visumos užčiuopti nepavykdavo, nes tai buvo paskiri fragmentai. Turėjo praeiti keliasdešimt metų, kol iš tų atskirų dalelių pradėjo ryškėti tam tikra visuma. Tai ypač pasakytina apie paskutiniojo dvidešimtmečio tyrinėjimus, kai ėmėmės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmų išlikusių pamatų pirma tyrinėjimų, o vėliau ir konkrečių atkūrimo darbų. Ėmėmės išsamiai tyrinėti beveik 2 ha plotą, kur stovėjo

Vilniaus Žemutinės pilies rūmai (tik prieš atstatymą pradėti vadinti Valdovų rūmais), pajudino kone išties visus kultūrinius sluoksnius. Labai daug ką naujo radome. Sudėjus seniau atliktų tyrimų medžiagą ir naująją, gerokai didesnės apimties, jau pajutome galį daryti platesnius apibendrinimus.

Savaip simboliška, kad beveik baigdami atstatyti Valdovų rūmus – Lietuvos valstybingumo simbolį, supratome turį ilgamečius tyrinėjimus apibendrinančią visos šios teritorijos ankstyvosios raidos medžiagą. Lygia greta su atstatomais rūmais kaip savotiška dovana atėjo antra dalis – visos teritorijos apibendrinimas. Ypač apie Valdovų rūmus dabar turime supratimą ne tik iš ikonografijos, bet ir iš atkastųjų Renesanso epochoje stovėjusių rūmų pamatų, gausių apdailos ir kitų radinių. Atstatytųjų Valdovų rūmų vaizdas bent jau iš išorės yra toks, koks buvo Renesanso epochoje – Žygimanto Senojo ir Žygimanto Augusto laikais.

Ne mažiau reikšminga ir tai, kad tuo pačiu metu sugebėjome apčiuopti ir dabar jau moksliskai visuomenei galima pateikti ir visa, kas buvo dar seniau statoma ir perstatoma Žemutinės pilies teritorijoje ir pačių Žemutinės pilies rūmų vietoje. Jau drąsiai galima daryti ne tik grafines rekonstrukcijas, bet ir ten stovėjusių pastatų ir kitų statinių maketus. Antžeminė kai kurių tų statinių dalis gal ir nėra labai tiksliai pagrįsta (skirtingai nuo Valdovų rūmų išorinio vaizdo, kurį atkurti ir atstatyti labai padėjo ikonografija), bet seniausių statinių išlikę ir surasti pamatai mums padeda spręsti apie šios teritorijos užstatymo visumą ir raidą įvairiais istoriniais laikotarpiais. Bendras vaizdas pakankamai aiškus.

Pripažįstate, kad antžeminė maketuose rekonstruojamų statinių dalis yra labiau tikėtina, negu neabejotina? Kitaip tariant, yra ir šiek tiek hipotetinė?

Galima diskutuoti, ar gynybinis bokštas, Žemutinė mažoji ar didžioji pilis Algirdo ar Vytauto laikais galėjo būti su vienokiu ar kitokiu stogu. Vis dėlto turėdami bokštų požeminės dalies apimtį, gynybinių sienų mūro storį jau galima gan tiksliai apibūdinti

Valdovų rūmų atidarymo ceremonijoje dalyvavo Danijos, Norvegijos ir Švedijos karaliai, Islandijos, Latvijos, Lenkijos, Ukrainos, Gruzijos ir Suomijos prezidentai, popiežiaus Benedikto XVI legatas, Estijos ministras pirmininkas ir kiti aukšti užsienio šalių pareigūnai

visumą, taigi ir antžeminę dalį.

Geranoriškai apie romantikus

Makete matomus ir „Mokslo Lietuvos“ keliuose numeruose pateiktus Žemutinės pilies teritorijos statinius išauginote tarsi iš požeminės Hado karalystės, kaip galbūt pasakytų senovės graikas. Prikėlėte iš seniai į praeitį nugrimzdusio mirusiųjų pasaulio, kurio mūrus kone penkis dešimtmečius tyrinėjote.

Bet visa tai, ką išauginome, jau tampa ne fantazija, bet natūrinių tyrimų duomenimis pagrįsta tikėtina realybė. Mūsų jau nepavadinsi XIX a. romantikais, kai Teodoras Narbutas rašė apie seniausią šioje vietoje stovėjusią mūrinę Vilniaus katedrą. Kai dabar pradėdame vertinti iš mūsų rastųjų ar turimų duomenų, tai T. Narbutas nebuvo jau toks romantikas, kokius dar labai neseniai smerkdavo ir niekindavo „rimti“ istorikai. T. Narbutas kalbėjo apie tuos pačius dalykus, tik neturėdamas nė mažos dalies tos natūrinių tyrimų ir kitos informacijos, kuria disponuojame.

Prisiminėme romantikus ir vieną iš ryškiausių – XIX a. pirmosios pusės istorikų – Teodorą Narbutą. Įdomus dalykas: T. Narbutą istorikai kritikuoja, tarsi tai būtų gero tono požymis, nors pastaraisiais metais vis daugiau ženklių rodo, kad Narbutas nebuvo toks jau beviltiškas „romantikas“. Tiesiog gal mes patys buvome pernelyg supragmatinti ir deromanizuoti. Gal tai buvo ir tam tikra gynybos forma: vietoj grėsmingos sąvokos „nacionalistas“ (tai reiškė visišką diskvalifikavimą) kitą senove susižavėjusį tyrinėtoją pavadinti „romantiku“. Suprask: žiūrėkime atlaidžiai – juk romantikas. Kai kam tai būdavo lyg savotiška indulgencija: dirbk, kuiskis, vis tiek oficialusis mokslas tavęs nepripažins. Bet ir galvos nenuims.

Įdomu, kad tos pačios epochos, kaip ir Narbutas, romantikui Adomui Mickevičiui tie patys kriterijai juk nebuvo taikomi – poetui lyg ir pridera būti romantiku. Kaip Jums atrodo, kodėl toks skirtingas T. Narbuto ir A. Mickevičiaus vertinimas? Istorijai ir literatūrai galioja skirtingi vertinimo kriterijai, kadangi kuriama pagal skirtingus dėsnius?

Adomo Mickevičiaus poemos *Gražina, Konradas Valenrodas* – tai literatūros kūriniai, kuriuose pateikta supoetinta Lietuvos senovė. Jei ir būta toje senovėje panašių didvyrių ir dalykų, tai vis dėlto yra literatūrinės išmonės vaisius. Vargu ar kas galėtų iš tikro pasakyti, ką jautė ir galvojo realusis Konradas Valenrodas ir kiek ta jo reali veikla buvo palanki Lietuvai. Bet kai kuriuos niuansus iš realaus istorinio gyvenimo užčiuopęs poetas galėjo kurti savo poetines vizijas.

Tačiau istorijos moksle, kaip ir bet kuriame kitame, taip pat ir architektūroje reikia tikrų dalykų.

Adomas Mickevičius iš istorinių žinių nuotrųpų rekonstravo Konrado Valenrodo asmenybę, charakterį, apdovanojo atgaivintąjį literatūrinį personažą poetine įtaiga. Ar ne panašiai ir Jūs iš natūrinių duomenų skeveldrų rekonstravote Žemutinės ir Aukštutinės pilių bei kitų statinių vaizdą?

Mūsų su kolegomis darbe tikroviškumo yra daug daugiau. Jau neatimsi tų dalykų, kuriuos radome po žeme. Kai rasdavome kokį mūro fragmentą po žeme tarp Varpinės ir Katedros arba ties atstatomais Valdovų rūmais, kitų seniausių mūro liekanų, juos kruopščiai apmatuodavome, susiedavome su visa pilių teritorijos raida. Tada tie rastieji fragmentai jau „guldav“ į jiems deramą vietą visoje Vilniaus pilių teritorijoje. Akivaizdu, kad tie rastieji mūro fragmentai yra kadaise ten stovėjusių statinių liekanos. Todėl mūsų atliktas mūrų rekonstrukcijų pagrindas yra tikras, paremtas materialiais radiniais, o ne vaizduotės pagimdytas. Šiandien ir Adomas Mickevičius savo poetiniams scenarijams jau panaudotų kitokią architektūrinę aplinką, literatūrinį veiksmą galėtų kurti nuo buvusios realybės nedaug besiskiriančiuose pastatuose. Daug konkrečiau ir įtikinamiau galėtų rutuliotis literatūrinis herojų veiksmas. Tad ir poetai Gedimino jau neapgyvendintų medinėje pilyje. Ateities kūrėjai jau negalės ignoruoti mūsų aptiktos medžiagos ir iš jos kylančių išvadų.

Dėl panašumų ir skirtumų

Jeigu tektų šiandien pradėti atstatinėti Valdovų rūmus, ar stengtumėtės įvesti kai kurių korektyvų? Suprantama, klausiu apie išorinį Valdovų rūmų vaizdą, nes apie interjerus galime tik spėlioti. Nebent rastosis grindų keraminės plytelės, krosnių kokliai ar kai kurios kitos dekoratyvinės detalės bylotų apie buvusį patalpų bent apytikrą vaizdą.

Atstatytųjų rūmų fasadai atspindi Renesanso epochos – XVI a. pirmosios pusės bei vidurio – vaizdą. Karalių ir didžiųjų kunigaikščių Vazų laikais XVII a. pradžioje buvo perdaryti nebent kai kurie architektūriniai elementai rūmų fasade. Kalbant apie rūmų fasadus galima žvelgti dvejopai: iš išorės, t. y. į tuos fasadus, kurie buvo matomi iš rūmų sodo, nuo Pilies gatvės, žvelgiant nuo Arsenalo ar Pilies kalno. Tai keturių rūmų korpusų išoriniai fasadai. Bet yra dar rūmų vidinio kiemo fasadai; čia kiemo pietryčių kampe buvo pagrindinė laiptinė, jungianti rūmų visus tris aukštus: čia buvo ir daugiau įėjimų su portalais į visų keturių korpusų pirmuosius aukštus, taip pat išraiškingos kiemo galerijos. Rūmų gyvenimas labiausiai buvo su-

Lietuvos vardo tūkstantmečio minėjimo dalyviai Katedros aikštėje atidarant Valdovų rūmus

sietas su vidiniu kiemu, todėl ir kiemo fasadų architektūra turėjo būti pakankamai aukšto lygio. Neretai mūsų Žemutinės pilies rūmus lyginame su Vavelio rūmais Krokuvoje. Jie išties panašiu laiku buvo statomi, panašiu apimtis, net visų pastatų kubatūra (tūris) nedaug skiriasi. Esu bandęs skaičiuoti. O Varšuvos atstatytieji karalių rūmai yra bene dvigubai didesni už mūsų Valdovų rūmus, jie vėliau buvo statomi. O Berlyno karališkieji rūmai, kuriuos vokiečiai rengiasi taip pat atstatyti, yra 5 ar 6 kartus didesnio tūrio už mūsų Valdovų rūmus.

Tai kažką reiškia – skirtingi dydžiai ir tūriai?

Pirmausia prisiminkime skirtingus laikotarpius, kada tie rūmai buvo statomi. Vavelio ir Vilniaus valdovų rūmai buvo pradėti statyti dar Gotikos, o baigti Renesanso epochoje, XVI a. pirmojoje pusėje. Varšuvos rūmai statyti XVI a. pab.–XVII a. pr., kai jau plito Baroko epochos architektūra. Berlyno rūmai buvo statomi, kai jau egzistavo Prūsijos karalystė, įkurta 1701 metais, vadinasi, jau viduriniojo ir vėlyvojo baroko laikais.

Skirtinga buvo ir visų tų rūmų paskirtis. Vilniaus Žemutinės pilies rūmai buvo statomi labiau Lietuvos didžiojo kunigaikščio reikmėms, kai renesanso architektūra Lietuvoje dar nebuvo išplitusi. Ji ir nespėjo plačiai išplisti, nes nuo XVII a. pradžios LDK jau plito ankstyvojo baroko architektūra. Renesansinių pastatų ir rūmų dydžiai dar nebuvo spėję taip išsirutulioti, statytojų didikų užmojai dar nebuvo įgavę to masto, kuris stebino baroko laikais. Nepamirškime kad tiek LDK, tiek Lenkija iki Liublino unijos 1569 m. dar nebuvo galutinai susiliejusios į vieną federacinę valstybę. O Varšuvos rūmai dabartine savo apimtimi pastatyti jau po Liublino unijos. Baigėsi bendrą LDK ir Lenkijos seimų suvažiavimai Petrakove, o plečiama Varšuva turėjo tapti bendru Abiejų Tautų valstybės centru. Tad ir Varšuvos karališkieji rūmai turėjo atspindėti bendros dvinarės valstybės – Lietuvos ir Lenkijos politinę jungtį. Todėl Varšuvos rūmų apimtis buvo daug didesnė, nes išaugo bendros valstybės poreikis. Plėtėsi ir statytojų galimybės, bendros valstybės ištekliai.

Tuo labiau galima suprasti augančių Prūsijos ir Vokietijos žemių galimybes bei materialinius išteklius. Visa tai atsispindėjo Berlyno karališkųjų rūmų architektūroje.

Lietuvai įvairiuose istoriniuose laiko tarpsniuose teko spręsti gyvybinius išlikimo klausimus, tad Valdovų

rūmų statyba buvo gal ne svarbiausias rūpestis.

Du šimtus metų tęsėsi karas su kryžiuočiais ir kalavijuočiais, o XVI a. valstybės ištekliai buvo nukreipti į karą su Maskva dėl Livonijos. Ir tai buvo sumanytos nemažos statybos. Kylant pavojui iš rytų, Lietuvai nuolat tekdavo spręsti dilemą: padės ar nepadės būsime kare Lenkija? Tos pagalbos ne visada Lietuva sulaukdavo. Reikėjo valstybes sienas tvirtinti Ukrainoje, kur nuolat grėsė turkų pavojus. Ir šiaandien tos LDK pilys Ukrainos žemėje dar išpūdi. Kylant išoriniam pavojui tekdavo ne tiek rūpintis valstybės centro reikalais, santykinai saugesniais, kiek

neatsakingais žodžiais. Štai *Kauno dienoje* archeologas Algirdas Žalnieris, tyrinėjantis Kauno pilies teritoriją, pasisakantis už dar vieno šios pilies fragmento atstatymą, nežinau kokiais sumetimais pareiškė: girdi, atstatydami Kauno pilį vis dėlto ne taip darysime, kaip Valdovų rūmų atstatytojai, kurie tuos rūmus atstatė iš silikatinų plytų... Ir tai rašo kelias dešimtis metų su restauratoriais bendraves, taip pat ir su vilniečiais, archeologais! Kam klaidinti visuomenę? Nė vienos silikatinės plytos nepamatysime Valdovų rūmų sienose, nėra niekada čia naudotos.

Niekas netrukdė ateiti ir pasižiūrėti, kaip išties buvo daroma,

Karaliaus Mindaugo ir Vytauto Didžiojo memorialinės lentos Vilniaus Arkikatedroje bazilikoje (skulptorius Vytautas Kašuba)

stiprinti pasienį – ten buvo metami visi ištekliai. Visa tai reikia turėti mintyje, vertinant taip pat ir Vilniuje pastatytuosius Valdovų rūmus.

Tarp modernumo ir tradicijos

Važiuojant per Baltarusiją ir Ukrainą, galima išvysti tikrąją LDK pilių didybę. Lyg ir mūsų praeities pilys, lyg ir ne mūsų... Esame dviprasmiškoje padėtyje. Priklausau nuo vertintojo savimone, istorinio ir kultūrinio sąmoningumo. O jo labai maža, taip pat ir žinojimo, susipažinimo su istorija. Faktiškai esame tauta, iš kurios atimta jos istorija ir toliau atiminėjama. Patys iš savęs toliau atiminėjame, o ypač, kai pradėdame šaipyti: atstatinėjame Valdovų rūmus ar muliažą.

Dabar daug kas mėgstama pašiepti, man keisčiausia, kad net savo sričių lyg ir specialistai, kartais pradeda žarstyti

šitiek pažintinių renginių visuomenei surengė Valdovų rūmų atstatymo paramos fondo valdyba, taip pat Valdovų rūmų direkcija. Parodos buvo vežiojamos po įvairius Lietuvos miestus ir rajonų centrus ne tam, kad žmonės liktų nežinoniukų, pakanka ir tarp apsišvietusių žmonių, ar bent jau tokių atrodančių.

Atstatytojo Kauno pilies fragmento autoriai atkuria labai sumodernintą pilies vaizdą: mūrija plytų juosta iš išorinės gynybinės sienos fasado pusės, palikdami peršviečiamą tuščią sienos tarpą ir vėl kloja plytų juosta. Plytų juostas laiko metalinės pakabos. Mes dėl tokio sprendimo pakritikuojame kauniečius, nes kiek laiko tokia konstrukcija laikys? Tikrai ne 500 metų, nors jeigu valstybės pinigais Valdovų rūmai ir Kauno pilis atstatoma, tai ir stovėti turėtų ne dešimtis, bet šimtus

Nukelta į 15 p.

Virš Valdovų rūmų suplevėsavęs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorinė vėliava

Pradžia Nr. 12

Su prof. Romualdu ŠVIEDRIU tęsiame pokalbį apie jėzuitą misionierių Andrių Rudaminą (1596–1631), Vilniaus akademijos (universiteto) auklėtinį, 1625 m. iškeliavusį į Kiniją ir ten užsiėmusį misionieriška veikla. Mūsų tėvynainis dalyvavo diskusijose su kinų literatais ir norinčiaisaisi diskutuoti religiniais ir kitais klausimais. Įrodinėjo Europos mokslo pranašumą pasitelkdamas įvairius prietaisus, taip pat naudojamus ir astronomijoje. Buvo užrašyta 20 Andriaus Rudaminos pokalbių su kinų literatais. Tie pokalbiai 1640 m. buvo paskelbti kinų kalba knygoje *Pasikalbėjimai su kinu* (Kouduo richao).

Gerbiamasis Profesoriau, mėgindami atsakyti į klausimą, ar Andrius Rudamina buvo tipiškas jėzuitų misionierius Kinijoje, turime atsakyti į klausimą: o kaip dėl tos kinų kalbos? Juk buvo jėzuitų, parašiusių knygas kinų kalba?

Buvo daug jėzuitų, kurie puikiai rašė ne tik kinų, bet ir manchų kalba, kada atėjo į valdžią nauja Manchu dinastija. Praverstų būti atsargiems ir net truputį kritiškiems. Ne visada tas knygas rašė asmenys, kurie nurodomi kaip autoriai. Tie, neva, autoriai, jėzuitai kalbėdavosi, dalyvavo dispute su koku nors katalikybe priėmusiu kinų mandarinu ar literatu, kuris kažkiek išmanydavo matematiką, astronomiją. Štai toks kinų kalbą kaip gimtąją puikiai mokantis mandarinas dažniausiai ir rašydavo tokią knygą. Bet dažnai būdavo tikras bendradarbiavimas.

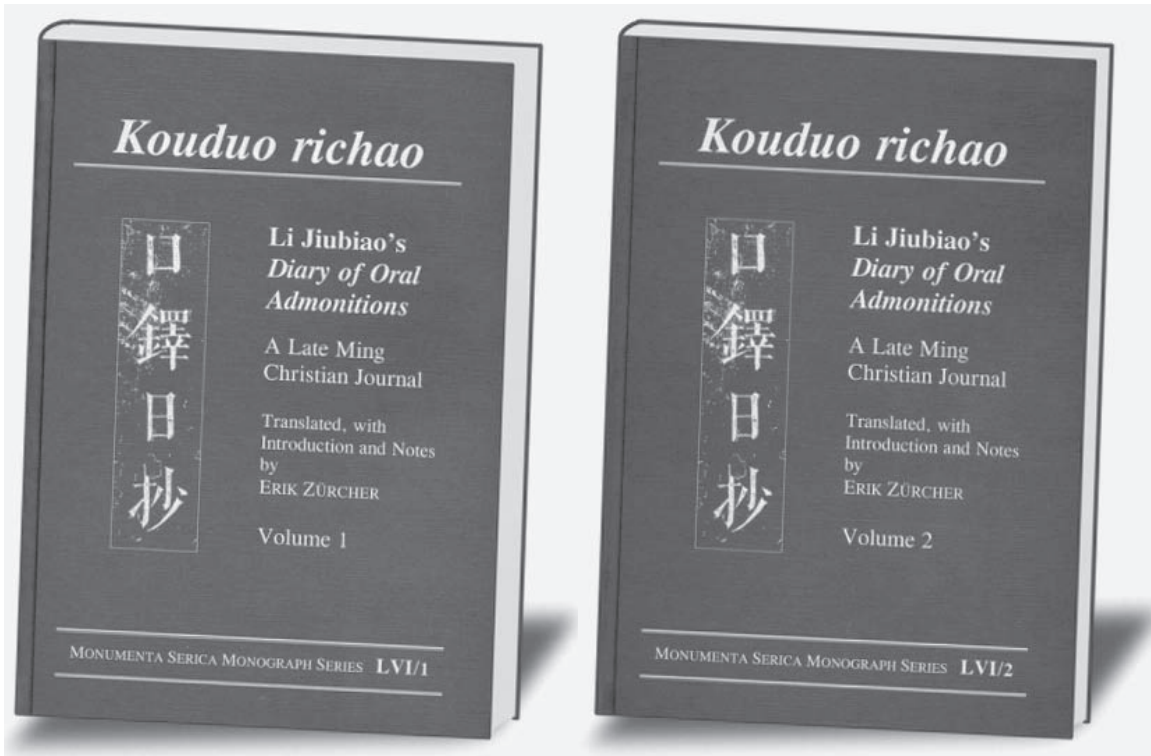
Ar galėtumėte pateikti neatremiamų pavyzdžių?

Pavyzdžiui, jėzuitas Janas Mykolas Smoguleckis (Jan Mikołaj Smogulecki, 1610–1656), kilęs iš Lenkijos jėzuitų provincijos. Jis išleido knygą apie logaritmus kinų kalba. Kaip jis tai padarė? Smoguleckis turėjo vieną gabų mokinį. Jam lenkas aiškino apie logaritmus, o kinas savąja kalba parašė knygą. Smoguleckio idėjos perteiktos per mokinį. Tai kas tą knygą parašė?

Tik pagyvenęs Kinijoje kokių 30 metų jėzuitas iš Europos galėjo ir be tarpininkų parašyti mokslinę knygą kinų kalba. Vertėtų priminti apie 20 pokalbių, kurie neva parašyti Andriaus Rudaminos knygoje, išspausdintoje 1640 metais. Ten, kur rašoma apie astronomiją, sakiniai trumpi, bet kur kalba pakrypsta apie teologiją, religiją yra vietų, kurios nuostabiai gražiai parašytos. Aišku, tai Rudaminos žodžiai. Mane stebina ir kinų smalsumas bei dėmesys. Rudamina pasikviečia leidinio redaktorių ir sako parodysias jam tam tikrus paveikslus, mat redaktorius ruošėsi keliauti. Rodo dešimtis paveikslų vieną po kito, aiškina, kas juose vaizduojama. Kinas grįžta iš susitikimo su Rudamina ir iš atminties labai tiksliai užrašo, ką girdėjo. Tai mane stebina ir jo puiki atmintis.

Jus labiau stebina Ruda-

Andrius Rudamina: tarp legendos ir tikrovės

Knygos „Kouduo richao“ vertimas į anglų kalbą (2007)

„Kouduo richao“ faksimilės laida kinų kalba

minos žinios ar kinų sugebėjimas iš atminties atkurti girdėto pašnekesio turinį?

Rudaminos žinios, jo platus kaip jėzuito išsilavinimas – iš kur taip tiksliai ir plačiai sugebėta kalbėti apie astronomiją. Gan daug techninių dalykų, kai kurių dalykų kinai arba nesupranta, arba nemoka savo kalba išreikšti. Mane stebina ir Rudamina, ir jo pašnekovas.

Tai standartinis pamokslas?

Ir dar veikiausiai parašytas jėzuito Julijaus Aleni, kuris buvo misijos vadovas. Įdomu, kad Rudaminos klausytojas literatas kinas gan daug jėzuito minčių pagauna, bet yra dalykų, kurių jis suvokti negali, nes Kinijoje tokių dalykų nėra. Juk tie paveikslėliai buvo sukurti ne kinams, bet europiečiams.

Skirtingos civilizacijos ir kultūros nesusikalba, nes neranda sąlyčio

sąvoką. Net ir katalikams tai nelengvai išaiškinamas dalykas. Be to, paveikslėliuose buvo pavaizduotas velnio trišakis, kokio kinai niekada nebuvo matę. Jie mėgina rasti tam daiktui apibūdinimą savo kalba, tačiau tai nėra paprasta.

Poterius galima iškalti mintinai, bet diskutuoti teologinėmis temomis nėra paprasta, o Rudamina sugebėjo. Tai kelia nuostabą ir susižavėjimą. Ypač kalbant apie substancijas, dvasinius dalykus. Tačiau viena yra kalbėti, o visai kas kita mokėti tai parašyti. Nagrinėdamas tuos 20 Rudaminos pokalbių padariau išvadą, kad ten, kur Rudamina kalba apie mokslą, jis nėra labai iškalbingas. Trumpi sakiniai, kartais pasitenkinama tik vienu sakiniu. Kad ir rodydamas teleskopą Andrius Rudamina – nedaugiakalbis. Bet čia tam gal yra kita priežastis.

Gal jis prisiliečia prie tam tikrų kinų tabu, tad geriau pavojingus klausimus apėiti?

Gal Rudamina su kinais ir kalbėjosi apie teleskopo veikimo principą, bet kinai tokių dalykų rašyti negali, jiems uždrausta. Tai tik imperatoriaus, bet ne paprasto kino teisė – domėtis astronomija. Visiškai suprantama, kodėl Rudaminos klausytojas toks atsargus, kai kalba apie astronomiją ir teleskopą.

Ką Rudamina pasako apie teleskopą? Žiūrėdami pro vieną galą kinai mato padidintą vaizdą, pro kitą – sumažintą. Išgirsta Rudaminos pamokymą: kai kalbi apie kitus – paaukštink juos, kai apie save – nusizemink, susimąžink. Taip veik, kaip teleskopas.

Kodėl Rudamina pasidaro staiga toks lakoniškas? Tiek Rudaminai, tiek jo pašnekovui grėsė mirties baismė. Imperatoriaus buvo laikomas Dangaus Sūnumi, lyg tarpininkas tarp Dangaus ir jo žemiškų pavaldinių. Jeigu imperatorius valdo gerai ar blogai, tai dangus rodyt visokiais ženklais. Ženkliai už blogą valdymą galėjo pakenkti imperatoriui, galėjo sukelti riaušes ir net dinastijos žlugimą. Astronomija

Mokslas ir misija jėzuitų veikloje. Jėzuitai, dirbę kaip karališkieji astronomai imperatoriaus dvare Pekine: Mateo Ricci, Adam Schall, Ferdinand Verbiest (su teleskopu), Paul Siu (Guangqi) ir pastarojo vaikaitė Candida Hiu. Piešinyje matomos jėzuitų darbo priemonės

Kokiais paveikslėliais mūsų kraštiečiai bandė nustebinti kinus?

Rudaminos kinams rodyti paveikslėliai buvo didaktinio pobūdžio. Apie dorą ir nedorą žmogų – ištasas dešimties paveikslėlių ciklas. Aiškindamas Rudamina parodo, kaip doras žmogus atsikrato velnio, o nedorieji, aišku, patenka į pragarą. Kinai žiūri į tuos paveikslėlius, o Rudamina turi parengęs standartinę prakalbą, kurią buvo kartojęs koki šimtą kartų.

taškų? Kas tuose paveikslėliuose buvo nesuprantama kinams?

Jėzuitai XVII a. Europoje garsėjo kaip nepralenkiami mokyklinio teatro kūrėjai ir propaguotojai. Per teatrą jie skelbė savo idėjas, teatras buvo jų mokomojo proceso dalis. Štai tie paveikslėliai vaizdavo kažkokį dramos veiksmą. Kai kuriuos dalykus kinai matė pirmą kartą ir negalėjo suprasti, kas ten rodoma. Kad ir mėginimas paaiškinti Šventos Trejybės

buvo uždrausta pasauliečiams ir tik imperatoriaus dvare oficialūs astronomai nuolat stebėjo dangų. Iš tikro kinų astronomai užfiksavo didžiausių astronominių įvykių skaičių iki pat XVI amžiaus – kometų, saulės ir mėnulio užtemimų, novų ir supernovų, tai yra naujų žvaigždžių pasirodymus. Dvaro astronomų užduotis buvo išaiškinti tuos dangaus ženklus, kad jie nepakenktų imperatoriaus valdžiai.

Taip pat astronomai turėjo paruošti oficialių kalendorių, kurių imperatorius paskelbdavo kasmet. Ten buvo paskelbtos prognozės – saulės ir mėnulio užtemimai – ir jei neįvykdavo arba būdavo užtemimų visai neprognozuotų, tai vargšai astronomai galėjo žiauriai nukentėti.

Visa tai mane beveik įtikina, kad po 5-erių buvimo metų Kinijoje A. Rudamina su vietos žmonėmis galėjo bendrauti, sakyti pamokslus kinų kalba. Vieno pamokslu metu buvo labai šalta. Įėjo Rudamina ir kreipėsi į klausytojus: ar nešalta šiandien? Visi suošė: o taip... Rudamina tęsė savo bendravimą su auditorija: baisiai šalta šiandien. Publika lingavo: labai, labai šalta.

Tokius įžanginius dalykus jis mokėjo gerai pasakyti. Tada seka pamokslas Evangelijos tema. Neabejoju, kad Rudaminos lūpose gan sklandžiai turėjo skambėti standartinio formato pamokslėlis kinų kalba.

O kas tvirtina, kad jis puikiai tą kalbą mokėjo? Nebent populiarioje publicistikoje.

Juk žavimasi, kad taip trumpai pabuvojęs Kinijoje sugebėjo kinų kalbą parašyti knygą Kouduo richao. Beje, 2007 m. išleista jos faksimilė ir vertimas į anglų kalbą *Diary of Oral Admonitions*. Visų pirma, knyga buvo išleista 1640 m. ir, deja, ji sugriauna bet koki tvirtinimą, kad jos autorius yra Rudamina.

Gerbiamasis profesoriau, ar mūsų pasirinktas kalbėjimo būdas, kuris primena A. Rudaminos pašnekesius su savo mokiniais, o gal ir pasekėjais, nėra ėjimas prie tam tikros pavojingos ribos? Mūsų kartais net pernelyg išvalgus skaitytojas moka ne tik skaityti tarp eilučių, bet kartais išvelgia tokias prasmes, net klastas, apie kurias nei Jūs, nei Jūsų nuolankus tarnas nė nepagalvojo. Todėl atsakomybė už spausdintą žodį turi būti neprikaištinga. Kitas dalykas, kaip tai pavyktų įgyvendinti. Ar iš šio pašnekesio neatrodytų, kad norima Andrių Rudaminą, Lietuvos XVII a. mokslo istorijos pasididžiavimą, nukelti nuo pjedestalo?

Jokiu būdu nesutinku, kad bandydami atkurti Rudaminos veikimo Kinijoje būdus, teisingai suprasti jo asmenybę kėsinaimės į jo nuveiktą darbą ar misijos svarbą. Nė vienas iš europiečių misionierių po penkerių buvimo metų Kinijoje nesugebėjo parašyti knygos kinų kalba. Tad ir Andrius Rudamina mūsų bandyme jį suvokti iškyla kaip būdingas XVII a. jėzuitų misionierius. Daugumos jų likimai buvo panašūs į šio lietuvių likimą. Savarankiškai nė vienas tų misionierių, o tai buvo juk rinktiniai, patys mokyčiausi asmenys iš Europos, nesugebėjo kinų kalba jokios knygos išleisti. Bent jau savarankiškai.

Tai kaip ta mistifikacija atsirado? Kodėl būtent jam, lietuviui, priskirtas sugebėjimas padaryti tai, ko niekas kitas iš Europos misionierių neįstengė?

Ta klaida įsivėlė veikiausiai XIX a., kai prancūzas jėzuitas Luji Fister (Louis Pfister, 1833–1891), sudarinėdamas 450 jėzuitų, veikusių Kinijoje, sąrašą, po kiekvieno jėzuito pavardę išvardijo jo nuveiktus darbus. Išvardytos Julijaus Aleni parašytų

apie 30 knygų, dauguma jų – kinų kalba, yra ir keletas lotyniškų, nes rašyta Europos skaitytojams. Štai po A. Rudaminos pavarde L. Fister pateikia keturias pozicijas. Viena knyga – mūsų minimas *Pasikalbėjimas su kunigu* (Konduo richao). L. Fister rašo, kad ši knyga nėra parašyta Rudaminos, daugiausia tai – J. Aleni mintys, pokalbiai užrašyti šešių kinų literatų. Nežinau kaip atsitiko, bet šią L. Fisterio labai aiškiai išsakytą mintį Lietuvoje sugebėta apversti aukštyn kojom. Jei tikėtume Lietuvoje skelbtais tekstais, knygą *Pasikalbėjimas su kunigu* parašė A. Rudamina ir be jokių išlygų. Jėzuitų veiklos Lietuvoje tyrinėtojas Paulius Rabikauskas rašė truputį atsargiau: gal ne visą knygą, bet antrą skyrių priskyrė A. Rudaminai. Knygoje iš viso yra aštuoni skyriai. Pradedant nuo trečio, ten nėra nė vieno Rudaminos pokalbio. Jis jau buvo miręs, o pokalbiai tęsėsi iki 1640 metų. Knyga buvo išleista 1640 m., o ne 1630 m., kaip teigia Fisteris.

Prieštaraujate ir P. Rabikausko teiginiai?

Ne visai. Rabikauskas teisingai atstatė Andriaus Rudaminos mirties datą – 1631 m., o ne 1632 metais. Ant-ro skyriaus pokalbiai datuojami 1631 metais. Pokalbiai kitų skyrių įvyko vėliau, po Rudaminos mirties.

Drįstu teigti, kad buvau pirmasis, kuris skaičiau Lietuvoje tos knygos vertimą iš kinų kalbos.

Ką toliau rašo Luji Fisteris? Jis tvirtina matęs du rankraščius, kurie parašyti A. Rudaminos. Vienas – apie 10 paveikslėlių seriją, kurią šiek tiek jau bandėme aptarti. Tie paveikslėliai aptarti ir knygoje *Pasikalbėjimas su kunigu*. Kitas rankraštis, kurį Fisteris priskiria Rudaminai, skirtas 20 paveikslėlių aptarti. Pats L. Fisteris įvelia dviprasmybę, kuri virto klaida kitų autorių rašiniuose.

Jūs matėte tuos paveikslėlius?

Keletas yra atspaudinta Rudaminos pokalbyje, nors labai prastos kokybės. Po kiekvienu paveikslu yra tekstas parašytas lotyniškai. Paveikslėliai išspausdinti Antverpene (Belgija). 1605-tais metais. Taip įvelta klaida galėjo atsirasti tuojau po Rudaminos mirties. Tris ankstyvus šaltinius reikėtų peržiūrėti. Šio teksto šaltinis – portugalas Bento de Matos. Pastarasis buvo iškviestas pavaduoti Rudaminą, kai šis susirgo ir negalėjo tęsti savo misijos. Portugalas buvo vienas iš tų keturių jėzuitų, kuris atsakinėjo į kinų literatų klausimus, bet jau po Rudaminos mirties ir kai jis buvo pramokęs kiek kalbos. Jis savo pokalbiuose atsakė į 35 kinų literatų klausimus ir parašė Rudaminos nekrologą.

Antras šaltinis rašant apie A. Rudaminą buvo lenkų jėzuitas Voicechas Menčinskis (Wojciech Męcziński, 1598–1643), kurį vėliau žiauriausiu būdu nužudė japonai. Menčinskis žinių skolinosi iš Bento de Matos ir rašė lenkų kalba. Atsiuntė tą rašinį į Lenkiją. Trečias šaltinis – tai lietuvis jėzuitas Janas Ignacas Levickis (Jan Ignacy Lewicki, 1608–1646 02 26).

Bet tai neblogai derėjo su noru save ir savo pirmtakus sureikšminti.

Sunku pasakyti, ar Menčinskis netyčia padarė klaidą, o gal norėjo pabrėžti savo kraštiečio Rudaminos nuopelnus.

Bet Andrius Rudamina visa savo veikla mano akyse išskyla daug įdomesnis negu vien kaip jam priskirtos knygos autorius. Kyla keletas įdomių klausimų: iš kur jis gavo teleskopą?

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ,
Šiaulių universitetas

„Du tūkstantieji. Siaubo metai ar meilės pavasaris? Atomus – žmogaus triumfas ar žmonijos ešefotas?“ – šiais Raulio Folero žodžiais Skapiškio (Kupiškio raj.) Šv. Jackaus (Hiacinto) bažnyčioje 2009 m. gegužės 29 d. pamokslą pradėjo monsinjoras, Daugailių parapijos klebonas Petras Baltuška. Šv. Mišios aukotos minint arkivyskupo M. Reinio 125-ąsias gimimo metines.

Arkivyskupas Mečislovas Reinys (1884 02 03 – 1953 11 08) – viena ryškiausių XX a. pirmosios pusės asmenybių, veikusių valstybės pozicijų įtvirtinimą, mokslo ir kultūros suklestėjimą, tautos dvasingumo stiprinimą, katalikiškosios pasaulėžiūros formavimą, katalikiškųjų vertybių ugdymą.

Mečislovo Reinio kelias – nuo vikaro iki arkivyskupo, nuo pedagogo gimnazijoje iki profesoriaus Lietuvos (vėliau – Vytauto Didžiojo) universitete. M. Reinys – Lietuvos Katalikų universiteto steigėjas ir šios institucijos rektorius, Lietuvių katalikų mokslo akademijos akademikas. Taip pat reikšmingų mokslinių straipsnių ir studijos *Rasizmo problema* autorius. Arkivyskupas M. Reinys – žymus visuomenininkas, ejęs ir Lietuvos užsienio ministro pareigas.

1918 m. kalėjo Vilniaus, Daugpilio ir Smolensko kalėjimuose, tardytas Vilniaus KGB rūsiuose (sovietinio saugumo organų suimtas 1947 m. birželio 12 d.), nuteistas aštuoneriems metams bausmę atliekant Vladimiro kalėjime. 1953 m. lapkričio 8 d. ten ir mirė, okupacinei valdžiai liko „skolingas“ beveik pusantrų metų gyvenimo.

Pradėjęs mokslus Mūrinės Ašmenos pradžios mokykloje, gimnaziją baigė Rygoje, kunigų seminariją – Vilniuje, aukštuosius mokslus išėjo Petrapilio dvasinėje akademijoje. Čia klausydamas prof. Pranciškaus Būčio MIC (1872–1951) paskaitų, disertacijai, už kurią jam suteiktas magistro laipsnis, pasirinko temą *Krikščionybės pasirodymas daug prisidėjo prie dorovės kilimo* (1909). Belgijoje, prie Liuveno universiteto esančiame Filosofijos institute, 1912 m. už disertaciją Vladimiro Solovjovo *dorovės pagrindai* (*Theorie de Vl. Soloviev sur la fondament de la moralite*), suteiktas filosofijos daktaro laipsnis. Šia disertacija M. Reinys vienas pirmųjų lietuvių mokslininkų Vakarams pristatė rusų filosofą ir teologą V. Solovjovą (1855–1900), savo veikaluose filosofiją siejusį su krikščionybės mokslu, propagavusį katalikų, stačiatikių ir protestantų bažnyčių susivienijimo idėją. Tačiau mokslinėje historiografijoje V. Solovjovo pristatymo Vakarams garbė priskirta prof. Stasiui Šalkauskiui (1886–1941), nors už disertaciją *L'âme du monde dans la philosophie de Vl. Soloviev* filosofijos daktaro laipsnį jis gavo 1920 m., taigi aštuoneriais metais vėliau negu M. Reinys.

1914 m. baigęs mokslus Vakaruose sugrįžo į Lietuvą. Dirbo Vilniuje (1914–1922), Kaune (1922–1926), Vilkaviškyje ir Kaune (1926–1940) ir vėl Vilniuje (1940–1947), kol buvo suimtas.

Vilniuje, Lietuvių katalikų mokytojų būrelyje, prof. kun. M. Reinys trejus metus skaitė psichologijos paskaitas. M. Reinys kalbėjo apie psichologijos mokslo poreikį mokytojams, mokinio psichikos pažinimo, be kurio neįmanomas ugdymas, svarbą ir aplinkos psichologijos supratimą. Matydamas, kad pedagogai itin stoko-

Arkivyskupas Mečislovas Reinys – psichologijos terminijos kūrėjas

Prie arkivyskupo Mečislovo Reinio koplytstulpio Skapiškyje mokslinės konferencijos, skirtos istoriko prof. Broniaus Dundulio 100-osioms gimimo metinėms paminėti, dalyviai

ja psichologijos žinių, iš rusų kalbos ėmėsi versti Georgijaus Čelpanovo Psichologijos vadovėlį, kartu kūrė ir lietuviškus šios srities terminus, kartais konsultuodamasis su minėto mokytojų būrelio nariais. M. Reinio išverstu vadovėliu Lietuvos gimnazijų moksleiviai naudojosi visą Nepriklausomos Lietuvos laikmetį. Ši M. Reinio savybė – mokėjimas ne tik pajusti, pastebėti laikmečio problemas, bet ir atsiliepti į jas, – lėmė dvasininko ir pedagogo asmenybės iškilumą.

Pirmasis darbo Vilniuje laikotarpis M. Reiniui tapo svarbiu postūmiu nuo filosofinės mokslo krypties į psichologiją: į Vilnių atvyksta išsamius psichologijos kursus Vakaruose išklauses filosofijos mokslų daktaras su Solovjovo dorovės idėjomis, o iš čia į Kauną išvyksta kaip psichologijos terminijos kūrėjas, iš rusų kalbos išvertęs

pedagogams reikalingą G. Čelpanovo Psichologijos vadovėlį. M. Reinio straipsnis *Auklėjimo kelyje* – puikus paliudijimas, kodėl M. Reinio veikla ir moksliniai darbai pakrypo psichologijos sritin. Paminėtini ir šiandieną svarbos nepraradę jo straipsniai. *Iš mokyklinės psichologijos, Iniciatyvos kelias, Vaiko sielos psichologija* ir kt.

1922 m. buvo pakviestas dėstyti ir vadovauti Psichologijos katedrai Teologijos-filosofijos fakultete tik ką Kaune įkurtame Lietuvos (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo) universitete. Tautininkų valdžia, prisidengusi reforma, VDU Teologijos-filosofijos fakultete panaikino penkias katedras ir atleido 18 pedagogų. Kurį laiką buvo atleistas M. Reinys, prof. Pr. Dovydaitis, prof. J. Eretas ir kt. VDU universitete M. Reinys dirbo iki jį uždarė sovietų okupacinė valdžia 1940 metais.

1940 m. M. Reinys tapo arkivyskupu ir buvo paskirtas Vilniaus arkivyskupu Romualdo Jalbzykovskio padėjėju, o jam pasitraukus iš Lietuvos – Vilniaus Apaštališkuoju administratoriumi. Išgarsėjęs straipsniais kritikuojančiais bolševizmą ir ateizmą, drąsiais pamokslais, nesutikęs paklusti sovietinės valdžios reikalavimams – toks asmuo sovietinei valdžiai buvo pavojingas. Išlikęs tvirtas tarnystės Dievui, tėvynei ir žmonėms kelyje pasirinko ištikimybę savo idealams.

Šiai didžiai asmenybei užvesta Beatifikacijos (Kėlimo į Altoriaus garbę) byla. Neatsitiktinai jam skirtais renginiais Skapiškyje (šv. Mišios, konferencija, paroda, spektakliai) prasidėjo teatrų mėgėjams gerai žinomi Skapiškio liaudies teatrų festivaliai, pagal amžių grupes vadinami *Pienių medus* (vaikų), *Pienių vynas* (jaunimo) ir *Pienių pūkas* (senjorų).

Šv. Mišioms, kuriose dalyvavo gausus būrys kunigų, vadovavo protonotaras Bronius Antanaitis. Mišių pabaigoje Utenos savivaldybės kultūros skyriaus vyr. specialistė Zita Mackevičienė, už veiklą garsinant M. Reinį jo 125-ųjų gimimo metinių

proga, akademikui Algirdui Gaižučui, monsinjorui Petruui Baltuškai ir dr. Aldonai Vasiliauskienei įteikė Utenos savivaldybės mero Alvydo Katino pasirašytas padėkas.

Skapiškio bibliotekoje vykusiame konferencijoje pranešimus, skirtus akad. Algirdas Gaižutis, dr. Aldona Vasiliauskiene ir VPU Istorijos fakulteto Katalikų tikybos katedros magistrantė Janina Markevič. Buvo parodytas filmas apie Skapiškio lankytinas vietas ir žinomas krašto asmenybės.

Bibliotekininkė Roma Bugarai-liškienė pristatė arkivyskupui M. Reiniui skirtą parodą.

Su 2003 m. rugsėjo pabaigoje Utenos savivaldybės tarybos sudarytos arkivyskupo Mečislovo Reinio atminimo įamžinimo ir pagerbimo komisijos ir arkivyskupo Mečislovo Reinio fondo tarybos veikla supažindino monsinjoras P. Baltuška.

Kultūros namuose ir prie arkivyskupui M. Reiniui skirti koplytstulpio buvo rodomi spektakliai. Kau- no Šv. Mato vidurinės mokyklos teatro studijos *Kubas* sukurta *Tūkstantmečių pasakų pasaka* (režisierius Tomas Erbrėderis) ir Panevėžio J. Miltinio vidurinės mokyklos poetinė kompozicija *Mano broli – Girdi?* (vadovai – Vidmantas Fijalkauskas ir Algis Želvyas).

Koplytstulpis (liaudies meistras Antanas Rūškys) buvo pastatytas 2007 m. arkivyskupo M. Reinio kunigystės 100-mečiui, 2008 m. gegužės 23 d. atidarant liaudies teatrų festivalį *Pienių pūkas* – M. Reinio mirties 55-aisiais metais – vyskupas Juozas Preikšas, dalyvaujant 9 kunigams ir gausiai susirinkusiems renginio dalyviams ir svečiams, koplytstulpį iškilmingai pašventino.

Jau antri metai Skapiškyje vykstantys renginiai prie arkivyskupui M. Reiniui pastatyto koplytstulpio liudija atminties kultūros augimą ir plėtrą, nes ji yra puoseleljama, tampa prieinama.

Julius NORKEVIČIUS

Žemaitijos kolegija sukvietė buvusius ir dabartinius mokyklos vadovus, dėstytojus, darbuotojus, auklėtinius ir šventę, kuri skirta paminėti žemės ūkio specialistų rengimo Rietave 150-ies metų kelią. Dabartinės kolegijos direktorius Jonas Bačinskas apžvelgė mokyklos įkūrimą, čia vykusius pokyčius, darbo sunkumus ir laimėjimus. Daug žemės ūkio specialistų rengimo istorijos puslapių priminė kalbėję šventinės popietės dalyviai. Kiekvienas pasisakymą baigė sveikinimu, gražiais linkėjimais šiandienos kolegijai. Ir beveik kiekvienas į gražių žodžių pynę įpindavo Oginskių, kurie Rietavą valdė nuo 1763 m. iki XX a. pradžios, vardą. Toks kalbėtojų siekis neatšitiktinis.

Istorikai, kiti praeities tyrinėtojai pripažįsta, kad Rietavas bene labiausiai suklestėjo valdant Oginskiams. Ypač daug svarbių, išimtinių darbų atliko Irenėjus Kleopas Oginskis (1808–1863). Bene pats svarbiausias ir drąsiausias jo darbas – žmonių išlaisvinimas iš baudžiavos 1835 metais. Dvaro šeimininkui ramybės nedavė menkas Žemaitijos žemės ūkio produktyvumas. Jo įsitikinimu, kad kraštas suklestėtų, reikia laisvų mokytų ir sveikų žmonių. Kunigaikštis suteikė laisvę valstiečiams, tačiau jiems labai trūko žinių naujoviškai ūkininkauti. Pasitaręs su kitu šio krašto šviesuoliu Laurynu Ivinskiu, I. Oginskis ryžosi steigti specialios paskirties mokyklą.

1856 m. I. Oginskis kreipėsi į Rusijos imperijos švietimo ministrą, prašydamas leisti Rietave įsteigti žemės ūkio mokyklą. Leidimo iš carinės valdžios negavo. Tai neatšaldė naujovių, pokyčių siekusiojo ryžto. Dvaro šeimininkas nusprendė mokyklą steigti pats ir ją išlaikyti savo lėšomis. Tokiam žingsniui reikėjo gerai pasiruošti: pasirūpinti pastatais, mokymo materialia baze, sudaryti mokymo programas, kitus dokumentus. Labai pravertė I. Oginskio pažintis su Rusijos ir užsienio mokyklomis. Tačiau didžiausią išpūdį jam paliko netoli Tilžės veikiantį Drangauskynės žemės ūkio mokyklą. Todėl savajai vadovauti pakvietė čia dirbantį, lietuviškai kalbantį ir rašantį agronomą Karlą Otą Minicką.

Po trejų metų kunigaikštis vėl kreipėsi į Rusijos imperijos švietimo ministrą. Šį kartą ypač pabrėžė, kad mokykla rengs agronomus praktikus Žemaitijos dvarams. Sulaukė teigiamo atsakymo, tačiau su išlyga: mokykla gali būti steigiama trejų metų bandomajam laikotarpiui.

Rietavo ūkininkystės mokyklai (taip ji tada buvo pavadinta) duris atvėrė 1859 m. sausio mėnesį. Tai buvo pirmoji Lietuvos žemės ūkio mokykla, kurioje mokyta lietuviškai. Mokiniai sukvieti baigiantis 1858 m. gruodžiui. Mokyklinioje galėjo mokytis ne jaunesni kaip 17 metų jaunuoliai. Jaunesni buvo priimami tik pateikę tėvo ar globėjo raštišką sutikimą. Visi turėjo pristatyti elgesio pažymėjimą, dokumento iš mokyklos nereikalauta. Stojantieji privalėjo turėti bendrą išsilavinimą, kad galėtų sėkmingai klausyti dėstomų dalykų, mokėti skaityti, rašyti, skaičiuoti keturiais aritmetikos veiksmais. Stojančiuosius egzaminuodavo mokyklos direktorius, o priimtųjų sąrašą tvirtindavo mokyklos globėjas I. Oginskis.

Iš pradžių devyni mokiniai buvo visiškai išlaikomi, vėliau jų daugėjo. Baigę mokyklą, jie likdavo tarnauti I. Oginskio palivarkuose ir dvare. Kiti mokiniai maistu ir drabužiais apsirūpindavo patys. Už mokymą, bendrabutį, šviesą, kurą nereikėjo mokėti. Mokyklos tvarka, mokinių darbu ir elgesiu rūpinosi direktorius.

Nuo mokslinios iki kolegijos

Pirmąją Rietavo ūkininkystės mokyklą mena atminimo akmuo Maldučių kaime

Bet kuris drausmės pažeidimas nelikdavo nepastebėtas, nesulaukė atitinkamos baudmės. Už itin didelių prasižengimus, netinkamą elgesį mokinių galėjo pašalinti iš mokyklos, jei tam pritarė jos globėjas.

Mokyklai Maldučių kaime, netoli Rietavo pastatytas dviejų galų namas. Viename gyveno direktorius, kitame – mokiniai. Be to, pastatytas raudonų plytų tvartas, didelis klauonas, arklidė, kletis, pastatas kūlimui, įrengta drenavimo sistema. Mokslinčiai skirta 360 dešimtinųjų žemės, kuri pavadinta Agronomijos palivarku. Iš jų prakti-

Programos sudarytojui talkinęs, o vėliau mokytojavęs mokyklinioje Laurynas Ivinskis

niai mokymui skirta 60 dešimtinųjų ariamos žemės, 10 dešimtinųjų ganyklų, 13 dešimtinųjų pievų. Agronomijos palivarkas aprūpintas pagerintų veislių arkliais, galvijais, anglišku veislių avimis, kiaulėmis ir javų sėklomis. Taip pat nupirktos naujausios žemės ūkio mašinos – kuliavimo, keli agregatai grūdams valyti, javų apjovė, šienapjovė, žolės ir šiaudų smulkintuvai.

Archyve išlikusi Lauryno Ivinskio kaligrafiška rašysena surašyta ūkininkystės mokyklinioje programa. Čia nurodyta mokymo bazė, mokymosi laikas (dveji metai), mokinių priėmimo sąlygos, mokymo tikslai – suteikti auklėtiniams teorinį ir praktinį išsilavinimą, parengti juos savarankiškai ūkininkauti ir taip kelti krašto žemės ūkį.

Mokymo programa – iš septynių skyrių. Tai užsiėmimas ir gyvenimas mokykloje; ūkio mokslas: bendrasis, tautos; žemės ūkio mokslas: klimatas, dirvožemis, žemės ūkio mašinos ir įrankiai, žemės dirbimas, trąšos, sėjamosios, nusausinimas; sodininkystė, daržininkystė, gyvulininkystė, augalininkystė, pievininkystė, buhalterija, dvarų apkalavimas, praktikos darbai; miškų ūkio mokslas: miškų auginimas ir priežiūra, miško taksac-

ija ir naudojimas, miškų ekskursijos; gyvulių gydymas: naminių gyvulių priežiūra, arklių kaustymas, veterinariniai užsiėmimai; mokslas apie žemės trobesius; matematika: aritmetika, praktinė geometrija, laukų matavimas ir niveliavimas.

Nei lietuviškos terminijos, nei vadovėlių nebuvo. Todėl mokiniai privalėjo labai atidžiai klausytis aiškinimo, svarbiausius faktus ir teiginius užsirašyti. Ką išmokdavo, turėdavo papasakoti ir parašyti raštu, teorines žinias gebėti taikyti praktiškai. Toks mokymo krūvis diktavo labai įtemptą dienotvarkę. Mokiniai kėlėsi ketvirtą valandą ryto. Po pusvalandžio jau vienos valandos teorinė pamoka. Paskui pusryčiai, kuriems skirtas tik pusvalandis. Pausryčiaivę mokiniai iki dvylikos valandos dalyvavo praktiniuose užsiėmimuose.

Mokinių žinios buvo vertinamos 4 balų sistema: 1 – labai gerai, 2 – gerai, 3 – pakankamai, 4 – vidutiniškai. Baigusiųjų dvejų metų mokymosi kursą, laikė viešus egzaminus. Neišlaikęs kurio nors egzamino, mokinys galėjo būti paliktas dar vieniems mokslų metams. Absolventai gaudavo mokyklinio baigimo atestatus. Norintiesiems išduodavo ir elgesio pažymėjimą.

Mokykla išleido dvi ar tris laidas ir nustojė veikti. Kodėl? 1863 m. vasario 18 d. mirė mokyklinio steigėjas ir globėjas Irenėjus Oginskis. Tai buvo skaudus smūgis mokyklai ir visam Rietavo kraštui. Dvaro paveldotoja Olga Oginskienė mokyklą reikalais beveik nesirūpino. Nereguliariai šelpiami mokiniai išsiskirstė į namus. Įtakos turėjo ir 1863 m. sukilimas – sukilėlių, kurių gretose buvo ir nemažai mokyklinio mokinių, susirėmimai su kariuomene.

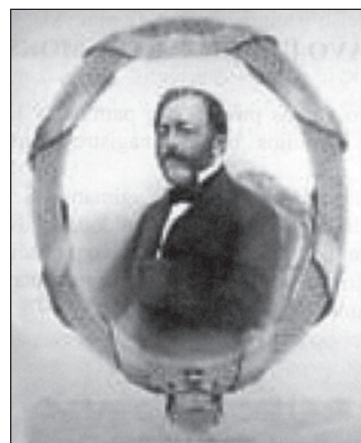
I. Oginskio sekėtinai sumanytas mokyti valstiečius naujoviškai ūkininkauti Rietave niekada nebuvo užmirštas. Tačiau ši tradicija vėl atgimė tik 1925 m. spalio 3 d., kai Lietuvos katalikių moterų draugijos centro valdybos prašymu įkurta Rietavo mergaičių žemesnioji ūkio mokykla. Ji įsikūrė triaukščiame dvare name. Tai privati mokymo programa, tvarka – kaip ir valstybinių žemės ūkio mokyklų. Rietavo mergaičių žemesnioji ūkio mokykla veikė tais pačiais principais, kaip ir I. Oginskio ūkininkystės mokyklinioje – teorines pamokas keitė praktikos darbai, kurie vyko kiekvieną dieną, atsižvelgiant į sezoną.

Rietavo mergaičių žemesnioji ūkio mokykla 1947 m. pertvarkyta į dvi metų sodininkystės-daržininkystės mokyklą. Po trejų metų vietoj sodininkų priimti pirmieji būsimieji agronomai. Jų priimta net šešiasdešimt. Tai buvo didesnių pokyčių pradžia. 1951 m. sodininkystės-

daržininkystės mokykla pradėta pertvarkyti į žemės ūkio technikumą. Dar po kelerių metų prie pavadinimo atsirado žodžiai tarybinis ūkis, technikumus. Keitėsi ir mokymo programos. Daugiau dėmesio imta skirti mechanizacijai, gyvulininkystės, socialistinių įmonių organizavimo klausimams.

Ilgą laiką technikumus veikė, tačiau buvusio dvaro pastatuose buvo ankšta. Po didelių vargų, beldžiantis į aukštų valdininkų duris 1972 m. prasidėjo naujo technikum komplekso statybos darbai. Pradėtas statyti erdvus, modernus, 600 vietų mokymo korpusas, aktų ir sporto salės, bendrabutis, valgykla, uždaras baseinas, mokomosios dirbtuvės, žemės ūkio mašinų paviljonas, garažai, gyvenamieji namai dėstytojams, vaikų darželis, katilinė, kiti įrengimai. Erdvios patalpos leido didinti mokinių priėmimo kontingentą, sparčiai gausėjo ir dėstytojų, darbuotojų bendruomenė. Kartu kasmet buvo ir gausesnės absolventų laidos. Per dešimtmetį (1970–1979 m.) Rietavo tarybinio ūkio technikum dieninį skyrių baigė 472 agronomai, tiek pat agronomų neakivaizdininkų, atitinkamai 905 ir 731 technikai mechanikai ir 225 gyvulininkystės fermų mechanikai.

Per kitą dešimtmetį moksleivių skaičius išaugo iki 1250, dirbo 70 dėstytojų ir 13 praktinio mokymo meistrų. Parengta ir daugiau jaunų specialistų: 527 agronomai, 1045 technikai mechanikai ir 437 technikai elektrikai. Neakivaizdinis skyrius savarankiškai veiklai parengė 286 agronomus, 469 technikus mechanikus.

Mokslinios steigėjas ir globėjas kunigaikštis Irenėjus Kleopas Oginskis

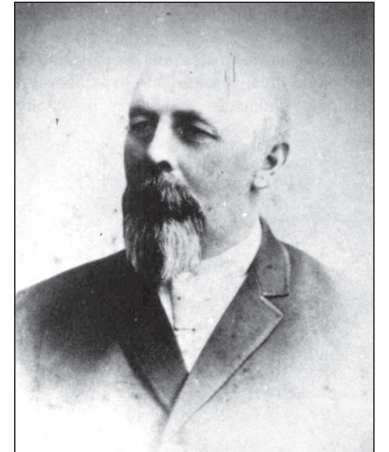
Atkūrus nepriklausomybę Rietavo žemės ūkio specialistų rengimo mokykla dar ne kartą keitė pavadinimą ir mokymo profilį. Ar ne metas vadintis žemės ūkio mokykla. Paskui – aukštesnioji žemės ūkio mokykla. Gerokai keitėsi ir rengiamų specialistų

pavadinimai. Kai kurie ir visai nauji. Be tradicinio žemės ūkio techniko mechaniko atsirado miškininkai, žemės ūkio komercijos, maitinimo įmonių verslo organizavimo, žemės ūkio technologijos specialistai, geodezininkai ir žemėtvarkininkai, automobilių technikos priežiūros ir remonto darbuotojai. Agronomai tapo ūkininko padėjėjais – augalininkais.

Bendruomenė nepasitenkino pasiektu tikslu – siekė aukštesnės kategorijos. Lietuvos švietimo ir mokslo ministro įsakymu 2002 m. Rietavo aukštesnioji žemės ūkio mokykla pertvarkoma į Žemaitijos kolegiją, kurioje vyrauja neuniversitetinės studijos, plėtojama mokslo taikomoji ir konsultacinė veikla.

Rietavo Žemaitijos kolegija turi du padalinius, kurie įsikūrę Telšiuose ir Mažeikiuose. Tai Rietavo vadybos, Rietavo technologijų, Telšių meno ir pedagogikos fakultetai ir Mažeikių studijų centras. Kolegijoje šiandien studijuoja daugiau kaip 2300 studentų, dauguma iš jų – Rietave. Yra dieninės ir neakivaizdinės studijos.

Žemaitijos kolegija studentams siūlo 14 studijų programų. Tai geodezijos ir žemėtvarkos, mašinių techninio eksploatavimo, elektros įrenginių techninės priežiūros, želdynų ir jų dizaino, buhalterinės apskaitos, verslo vadybos, verslo informacinių sistemų, kompiuterinės technikos, dailės ir technologijų, muzikos, šokių pedagogikos, kultūrinės veiklos vadybos, kaimo turizmo vadybos, socialinio darbo studijų programos. Žemaitijos kolegijai suteikta licencija vykdyti 33 darbo rinkos profesinio mokymo pro-

Rietavo ūkininkystės mokykliniojo direktorius Karlas Otas Minickas

gramas, organizuojami kvalifikacijos kėlimo kursai.

Apžvelgtas 150 metų žemės ūkio specialistų rengimo Rietave kelias nuo Irenėjaus Oginskio ūkininkystės mokykliniojo iki modernios, visuomenėje pripažintos, sparčiai plėtojančios tarptautinį bendradarbiavimą, įsiliejusios į Europos aukštojo mokslo sistemą Žemaitijos kolegijos. Baigiant šią apžvalgą štai ką būtina paminėti: I. Oginskio ūkininkystės mokykliniojo mokiniai sąlygiškai buvo laisvi nuo pamokų, praktinių užsiėmimų sekmadieniais ir šventadieniais. Kodėl sąlygiškai? Iš išlikusių dokumentų, senųjų rietavičių prisiminimų aiškėja, kad tos dienos skiriamos buvo mokinių švietimui, auklėjimui. Ši prasminga tradicija tęsiama, plėtojama minėto tipo rietaviškėje profesinio rengimo mokykloje. Visą laiką ji buvo Rietavo, viso Žemaitijos krašto ryškus kultūros židinys. Technikumas ypač garsėjo meno saviveiklos kolektyvais ir sportininkais ne tik Rietave, Žemaitijoje, bet visoje Lietuvoje ir net už jos ribų. Rietavę ir toliau garsina kolegijos saviveiklininkai, sportininkai. Šioje veikloje mokiniams sektiną pavyzdį rodė jų dėstytojai, kartu su savo auklėtiniais šokę, dainavę, sportavę.

Nuotraukos iš Žemaitijos kolegijos archyvo

Jei sostinėje pasuksite nuo Vilnios tilto į dešinę pro Taikomosios dailės muziejų ir eisite sraunios upelės pakraščiu iki pat lauko teniso kortų, tiesiai prieš tvoros kampą prie pat Vilnios iki šiol augo trys grakščios liepaitės. Šiomet žaliuoja dvi: viena aukštoka, gražiai išvešėjusi, kita buvusi nulaužta, bet atželia. Trečia liepaitė beveik visai nudžiūvusi. Jas visas 2001 m. pavasarį pasodino buvęs ilgametis mano bendradarbis, žymus istorikas Rimantas Jاسas. Tuo metu jau būdamas neregys, kasdien atėdavo į Lietuvos mokslų akademijos biblioteką ir dirbdavo, konsultuodavo gretimo skyriaus vyr. bibliografę Jadvygą Kulikauskienę, sudarinėjančią Lietuvos istorijos bibliografiją. Tada jam ir kilo šis sumanymas. Sakė norįs, kad po jo liktų koks ženklas: namo nepastatęs, sūnaus neturįs, tad galįs pasodinti medį. Vieną sau, vieną tėvui ir vieną motinai. Nutarė liepaites gauti iš medelyno. Sutarė, kada atveš. Atvežusieji jam nurodžius ir pasodino. Tą vasarą buvo nemaža sausras dienų. Savo sodinukais jis labai rūpinosi, klausdavo J. Kulikauskienės, ar prigijo, ar auga. Per kaitrą jie nuedavo liepaičių palaistyti, pasisemdavo vandens iš čia pat sruvenančios, skubančios Vilnios. Kartais stačiu krantu iki upelės nulipdavo ir jis pats. Po Rimanto Jاسo mirties bibliografė atėdavo ir liepaičių pažiūrėti, ir jo kapo želmanėlių palaistyti Karveliškėse. Liepaitės prigijo.

Didelis R. Jاسo rankraštis palikimas po jo mirties buvo perduotas į Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrių ir prijungtas prie kadaise jo paties įkurto asmens fondo (F254). Palikimą gavome nesurūšiuotą, tebekaupiamą, dažnai padrikų lapų (R. Jاسas net ir rengdamasis širdies operacijai nesitikėjo mirti. Nors dar 1986 06 02 po savo gimtadienio viename lapelyje šmaikščiai užrašė: „Dienos pralėks kaip žaibas. Šiandien – ryt, šiandien – ryt ir žiūri, kad jau po viskam“). Visus rankraščius reikėjo peržiūrėti, sudaryti iš jų bent laikinus saugojimo vienetus. Juos dėlėjo, trumpai anotavo ir laikiname sąrašė įregistravo Rankraščių skyriaus mokslo darbuotojas, istorikas Saulius Žilys. Jų sudaryta net 1442. Tas palikimas – R. Jاسo disertacijos apie T. Kosciuską nepublikuoti skyriai, disertacijai surinkta archyvinė medžiaga, išleistų veikalų mašinraščiai, autografi, juodraščiai, straipsniai ir vertimai, korespondencija, personalija ir kt. Fondas tebėra nesutvarkytas, todėl kol kas neprieinamas. Apie Rimanto Jاسo gyvenimą ir veiklą jo šiuometinio 80-ties gimimo metų jubiliejus proga S. Žilys parašė straipsnį (*Mokslas ir gyvenimas*, Nr. 7–8). Su kitu jaunu istoriku Mindaugu Simanavičiumi parengė jo darbų parodėlę Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių ir retų spaudinių skyriuje T. Vrublevskio skaitykloje (veiks iki rugpjūčio mėn. pabaigos). Šiomet sukako ir septintosios jubilio mirties metinės.

Apie Rimantą Jاسą kaip didį mokslininką, išvalgų istoriką ir archeografą nemažai rašyta, apie jį byloja ir jo palikti darbai. Jie skaitomi, jais remiamasi. Keletą žodžių norėčiau pasakyti apie jį kaip asmenybę, visa savo esybe skleidusią išmintį ir šviesą ir tarp bendradarbių, ir visų, kam teko su juo bendrauti. Man likimas lėmė ilgus metus dirbti su juo (tiksliau – šalia jo) viename kabinete Lietuvos MA bibliotekos Rankraščių skyriuje. Dvejus metus jis laukė, kad bus paskirtas vedėjo pareigoms. Dirbo rimtai, be išlygų. Tuo metu pakoregavo skyriaus darbo kryptį, sukūrė parankinio sisteminio rankraščių katalogo prad-

TRYS ISTORIKO RIMANTO JASO LIEPAITĖS VILNIAUS ŠVENTARAGIO SLĖNYJE

Rimantas Jاسas gamtoje apie 1956–1958 metus

menis, vietovardžius ir asmenvardžius pareikalavo iškelti aprašų anotacijose. (Kadrų skyrius nesutiko, kad jis būtų patvirtintas vedėju, nes tėvas gyveno užsienyje). Tarnyboje, kaip ir visur, buvo tiesus, reiklus, turintis gilų ir subtilų humoro jausmą. Jo žodis kibirkščiaivo intelektu, būdavo išsakomas beatodairiškai tiesiai, beveik visada netikėtai, su žaizaruojančiu jaunystės įkarščiu. Dabar jau po R. Jاسo mirties dar kolegės teisėmis paskaičiau gausius jo dienoraščio užrašus. Iš anų dienų įspūdžių, dienoraščio ištraukų lyg mozaika ir vėl iškyla gyvas jo paveikslas.

Rimanto Jاسo užrašuose, kaip ir garsiuose prof. M. Romero dienoraščiuose, trumpai dėstomi kiekvienos dienos įvykiai ir paties autoriaus komentarai. Juose randame visuomeninio gyvenimo atspindžių, mokslo pasaulio problemų išvalgų, darbo rūpesčių, asmeninių išgyvenimų. Daugelis mokslo ir meno žmonių atėdavo pas R. Jاسą konsultuotis. Jis negailėdavo jiems laiko, dosniai žėrė savo žinias ir idėjas. „Šią savaitę, – rašė jis 1970 11 02, – V. Kalinausko iniciatyva Vilniaus kino studija pasiūlė būti konsultantu filmui *Herkus Mantas* pagal Sauliaus Šaltenio scenarijų. Iš principo sutikau. Atėjo rež. Almantas Grikevičius su S. Šalteniu, aš jiems išsiskaitau kritines pastabas apie *Herkaus Manto* scenarijų, išpeikdamas tai, kad fabula paimta iš vokiečių romano ir Juozo Grušo pjesės apie Herkų Mantą ir pasiūliau pateikti originalią versiją.“ Autoriai šio pasiūlymo, berods, neįgyvendino. Ir kiti jo kaip istoriko patarimai, paremti istoriniais šaltiniais, kurių ieškodavo po kruopelytę tik jam vienam žinomuose dokumentuose ir pateikdavo juos gabiems literatams, rašytojams, įrodinėdamas, kad meninė tiesa turi atitikti istorinę tiesą, taip pat dažnai nepasiekdavo tikslo. Rūpėdavo jam ir istorinių rašytinių paminklų likimas, net ir tų nepastebimų, kurie turėjo tapti istorija. Dėl jų išlikimo talkino ir kitoms mokslinėms bibliotekoms. Atsimenu, kai buvau Rankraščių skyriaus vedėjas, su R. Jاسu lankėme Lentvario kleboną K. Kulaką norėdami tartis dėl jo sukauptų rankraščių. Nuvykus Rimantas Jاسas ėmėsi tikros istorijos žinovo ir diplomato misijos. Lentvario emeritas, skurdžiai versdamasis, norėjo atlygio. Mūsų biblioteka pinigų neturėjo. Taip ir išvažiavome nesuderėję. Tad R. Jاسas ėmėsi tarpininko vaidmens – ieškojo lėšų turinčios bibliotekos, kad vertinga kolekcija nepatektų į atsitiktinių prekeivių rankas. „Į Lentvarį važiavau dar kartą ketvirtadienį, – rašo jis 1987 04 19, – su universiteto atstovais, ir dėl

pasigėrėti merginų apranga, apibendrindamas: „Save puošdami, puošiame ir pasaulį“, o vaišinamas už menkiausia patiekalą tik jis sugebėdavo taip išradingai, įsimintinai padėkoti.

„Moterys, – aiškino jis man, – skirstomos į dvi rūšis: plėšrios ir kankinės. Plėšrios išauga iš panelių, kurios spiegia, o kankinės iš tų, kurios „varto akis“. Plėšrios labai energingos. Nuo jų geriau iš karto pereiti į kitą šaligatvio pusę. Jos dirba kontrolierėmis, gydytojoms, pardavėjoms. Kankinė, kitus kankindama, visiems aiškina, kad ji – kankinė. Jos būdas – kentėjimas už kitus, kuriems jos kančia nė kiek nereikalinga. Esama ir tam tikrų pogrupių. Vienas jų – savikankinės, pavyzdžiui, panelė, kuri atmetinėja visus jaunikius, nes laukia išrinktojo, kuris į ją nežiūrėjo. Jos moka „mumikuotis“*. Visą laiką kankina vyrus tais pačiais klausimais. Šie miršta nuo infarktų, o jos sėkmingai gyvena toliau. Yra panelių rūšis – bespalvės, kaip išblukusios vėliavos, niekieno nepastebėtos. Taip ir plėvesuoja be spalvos. Tos, kurios kaip aidas pritaria tam, ką pasakai, taip pat priklauso išblukusiųjų grupei. Beviltiška kategorija. Nepadedta net tai, kad moka ir megzti, ir virti. O emancipuotos panelės primena aštrų, bulgarišką padažą arba prieskonių parduotuvę. Jų pagrindinis bruožas – karingumas.“ Kartą jis vienos

Prie Rimanto Jاسo pasodintos liepaitės Vilnios pakrantėje: straipsnio autorė Danutė Labanauskienė ir Lietuvos MA bibliotekos direktoriaus pavaduotojas Povilas Saudargas

gerbėjos pernelyg dievinamas, prasiarė: „Smarki moteris – gamtos klaida“. Visos jo sakomos mintys rikiuodavosi pagal nuotaiką ir dienos įvykius. Kitą dieną vėl būdavo kitokios. Kai imdavau rimčiau kalbėti, išklauses mestelėdavo: „Mąstote per daug. Mąstyti reikia su saiku!“

Be kasdienos šmaikštavimų jo dienoraščiuose radau gilesnių išvalgų. Štai trumpas bičiulio simpatijos įvertinimas: „Tos ponios devizas buvo „šypsokis ir valdyk“. Valdė... bet meilės neužsidirbo, nes šypsena buvo

su skardiniu pamušalu. Liko praminta „saldžiuoju pipirėliu“. [1987 03 08].

Apie save kalbėjo: „Kaip „asiliškai“ kabinuosi už tikrai beviltiškų dalykų, – rašo jis 1887 05 05, – už ieškomos idealios (tokios kaip noriu) norimo modelio draugystės. O juk galima turėti tik jos pamainą, tokį lipdinį iš nuotrupų, iš vieno, kito, trečio žmogaus krislų, kuriuos jis gali dovanoti, nepatirdamas kokio didesnio nuostolio“.

Ankstesnis įrašas su nuoskauda: „Kaip mane viešpats dievas paleido į pasaulį be jokių dovanų, nedavė nei ilgų rankų laimei pasigauti, nei ilgų kojų nusinešti jai toli nuo piktų žmonių, pagaliau [...] nedavė ir sugebėjimo savo padėtį šviesiai suvokti ir taisyti“ [1985 10 03]. Bet „ir drugiai, pavyzdžiui, neišmoksta etiketo – lekia sau į ugnį ir ką tu jiems išaiškinsi. Koks nors karkvabalis nukritęs ant nugaros nebegali apsversti ir žūsta. Tad ko galima išmokti, jei padarytas ne taip, o kitaip“ [1986 04 29]. O „kai tu atitolsti, pasinėres į aistrų krioklį, atitolsta nuo tavęs ir kiti tave mylintys žmonės. Taip ir liūliuoja vilnyje žmoniškų santykių vandenynas, tai užpildamas skiriančius žmones atstumu, tai apnuogindamas kyšančias aštrias nesuderinamų siekių briaunas“ [1987 03 08].

Pastebėjimas – „Niekas nesidžiaugia tuo, ką turi. Kiekvienas išgyvena tik dėl to, ko neturi. Ką turi, apie tai negalvoja. Svarbu tik tai, ko neturi.“ Patarimas draugui: „Aš jam sakiau, kad pagrindinis sveikatos šaltinis – meilė savo artimiesiems... Antra vertus – didžiausia nuodėmė – neduoti savo meilės žmogui, kuris to trokšta,

neduoti jos, kai gali. Pamišau dar pridurti, kad meilę apreikšti ir žodžius pasakyti reikia skubėti kiekvieną dieną, nes ateis diena, kai jau bus vėlu“ [1994 04 03].

Apie šeimą: „Ne ant nuoskaudų ir priekaištų vieno kitam statomos gyvenimo šventovės – tik ant gerumo, vien ant jo“ [1987 07 29]. Įstrigo ir Rimanto Jاسo posakis: „Tik grožis ir menas turi reikšmės.“

Istorija buvo jo pašaukimas. Lygiai tokį pat talentą, tik neišreikštą, turėjo kaip humoristas, rašytojas.

* Taisyklingai būtų „mumifikuotis“ – G. Z. pastaba

IŠ KAIMO VAIKO IKI PASAULINIO GARSO ASMENYBĖS (2)

Pradžia Nr. 12

Parodos triumfas

Antroji Algirdui Juliiui Greimui skirtoji renginio dalis Marijampolėje vyko Petro Kriaučiūno viešojoje bibliotekoje, kurioje šios bibliotekos darbuotojos ir visų pirma dr. Elvyra Kalindrienė daug nuveikė, kad renginys vyktų turiningai ir sklandžiai. Kauno technologijos universiteto doc. dr. Darius Kučinskas perskaitė pranešimą *Algirdas Julius Greimas ir jo semiotika*. Lieka pritarti pranešėjui: kūrės mokslą apie ženklus, ženklų sistemas mūsų laikais pats šio mokslo vienas iš kūrėjų mums tampa kaip ženklas, simbolis, kuris prisimenamas visose Lietuvos vietose, kuriose gyveno ar mokėsi. O balandžio 30-oji tapo ta diena, kai būtent Marijampolėje šis vardas buvo tariamas garsiausiai ir su ypatinga pagarba. Sūduos sostinėje tas vardas dažniausiai skambėjo Rygiškių Jono gimnazijoje ir Petro Kriaučiūno viešojoje bibliotekoje.

Bibliotekoje buvo atidaryta paroda *Algirdo Greimo vaikystė*, kurios autorius – prof. Karolis Rimtautas Kašponis, o ekspozicijos kuratoriai – docentai Darius Kučinskas ir Romaldas Misiukevičius. Pastarasis 1958–1963 m. mokėsi Jono Jablonskio vidurinėje mokykloje, kai Marijampolė buvo virtusi Kapsuku, o gimnazija – vidurinė mokykla.

Savo žygi po Europą ir Lietuvą paroda *Algirdo Greimo vaikystė* pradėjo 2004 m. Paryžiuje, VIII tarptautiniame muzikos reikšmės kongrese, kuris vyko Sorbonoje ir Suomijos institute Prancūzijoje. 2005 m. ši paroda buvo atidaryta Tarptautiniame semiotikos institute Imatroje (Suomija). Paroda taip pat buvo rodoma Helsinkio (2005–2007 m.) ir Vilniaus (2005 m.) universitetuose, A. J. Greimo 90-osioms gimimo metinėms skirtoje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje *Šiuolaikinė semiotika ir humanitariniai mokslai* Lietuvos ambasados Maskvoje Baltrušaičio namuose (2007 m.). Mokslininko sukaktis paminėta ir Kupiškėje, kur ant Vytauto g. 28 namo buvo atidengta A. J. Greimo atminimo lenta, o jo vaikystę menanti paroda surengta Kupiškio etnografinės muziejuje. Parodą spėta parodyti Druskininkuose ir Kaune.

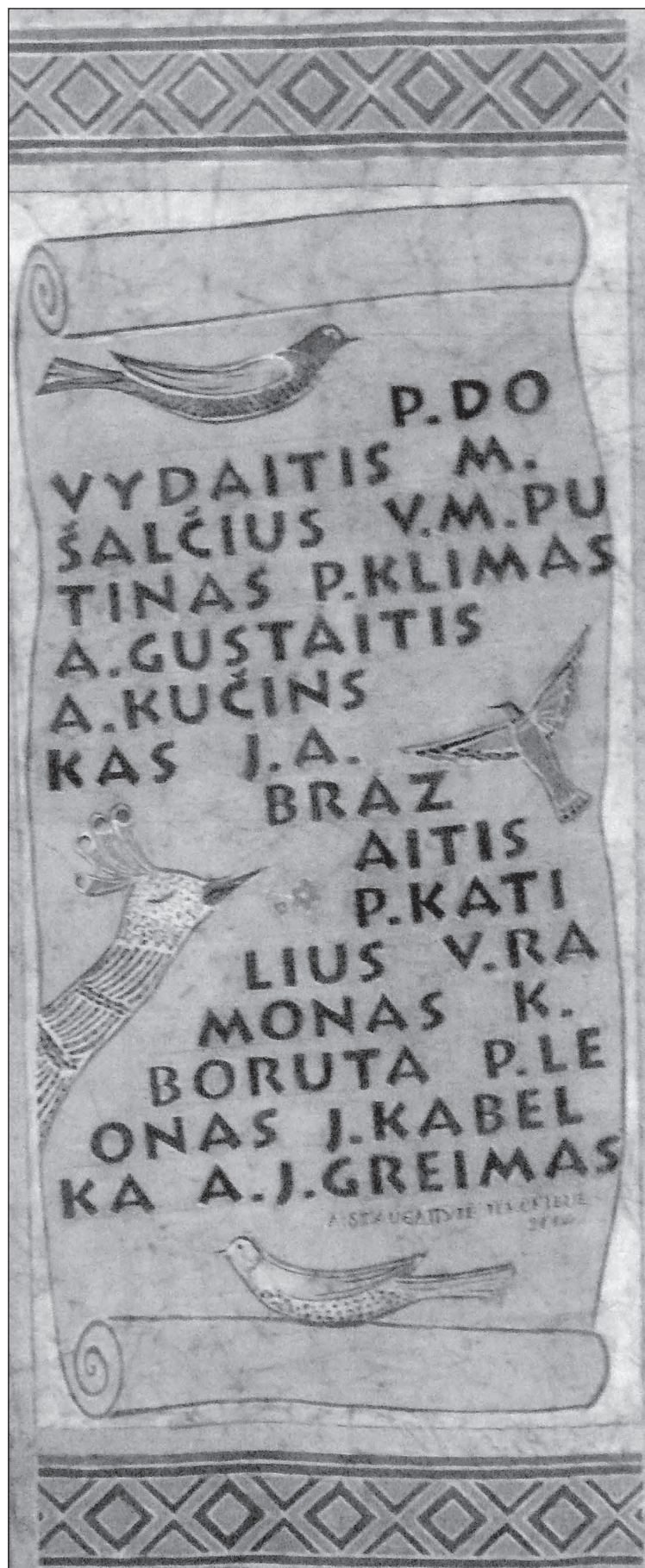
Paklausime savęs: ar turime parodos ekspoziciją, kurią per penkerius metus būtume galėję parodyti Prancūzijoje, Suomijoje, Rusijoje ir Lietuvos miestuose – Vilniuje, Druskininkuose, Kaune, Kupiškėje ir Kunigiškių kaime? Juk tai mokslininko vaikystei iki 10 metų, kai dar labai toli iki brandos, skirtoji paroda. Prilygti galėtų nebent Mariaus Jovaišos albumo

Neregėta Lietuva pristatymo renginiai įvairiose pasaulio valstybėse.

Muzika ir semiotika

Vis dėlto būkime nuoseklūs ir nepamirškime, kad A. J. Greimui skirtąjį renginį Petro Kriaučiūno viešojoje bibliotekoje pradėjo ne kas kitas, o Marijampolės muzikos mokyklos jaunieji muzikantai. Tai labai prasminga, nes ir A. J. Greimo kurtosios bendrosios reikšmės teorijos siekiuose svarbi vieta tenka muzikos reikšmės (Musical Signification) tyrinėjimui. Postūmį šiems tyrinėjimams pats Greimas suteikė dar 1983 m. skaitydamas paskaitas Jiveskilės (Jyvaskylä, Suomija) universitete. Kad tai buvo ne priešokio reikalas, parodė tolesnė šių tyrinėjimų tąsa. Vos trejiems metams praėjus – 1986-aisiais – Suomijoje, Greimo mokinio Eero Tarasti tėvynėje, pradėtas didžiulis tarptautinis projektas, kuriame dalyvauja apie 200 mokslininkų iš įvairių pasaulio šalių. Malonu, kad į šį tyrinėjimų barą įžengė ir Lietuvos mokslininkai muzikologai. 1998 m. Sorbonoje Greimo atminimui skirtoje knygoje *Universalumai muzikoje* (vokiečių kalba) išspausdintas ir lietuvių muzikologo K. R. Kašponio straipsnis *Lietuvių muzikos melodika ir harmonija* (universalumų požymiai: bendrumo faktoriai, analogijos ir ryšys su kalba, universalumų atskleidimo priemonės). Straipsnis parašytas pagrindu to paties pavadinimo monografijos, kurioje per lyginamąjį ir tikimybinį-statistinį tyrimų metodą atskleista melodikos ir lietuvių kalbos pagrindinės savybės analogija. Tiesa ir tai, kad K. R. Kašponio rastieji universalūs charakterio dėsningumai didesnio susidomėjimo susilaukė iš užsienio mokslininkų, o ne savo tėvynėje. Gal tai ir dėsninga mažoje šalyje.

Kad Greimo idėjos nepaseno, gyvos, parodė ir X jubiliejinis muzikos reikšmės kongresas, kuris 2008 m. spalio mėn. buvo surengtas Vilniuje ir Kaune. Tarp Kongreso organizatorių buvo A. J. Greimo vardo įamžinimo entuziastai, Kauno technologijos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Garso ir vaizdo menų technologijų katedros vedėjas, humanitarinių mokslų (menotyra, muzikologija) daktaras, doc. Darius Kučinskas bei Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Kauno fakulteto Muzikos didaktikos ir dirigavimo katedros doc. Romaldas Misiukevičius. Baigiamasis kongreso renginys vyko Kauno technologijos universiteto Tarptautinių studijų centre A. Mickevičiaus g. 37, tame pačiame Vytauto Didžiojo universitetui priklausiusiam pastate, kuriame 1934–1936 m. teisė studijavo A. J. Greimas. Prof.

Rygiškių Jono gimnazijoje galima rasti ženklų, susijusių su Algirdo Juliaus Greimo vardu

Eero Tarasti pageidavimu, šiame pastate specialiai kongreso dalyviams buvo atidaryta paroda *Algirdo Greimo vaikystė*, o parodą atidarant įžangos žodį *Algirdo J. Greimo vaikystė ir jaunystė* tarė parodos autorius K. R. Kašponis. Beje, Kauno visuomenė šią parodą galėjo pamatyti ir įvertinti praėjusių metų lapkričio 7–28 d., kai tuose pačiuose rūmuose šią parodą inicijavo Kauno technologijos universiteto Robero Šumano centras ir Humanitarinių mokslų fakultetas.

Pagrindų svarba

Itin svarbus Algirdo Juliaus Greimo gyvenime ir būsimajai profesinei raiškai buvo teisės studijų periodas Vytauto Didžiojo universitete. Aiškindamasis jo veiklos ir gyvenimo aplinkybes K. R. Kašponis archyve aptiko Greimo studijų knygele, iš kurios nesunkiai nustatė, kad jam dėstė išties puikūs pedagogai. Valstybinę teisę –

universiteto rektorius prof. Mykolas Rōmeris, politinius mokslus studijavęs Paryžiuje. Finansų mokslus – pats lito „tėvas“ prof. Vladas Jurgutis, Lietuvos Banko organizatorius. Beje, kunigas,

Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijos gimnazistės laukia akimirks, kai atminimo lenta su A. J. Greimo vardu bus atidengta ant gimnazijos pastato sienos

ateitininkų judėjimo vienas iš veikėjų. Logikos dėstytojas buvo prof. Vosylius Sezemanas, kurį žinome ir kaip žymų estetiką. Statistikos pratybas vedė ekonomikos mokslų daktaras Jonas Bučas, žinomas ekonomistas, pokaario metais tapęs Vilniaus universiteto rektoriumi.

Greimo gyvenimo „odisėjos“ nesibaigė su mokykliniais ir gimnazijos mokslais. Gyvenimas mėtė ir vėtė jį ir toliau, teko gyventi įvairiuose kraštuose, kol galiausiai nusėdo Paryžiuje. Bet tai nutiko gerokai vėliau. Beje, pirmą kartą į Prancūziją pateko 1936 m., kai iš Vytauto Didžiojo universiteto buvo išsiųstas studijuoti prancūzų kalbos į Grenoblio universitetą, kurį ir baigė. Antrojo pasaulinio karo metais gyveno Lietuvoje, mokytojavo Šiauliuose, buvo valstybinės leidyklos redaktorius. Šiauliuose parašė ir pirmąjį savo straipsnį lietuvių kalba *Servantesas ir jo Don Kichotas*, išspausdino literatūriniam almanache *Varpai*. Vakaruose atsidūrė 1944 m., traukdamasis nuo sovietų. Kelias nuvedė į jau pažįstamą Prancūziją, keletą metų kaip slavistas tyrinėtojas dirbo Mokslinių tyrimų centre Paryžiuje. Ten apsigynė ir mokslų daktaro disertaciją iš prancūzų kalbos istorijos.

Iš Prancūzijos mūsų tautiečio kelias vedė į Egiptą, kur jam teko dirbti Aleksandrijos universitete, taip pat dėstyti prancūziškame katalikiškame mergaičių pensionate. Būtent Aleksandrijoje jis ir tapo semiotiku. Aplinka paveikė – dalyvavimas diskusijų klube, kuriame reguliariai rinkdavosi įvairių profesijų asmenys, tame intelektualiniame žaidime matė ir gilesnę pažinimo prasmę. Paskui – Turkija, Ankaros ir Stambulo universitetai, kuriuose Greimas ne tik dėstė filologijos disciplinas, bet ir gilinosi į disciplinas, kurios gerokai išplečia jo kaip lingvistinio pokrypio semantiko kvalifikacijas. Visa tai padės lietuviui formuotis kaip mokslininkui, kuriam teks reikšmingas vaidmuo – lyg ir drąsu teigti – prancūzų lingvistikos atgimimui ir semantikos mokslo ištvirtinimui Prancūzijoje, o iš ten ir kitose šalyse. Tapo Paryžiaus semiotikos mokyklos, kuri pasaulyje dar vadinama Greimo semiotikos mokykla, pradininkas ir vadovas.

A. J. Greimas į semiotiką žvelgė kaip į universalų mąstymo būdą. Kurdamas semiotikos mokslo pagrindus siekė dėti bendruosius humanitarinių ir socialinių mokslų pažinimo teorijos ir metodologijos pagrindus.

Kodėl lietuvis?

Natūraliai kyla klausimas, kodėl būtent išeiviui iš Lietuvos, Europos mokslo savotiškos to meto

Nukelta į 16 p.

Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijos muziejuje: doc. Romaldas Misiukevičius, prof. Karolis Rimtautas Kašponis, muziejaus vadovas Vincas Peckus ir doc. Darius Kučinskas

Kryptis: užslaptintas mokslas

Gedimino Zemlicko nuotrauka

Ar nesitvenkia audros debesys virš Lietuvos mokslo?

Juozas V. VAITKUS

Pradėtas mokslo reformą įgyvendinantis Mokslo ir studijų įstatymas. Daug buvo teikta pastabų, siūlymų keisti vieną ar kitą nuostatą. Turime rezultatą, kuriuo remiantis galima prognozuoti, kas laukia mokslo ir studijų srities. Kas pagerės ir kas pablogės? Ar teigiami poslinkiai „atpirks“ neigiamus? Pažymėtina, kad priimtas įstatymas nėra „akiplėšiškas“. Toliau gilinama ta vaga, kurią politikai kuria jau keletą metų ir kurios rezultatai jau tampa matomi. Dėstomų minčių tikslas – ne kritikuoti priimtą įstatymą, o bandyti įtikinti mokslo srities organizatorius remiantis įstatymo vykdymą reglamentuojančiais dokumentais sumažinti tas tendencijas, kurias autorius išvelgia kaip kenksmingas Lietuvos mokslui. Tai sietina su pagaliau pradėtais rengti doktorantūros studijų tvarkos pakeitimais, su būtinybe institucijoms nustatyti reikalavimus pareigybėms.

Tenka pripažinti, kad per daugelį metų tobulinant įstatymus ar Vyriausybės nutarimus, keičiant kai kurias nuostatas, rezultatas primena liaudies patarėlę: „išpilant iš vonelės vandenį, išpylė ir kūdikį“. Stebina kvalifikacinių dokumentų rengėjų noras kuo labiau užslaptinti tai, ką daro mokslininkas ar jo bendradarbis. Kokybės reikalavimai verčiami kiekybiniais. Pristatant publikacijas, paskelbtas kartu su bendraautoriais, nereikia nurodyti, koks yra kiekvieno autoriaus indėlis, todėl nežinoma, ar pristatantysis tuos darbus generavo idėjas ar ką kita, svarstė, kam reikalinga tam tikra kvalifikacija. (Pavyzdžiui, Danijoje reikalaujama, kad nurodytą indėliui pritarę bendraautoriam). Lietuvoje atvertas kelias nuveiktų darbų ar pareigų savinimuisi už svetimus nuopelnus.

Kas kelia būsimojo ir esamo mokslininko kvalifikaciją? Atsakymas: dalyvavimas diskusijose, nes tik jose galima pajusti savų ir svetimų argumentų stiprybę ir silpnąsias vietas. Lietuvoje naikinamos galimybės tai panaudoti. Pavyzdžiui:

1) Lietuvoje sugalvota, kad doktorantui nuvykus į kitą mokslo centrą nereikia skaityti pranešimo apie savo darbus ir išgirsti seminaro dalyvių nuomonę;

2) Dabartinė mokslo reorganizacija naikina habilitaciją. O ar naikinantieji žino, kas yra habilitacija? Citata iš Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo (jau panaikinto): „habilitacija – pripažinimas, kad mokslininkas, įgijęs daktaro mokslo laipsnį, atliko mokslu ar studijų

krypčiai reikšmingų darbų, sugeba metodiškai nepriekaištingai viešai išdėstyti savo darbų rezultatus ir tos mokslo šakos (šakų) problemas, turi motyvuotą tolesnių mokslinių tyrimų programą ir taip pasirengęs eiti profesoriaus ar vyriausiojo mokslo darbuotojo pareigas.“ Kas blogo slypėjo šiame dokumente, kad prirėkė jį panaikinti? Galima tik spėlioti, kad norima sukurti sąlygas tiems, kurie patys nėra atlikę reikšmingų darbų, bet yra publikacijų bendraautorai, todėl nesugebės viešai išdėstyti SAVO darbo rezultatų, neturi motyvuotos tolesnių mokslinių tyrimų programos, kad užimtų vienas ar kitas pareigas. Šios procedūros ydingumas glūdoje kategoriškai tvirtinant, kad ją atlikęs mokslininkas pasirengęs eiti nurodytas pareigas. Nėra bendrinių profesoriaus ar vyriausiojo mokslo darbuotojo pareigų, jos tiesiogiai susijusios su darbo vieta, todėl pareigybių užėmimas – sudėtingesnis klausimas, vargu ar habilitacijos procedūros vykdytojai turi tai spręsti. Jų uždavinys turėtų būti mokslininko darbų įvertinimas ir jų perspektyvumo įvardijimas. Suvokime, kad habilitacijos procedūra buvo VIENINTELĖ galimybė parodyti, ką mokslininkas dirbdamas vienas ir bendradarbiaudamas su įvairiais kolektyvais yra nuveikęs. Dabar ši galimybė atimama. Gyvensime remdamiesi gandai ir savireklama, kurie nėra objektyvūs. Savarankiškai susipažinti, ką nuveikė konkretus mokslininkas, dažnai nėra galimybės, nes daug mokslinių darbų spausdinama tarptautiniuose leidiniuose, kurių Lietuvoje negalima perskaityti (nebent esate pasirengę mokėti nemažus pinigus žurnalų ar kitoms duomenų bazėms);

3) Naujasis Mokslo ir studijų įstatymas grąžina pareigų užėmimą konkurso tvarka – kaip sovietmečiu. Vėliau buvo pavykę įrodyti, kad vyresnieji bus linke savo patirtį perduoti jaunesniems, jei nebus prievartinės konkurencijos. Tada buvo įvesta periodinės atestacijos sistema, o kelis konkursus įveikęs mokslininkas galėjo sėkmingai dirbti ir mokyti jaunesnius. Nesugebėjus sukurti atsakingai veikiančios atestacinės sistemos dabar to atsakyta, o vyresnieji skatinami slėpti savo žinias, kad jaunesnieji jų nenukonkuruotų. Užuoat artėję prie vakarietiško pareigybių užėmimo būdo (rinkti kompetentingą asmenį nuolatiniam darbui, o tokio neradus tenkintis laikiniais darbuotojais) grįžtame į sovietmetį.

Jau matome rezultatus, kuriuos paskatino kokybinių reikalavimų atsisakymas dėl kiekybinių. Lietuvoje „prigaminata“ daug profesorių ir docentų,

kurių kompetencija patenkinti gal tik tie, kurie tuos vardus ar pareigybes suteikė. Dabar profesoriaus ar docento vardas nebėra tos srities specialisto simbolis, o naujasis Mokslo ir studijų įstatymas šį neatitikimą dar labiau išryškina. Tai jokiū būdu nereiškia, kad visi šiuo metu tapę profesoriais ar docentais nėra kompetentingi, tačiau dabar sukurtas tos pačios pareigybės lygio skirtumas sunaikina pačios pareigybės vertę. Galima tik siūlyti, kad Lietuvos Vyriausybei ir Švietimo ir mokslo ministerijai nusprendus nebesirūpinti mokslininkų kompetencija, šią nišą užimtų Lietuvos mokslų akademija, kuri gali sugebėti Lietuvos mokslo gyvenimą išskirti ir pristatyti visuomenei, pristatyti taip pat ir tuos, kurių kompetencija reikšminga svarstant atitinkamas problemas.

Galima būtų atkreipti dėmesį į tai, kad dabartinė mokslo finansavimo sistema skatina mokslinių grupių smulkėjimą ir juos stumia ieškoti užsienio partnerių, su kuriais bendradarbiaujant lengviau spausdinti mokslinius straipsnius aukštai vertinamuose (finansavimo sistemoje) mokslo žurnaluose. Tačiau ar Lietuvai reikia vien tik tų mokslinių straipsnių, ypač jei jie turi įtakos tik kitų šalių pažangai? Remiu bendradarbiavimą su užsienio partneriais, bet tik tokį, kai įtraukiamos Lietuvoje esančios mokslinės laboratorijos, kai Lietuvoje gauti rezultatai papildo tarptautinės komandos darbo rezultatus. Tuose darbuose gali dalyvauti studentai, ugdydamiesi troškimą siekti naujų žinių ir suvokdami šiandienį mokslo lygį. Tačiau dabartinė mokslo finansavimo sistema neturi svėrų, skatinančių mokslinius tyrimus vykdyti Lietuvoje. O dar kalbame apie Slėnius, kuriuos reikia užpildyti idėjomis ir tų idėjų produktais.

Jeigu poįstatymiais aktais ar kitomis iniciatyvomis nebus pakeista ši padėtis, mokslo pasaulis taps užslaptintas, nebebus galimybių sužinoti, kas yra kas. Mokslo naudojamai Lietuva bus daugiau išimtis, negu taisyklė, o skambūs mokslinių pareigybių vardai bus tik vizitinės kortelės puošmena.

Daug kalbama, kad universitetai turi konkuruoti. Tiesa, pamirštama, kad universitetinio išsilavinimo kokybė išryškėja tik prabėgus 10–15 metų po jo baigimo. (Jei darbdaviai kokybę sugeba įvertinti tuoj pat, tai jie arba aiškiaregiai, arba universitetai parengia kolegijos lygio absolventus). Yra ir kita tiesa: Lietuvoje nėra paaiškinta (Europos universitetų asociacijos ekspertai tai nurodo), kas yra universitetas, ir kuo jis turi skirtis nuo

VALDOVŲ RŪMAI – LIETUVOS VALSTYBINGUMO SIMBOLIS (6)

Atkelta iš 9 p.

metų. Pily – ne *Maximos* angariai, kuriuos po 15 metų galima nugriauti ir statyti naujus. Į šiuos dalykus kartais pačių architektų restauratorių požiūriai skiriasi. Kūrybiniai ginčai yra būtini, bet neturi virsti ambicijų karu, sąskaitų suvedinėjimu. Deja, ginčai dažnai virsta piktavališku apsižodžiovimu.

Prisiminkime Valdovų rūmų projektų atkūrimo konkursą. Po visų svarstymų palankiausiai buvo sutiktas variantas, kuriame rūmų korpusų tūriai ir fasadai pateikti tokie, kokie pavaizduoti išlikusioje ikonografijoje. Vis dėlto kai kurie autoriai siūlė gerokai modernesnius sprendimus, netgi kalbėta senąsias liekanas uždengti stiklo gaubtu. Kaip iš laiko perspektyvos vertinate tuos projektus, juk nedaug trūko, kad būtų pasirinktas ne XVI a. vid.–XVII a. pr. atstatomų rūmų vaizdas, bet mažai ką bendro su autentišku vaizdu turintis modernus sprendimas.

Suprantama, kad sprendimas galėjo būti labai įvairus, koks jis ir išryškėjo siūlomuose konkursiniuose projektuose. Pirmas klausimas, į kurį reikėjo atsakyti siūlomo projekto autoriui: ko siekiame Valdovų rūmų atstatymu? Kokį atstatytą objektą norime matyti? Deja, konkurso sąlygose nebuvo nusakyta esminė idėja: ko mes norime iš atstatomų rūmų? Kai pagrindinė idėja nebuvo suformuluota, kiekvieno projekto autorių grupė siūlė savo idėjas ir jų įgyvendinimo architektūrinę formą.

Mano paties požiūris į atstatomus rūmus nuo pat pradžių buvo istorinis: norėjosi, kad atstatytieji rūmai turėtų pradinį Renesanso epochos vaizdą, kaip kad buvo Žygimanto Senojo ir Žygimanto Augusto laikais. Tuo metu jau buvo tekę pavažinėti po Europos

pilis ir rūmus, buvau susipažinęs su atstatytais Karalių rūmais Varšuvoje, Vavelio rūmais Krokuvėje. Tad ir Vilniaus Valdovų rūmus bent jau mano aplinkos restauratoriams ir bendraminčiams norėjosi matyti atkurtus tokius, kad jie būtų kuo panašesni į čia kadais stovėjusius rūmus.

Tai gana sudėtinga problema, kurią net ir išaiškinti nėra labai paprasta. Reikia įsigilinti, beje, kaip ir į kiekvieną restauravimo ir atstatymo problemą. Labai nevienareikšmiški dalykai, gali būti labai įvairių, net ir viena kitai prieštaraujančių interpretacijų.

Su panašiomis problemomis tekdavo susidurti nuolat nuo pirmųjų Lietuvos restauratorių veiklos žingsnių dar pokario metais, kai teko atstatinėti, restauruoti Vilniaus senamiestį. Restauratoriams yra tekę tuos atstatomus atskirus objektus prižiūrėti, kai kuriuos sugriautus iš naujo prikelti. Diskusijų tarp architektų, restauratorių, istorikų, pavidosaugininkų ir kitų specialistų kildavo nuolat, kiek atsimenu per visą kone 50 mano darbo metų (tiek sukaks 2010 m.) restauracijos srityje. Man visa ta darbų ir diskusijų „virtuvė“ labai gerai pažįstama.

Kalbate apie skirtingas idėjas koncepcijas?

Daugiausia ginčų ir diskusijų kildavo tarp modernių architektūrinių sprendimų autorių ir siekiančių išsaugoti tradiciją. Įtampa tarp šių kraštutinių požiūrių buvo jaučiama nuolatos. Architektų stovykloje taip pat galiojo ir dar viena nuostata, esą kiekviena epocha turi kurti savo architektūrą. Ir šis požiūris buvo itin paplitęs.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Europos Komisijos darbo grupės „Struktūriniai fondai ir mokslinių tyrimų finansavimas“ veikla

2007 m. birželio mėn. Europos Sąjungos Konkurencijos taryba paskelbė pastabų dėl organizacijos Mokslinių ir techninių tyrimų komiteto (CREST) ataskaitos ir jose pažymėjo, kad parama moksliniams tyrimams ir technologijų plėtrai bei inovacijoms būtų veiksmingesnė pasirinkus tinkamą Europos Sąjungos Bendrosios programos ir Struktūrinių fondų panaudojimo koordinavimo metodą.

Siekdama įgyvendinti Konkurencijos tarybos pasiūlymus, Europos Komisija sudarė darbo grupę Struktūriniai fondai ir mokslinių tyrimų finansavimas. Pagrindinė šios darbo grupės užduotis – parengti 7-osios Bendrosios, Bendrosios inovacijų ir konkurencijos programų bei Struktūrinių fondų lėšų, skiriamų Mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtos (MTTP) bei inovacijoms finansuoti, koordinavimo metodus.

1-ojo darbo grupės susitikimo 2009 m. birželio 22 d. metu kalbėjęs Europos Komisijos atstovas Robert-Jan Smits pabrėžė, jog Europos Komisija jau žengė pirmuosius žingsnius siekiant sukurti koordinavimo metodus šiems trims finansavimo instrumentams: pasiekta vienodų minėtų

programų planavimo periodų; leista vienu metu naudoti visų trijų programų lėšas; parengtas pirmasis bendro trijų programų lėšų naudojimo vadovas. Tačiau pabrėžta, jog visos Europos Sąjungos šalys turi pačios parengti taisykles skirtingų finansavimo šaltinių panaudojimo pavieniams projektams finansuoti. Struktūrinių fondų administravimas Europos Sąjungos šalyse yra labai skirtingas, todėl šalys, skiriančios paramą MTTP ir inovacijoms, turi sukurti juridinę bazę, vadovaudamosios taikoma savo šalyse administravimo sistema.

Susitikimo metu pranešimus skaitė Švedijos Inovacijų agentūros direktorius Lars Fernvall ir Čekijos Švietimo, jaunimo ir sporto ministerijos departamento vadovas Jan Marek pristatė šiose šalyse taikomus metodus įvairių programų mokslinių tyrimų finansavimui koordinuoti. Kadangi tokių atvejų kol kas mažoka, kitų susitikimų metu tikimasi sukurti veiksmingų koordinavimo metodų modelius, vėliau tapsiančius atskirų šalių kuriamų MTTP ir inovacijų finansavimo taisyklių pagrindu.

E. Vaitkutė

specializuotos ar nespacializuotos aukštojo mokslo institucijos, kurios pavadinime yra žodis „universitetas“. Gal tada būtų lengviau galvoti apie tai, kokios tarybos turi valdyti vieno ar kito lygio universitetą.

Pabaigai norėtusi atkreipti dėmesį į argumentų už ir prieš neįsiklausymą,

kai priimami sprendimai. Tai primena išvadas apie aukštą delfinų intelekto lygį: jie gelbsti skęstančiuosius, išstumdami juos į krantą. Tačiau vargu ar aukštą intelekto lygį patvirtintų tie, kuriuos nustumia tolyn nuo kranto. Tiesa, pastarųjų nuomonės niekas neklausia.

IŠ KAIMO VAIKO IKI PASAULINIO GARSO ASMENYBĖS (2)

Atkelta iš 14 p.

Oikumenos, buvo lemta atlikti sa-vaip perversmišką misiją? Daugeliui metų praėjus prancūzų žurnalisto paklaustas kaip tapo semiotiku Greimas atsakė: Mano „intelektualinis“ kelias iš dalies paaiškinamas mano kilme ir tais įvykiais, kuriems atsivėrė mano jaunystės Lietuva; būti semiotiku – tai kelti prasmės klausimą. Reikšmingas prisipažinimas. Jau tarptautinį pripažinimą pelnęs mokslininkas šiame atsakyme pagerbė savo tėvynę Lietuvą, parodęs, kad jam ji tebėra ne tik svarbi rišamoji, bet ir priežastiniu ryšiu dabartį su praeitimi siejanti grandis. Priminė savo jaunystės Lietuvą, iš ko išplaukia labai daug svarbių dalykų. Pirmasis – jaunystės prioriteto svarba tolesniems gyvenimo įvykiams. Ar ne ta paties Greimo išsakyta mintis lyg ir ne itin įpareigojančiame atsakyme žurnalistui įprasmina E. Tarasti pasiūlytoje ir K. R. Kašponio sukurtose parodos ekspozicijoje *Algirdo Greimo vaikystė?* Kilmės veiksnys ir jaunos valstybės atvertos galimybės įgyvendinti savo siekius – ar ne tai turėjo mintyje Greimas? Kartu saviironiškai pasišaipė ir iš pretenzijų į intelektualizmą. Pakankamai sodriai išreikšta vienu sakiniu.

Algirdas Julius Greimas buvo ne šiaip Paryžiaus semiotikos mokyklos pagrindėjas, pasaulinio garso mokslininkas, bet ir pedagogas, į mokslinės veiklos kelią vedęs daugybę mokinių, tapusių jo tyrimų pasekėjais. Dabar jau jie, Greimo mokiniai, tęsia savo patronto pradėtąjį darbą. Atėjo metas tyrinėti ir paties A. J. Greimo indėlį į pasaulinį mokslą. Tai svarbi ir lietuvių mokslininkų priedermė. Tačiau ne mažiau svarbios ir visuomenės iniciatyvos: balandžio 30 d. Marijampolėje ant Rygiškių Jono gimnazijos rūmų fasado atidengta atminimo lenta, kurioje iškalto 23 garsiausių šios gimnazijos mokinių pavardės, tarp kurių yra ir A. J. Greimo pavardė, o gegužės 23 d.

Prof. K. R. Kašponis su savo talkininke rengiant parodą Marijampolės Petro Kriaučiūno viešojoje bibliotekoje Elvyra Kalindriene

atminimo lenta atidengta ir Kunigiškių kaime (Anykščių rajonas) Svėdasų krašto (Vaižganto) muziejuje. Vadinasi, nepamirštas mūsų tautietis, likimo įnoriu daug metų geriau buvęs žinomas pasaulyje negu savo tėvynėje.

prancūzų kalba parašytuose darbuose: *Senosios prancūzų kalbos žodynas* (1968), *Mopasanas: teksto semiotika* (1976), *Semiotika ir socialiniai mokslai* (1976).

Atkreipsime dėmesį, kad lietuvių

Iš senųjų mitų slėpinių

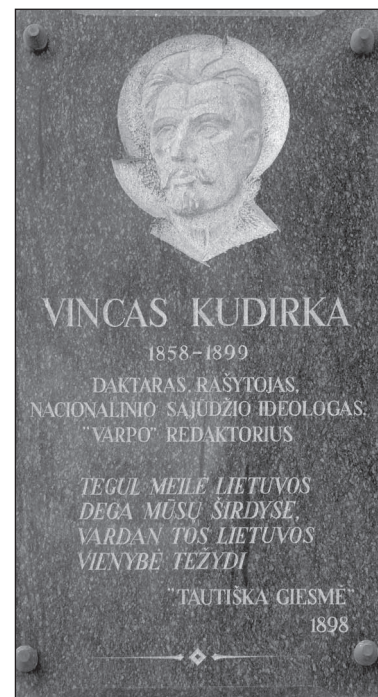
Ar Greimą galime laikyti ir lietuvių mokslininku, o gal tik lietuvių kilmės prancūzų mokslininku? Maždaug šiais žodžiais pranešėjams K. R. Kašponiui ir D. Kučinskui klausimą Petro Kriaučiūno viešojoje bibliotekoje formulavo Marijampolėje gyvenantis rašytojas, publicistas ir muziejininkas Justinas Sajauskas. Žvelgiant formaliai, galėtume išskirti Greimo prancūzų ir lietuvių kalba parašytus darbus. Jau tas faktas, kad Greimo darbai parašyti šiomis dviem kalbomis teikia pagrindo teigti, kad jis yra dviejų tautų – prancūzų ir lietuvių – mokslininkas. Ką rašė prancūziškai? Daugiausia semantikai ir semiotikai skirtus darbus: *Struktūrinė semantika* (1966), *Apie prasmę* (1970, II dalis – 1983 m.), *Semiotika: aiškinamasis kalbos teorijos žodynas* (su J. Courtés, 1979). Semiotinės analizės metodus taikė ir

kalba A. J. Greimo parašytieji darbai yra iš lietuvių tautos mitologijos, Lietuvos istorijos, kultūros ar lietuvių literatūros srities. Tai knyga *Apie dievus ir žmones: lietuvių mitologijos studijos* (1979), rinkinys *Iš arti ir iš toli: literatūra, kultūra, grožis* (1991), *Lietuva Pabaltijy: istorijos ir kultūros bruožai* (su S. Žuku, 1993). Jau po mokslininko mirties išleistas visuomeninio gyvenimo reikalams skirtas rinkinys *Gyvenimas ir galvojimas: straipsniai, esė, pokalbiai* (1998). Knyga sudaryta Greimo mokinių ir pasekėjų pastangomis.

Kartais įdomu atsekti kai kurias analogijas. Panašiai kaip K. R. Kašponi kurti Greimo vaikystei skirtą parodą ragino E. Tarasti, lygiai taip pat ir Greimą užsiimti lietuvių mitologijos, senųjų tikėjimų tyrinėjimais skatino dideli autoritetai – lyginamosios mitologijos vienas iš kūrėjų Žoržas Diumezilis (Georges Dumézil) ir kalbininkas Emilis Benvenistas (Émile Benveniste). Lietuvių mitologijos tyrinėjimų srityje Greimas išvarė plačią vagą. Tai buvo lietuvių tautos ištakų, šaknų paieška, pasiekiamos tik per seniausiųjų mitų tyrinėjimą. Mūsų tautiečio nuopelnas, kad lietuvių mitologijos ir senųjų tikėjimų medžiaga tapo įvesta į bendrą pasaulinės civilizacijos lobyną. Įdomu, kad ir savo semiotines studijas Greimas pradėjo nuo mitologijos, o ne priešingai – pats prisipažino.

Šiandien mažai kas abejoja, kad be lietuviškosios, apskritai baltiškosios medžiagos bendrosios indoeuropiečių mitologijos pažinimas būtų neįmanomas, regis, tą pirmieji pripažino šios srities žymiausi tyrinėtojai. A. J. Greimo nuopelnai čia neabejotini. Būdamas plataus tarptautinio masto tyrinėtojas, aukščiausius reikalavimus kėlė lietuvių mitologijos tyrinėjimams. Būdamas mitologas ir keldamas klausimus į daugelį pats sugebėjo atsakyti. Reikėjo tokios asmenybės kaip Greimas, įsisavinusios europinės kultūros ir mokslo laimėjimus, kad į naują pažinimo

lygmenį iškeltų ligi tol daugiau empirinėmis nuotropomis žinomus

Rygiškių Jono gimnaziją baigė mūsų didieji: Vincas Kudirka ir Jonas Basanavičius

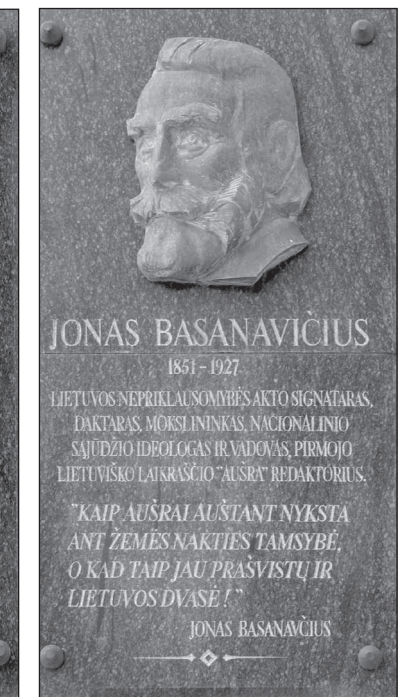
lietuvių mitologijos tyrinėjimus. Žinomas, vertinamas, bet toli gražu nepakankamai po viso to, ką jau buvo spėję padaryti Ž. Diumezilis ir kiti lyginamosios mitologijos kūrėjai. Tyrimų išdavys galima rasti A. J. Greimo knygoje *Tautos atminties beiškant*, už kurią 1989 m. jam paskirta JAV Lietuvių bendruomenės Kultūros fondo premija.

Tarsi iš sprogsios galaktikos

Mokslo pasaulyje nebūtų paprasta rasti kitą tokią įvairiapusišką asmenybę kaip A. J. Greimas. Jis buvo filologas, kalbininkas, mitologas, statistinių metodų taikytojas lingvistikoje, automatinio mašininio vertimo teoretikas. Įdomu tai, kad visi šie mokslai, kad ir kiek savarankiški būtų, Greimui tapo savotiškais dėdamosiomis, komponentėmis, vedu-

siomis jį į universalią pažinimo sritį – semiotiką. Per ženklų ir ženklų sistemas – į prasmių mokslą, smelkiantis į paprasčiausias, vadinasi, universaliausias mąstymo struktūras. Tai ir buvo kelias, vedęs į pagrindines minties, smegenų funkcionavimo formas. Daug takų ir kelelių Greimui padėjo išeiti į svarbiausią savo tyrinėjimų vieškelį, padėjusį suprasti, kad paprasta liaudyje sekama pasaka sukonstruota lygiai taip pat, pagal tuos pačius logikos principus kaip ir mašininio skaičiavimo programos. Vadinasi, mąstymą galima formalizuoti, išryškinti ir išskirti tuos elementus, kurie laikytini universaliais.

Vadinamoji Greimo arba Paryžiaus semiotikos mokykla siekė sukurti bendrąją reikšmės teoriją, aprėpiančią pačias įvairiausias ženklų sistemas. Atrodo, kad Greimui ir jo bendraminčiams pasisekė labiau negu Albertui Einšteinui. Pastarasis sukūrė specialiąją tikimybių teoriją, bet jam taip ir nepavyko sukurti bendrosios tikimybių teorijos. Iš Paryžiaus semiotikų mokyklos kurtosios ben-

Rygiškių Jono gimnaziją baigė mūsų didieji: Vincas Kudirka ir Jonas Basanavičius

drosios semiotikos teorijos tarsi iš sprogsios galaktikos pabiro specifinės semiotinių tyrimų sritys – specialios semiotikos. Šiandien jas visas nelengva suskaičiuoti: tai biosemiotika, zoosemiotika, naratologija (pasakojimo semiotika), vizualinė, muzikos, judesio, architektūros, kultūros, istorijos semiotikos, sociosemiotika, globalioji semiotika, neosemiotika ir daugelis kitų. Toli gražu ne kiekvienam mokslo korifėjui pavyksta užčiuopti tokią universalią ir daugelį mokslų aprėpiančią discipliną. Greimui pavyko. Kodėl jam, išeivui iš lietuviško kaimo, prasiveržusiam į Europos mokslo aukštumas?

Atsakymas, jeigu pavyktų rasti, tikriausiai padėtų naujai pažvelgti apskritai į Lietuvos mokslo dabartį, gal ir ateitį.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Stilistės Kristina Sakalauskiene, Laura Bočiarovienė

Dizaineris Mindaugas Galkus

Vadybos asistentė Eglė Kulikauskaitė

Patarėjai: Stasys Goberis, Antanas Kulakauskas, Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.

Laikraštis internete: <http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva/>

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva/> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius

Tiražas 550 egz.